

*Kendi
dünyamıza
doğru*

REPUBLİK
KİTAPLARI
SERİSİ

Mr. Fetihullah Gülen

2

KENDİ
DÜNYAMIZA
DOĞRU

M. Fethullah Gülen

KENDİ
DÜNYAMIZA
DOĞRU

M. Fethullah Gülen

Kendi Dünyamıza Doğru Ruhumuzun Heykelini Dikerken - 2

Copyright © Nil Yayınları, 2011

*Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'ne aittir.
Eserde yer alan metin ve resimlerin, Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'nin önceden
yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt
sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.*

ISBN
978-975-315-191-7

Yayın Numarası
233

Çağlayan A. Ş.
TS EN ISO 9001:2000
Ser No: 300-01
Sarıncı Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 252 22 85
Ocak 2011

Genel Dağıtım
Gökkuşluğu Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31
Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1
Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.nil.com.tr

İçindekiler

Takdim Yerine.....	7
Gönül Sultanlığına Doğru.....	19
Kendi Medeniyetimize Doğru.....	26
Kültür Problemimiz ya da Kendimiz Olma.....	36
Yaşatma İdeali.....	49
İslâm Düşüncesinin Ana Karakteristiği.....	61
Aklın İki Yüzü ve Mâkûliyet.....	72
Kültür Mirasımızın Temel Kaynakları.....	85
1. Kitap.....	91
2. Sünnet.....	94
3. İcmâ.....	95
4. Kıyas.....	96
5. İstihsan.....	97
6. Maslahat.....	98
7. Tasavvuf.....	99
8. Kelâm.....	101
9. 10. 11. Örf, Âdet, Teâmül.....	102
İslâm Ruhu.....	104
Dar Bir Zaviyeden Düşünce Sistemimiz.....	112
Allah ve Hâdiseler Karşısında Peygamberâne Duruş.....	119
Nübüvvetin Çehresinde Okuduklarımız.....	128

Allah-Kâinat-İnsan ve Nübüvvet.....	140
...Ve Gaybın Son Habercisi.....	149
O Bir İman ve Aksiyon Abidesiydi.....	159
İslâm'a İcmâlî Bir Bakış.....	175
Karma İndeks.....	195

Takdim Yerine

İnsanlık tarihinde değişik dönemlerde farklı milletler yaşadıkları çağa yeni bir dünya görüşü, yeni bir medeniyet dekoru ve kültür dokusuyla kendi renklerini vermişlerdir. Dünden bugüne böyle olduğu gibi kim bilir ortaya çıkacak daha niceleri var. Tarihin farklı dönemlerinde Roma, Mısır, Yunan, Çin, Hindistan ve değişik medeniyetlere beşik olması itibarıyla da Türkistan, bu genel dantelâda önemli birer nakış teşkil etmiştir. Bizim insanımız da, asırlar boyu evrensel insanî değerlerin seviyeli temsil ve korunmasında insanlığa unutulmaz hizmetler vermişti. Ne var ki bu dünya sanayi inkılâbı karşısında kendini yenileyemeyip daha doğrusu sahip olduğu inanç ve kültür değerlerinin yenileyici dinamiklerini iyi okuyup doğru yorumlayamayınca ufkunun ve çağının vâridâtının gerisinde kalmaya başlamıştı. O dönemden günümüze kadar birçok gelişme bizde şok üstüne şok etkisi yaparak felç edici tesirler bıraktığı gibi, ilimciliğin yanlış telakkisi ve modernizm havaîliği de bir hayli başımızı döndürmüş, bakışlarımızı bulandırmıştı. Bunun en önemli sebeplerinden biri Cenâb-ı Allah'ın kâinatta cari olan kanunlarına, tekvinî esaslara uygun hareket edemeyişimiz, varlık kitabını düzgün okuyup doğru yorumlayamayışımızdı. Kur'ân-kâinat iç içeliğini bir diğer ifadesiyle tenzilî ve tekvinî esaslar iç içeliğini doğru okuyarak, elde edilecek bilgiyi pozitif ilimlere ve teknolojiye dönüştürememiştik. Evet, Cenâb-ı Hakk'ın kâinat kitabındaki şifrelerini çözme yolunda yaya kalmıştık. Böylelikle tekvinî

emirlere uymamanın karşılığı çoğunlukla dünyada görüldüğünden, dünyanın çarkları altında ezildik ve hâlâ o ezilme devam ediyor. En acısı da bu çok, bu ezilme bizi biz yapan dinî ve millî değerlerimize, itimadımızı, teslimiyetimizi sarsmış; dinî duygu ve düşüncede de kırılmalar olmuştur.

İşte elimizdeki kitap Muhterem Fethullah Gülen Hocaefendi'nin, inanç, düşünce ve kültür dünyamızın biriken problemlerinin hem bir teşhisi, hem bir tedavisi hem de kendi dünyamızı kurma istikametinde çok zengin ve ufuklu “bir yol haritası”, “bir düşünce atlası”dır. Bu makalelerde ele alınan konular, mücerret bilgi naklinden ibaret olmayıp inanç dünyamızın temel değerleri, ruh, kalb, akıl ve mantık sistemleriyle rafine edilerek çağın sesiyle sunulmaktadır. Bir taraftan ulaşılması gereken ufuklar işaretlenmekte, diğer taraftan da onlara götüren yollar gösterilmektedir.

Hemen şunu itiraf etmeliyim ki; bu kitabı tanıtma gayesine matuf benim kırık dökük ifadelerim olsa olsa bir anlama hecelemesinden ibarettir. Makalelerde anlatılan yüce hakikatleri, gösterilen engin ufukları kadirşinas okuyucu çok daha iyi anlayacaktır.

Ehlinin çok iyi takdir edeceği üzere çok farklı ve zengin perspektifler getiren makalelerin pek çoğu başlı başına bir doktora, bir kitap çalışması konusudur.

Bu kitapta yer alan makalelerde bir yandan tevarüs ettiğimiz değerlerin, dinamiklerin ne kadar zengin ve ufuklu olduğuna dikkat çekilmekte, diğer taraftan da bu değerlerimizle bütünleşerek zamanın yorum ve vâridâtlarını da yanımıza alarak kendi dünyamızı kurmamız için nasıl bir yol takip etmemiz gerektiği enfes bir beyan ve kompozisyonla ifade edilmektedir.

Milletler tıpkı ağaçlar gibidir. Bir ağacın kökleri ne kadar sağlamsa ve ağaç, kökleri vasıtasıyla ne ölçüde rantabl

besleniyorsa o kadar hayatiyetini, canlılığını devam ettirebilir, meyve verebilir. Köklerinden kopuk bir ağacın meyve vermesi şöyle dursun, ayakta kalması bile mümkün değildir. Toplumlar da mânevî dinamikleri, kendi geçmişleri, tarih boyu kazandıkları ve nesilden nesile tevarüs ettikleri değerlerine bağlı kalıp, yaşadıkları çağın getirdiği zenginliklerden istifade ederek köklerine bağlı inkişaf gerçekleştirdikleri müddetçe ayakta kalıp meyve verebilirler. Bunun için her şeyden önce milletlerin kendi durumlarını muhafaza etmeleri ve istikbale yürümeleri, sahip oldukları değer ve dinamiklerin yeterliliğine inanıp güvenmelerine ve içinde buldukları zamanı ve onun getirdiklerini iyi değerlendirmelerine bağlıdır. Değişik yazılarında bu hayatî noktayı vurgulayan Hocaefendi, bu hakikati çok veciz bir ifadeyle âdeta bir formül gibi şu şekilde seslendirmektedir:

“Biz yarınki hayatımızın bütün unsurlarını maziden getirmiş bulunuyoruz. Onları dinin ruhu ve ilmin ışığıyla kendi kültür potamızda yoğurabilirsek, kendi ebediyetimizin macununu hazırlamış oluruz.”

“Bizim bir taraftan özü korurken diğer taraftan da zamanın tefsirlerini yanımıza alarak, çağın sesini bulmaya çalışmamız gerekir.”

Esasen muhterem müellifin pek çok yazısında İslâm dininin evrensel değerlerini, güzelliklerini, zenginliklerini sevgi, adalet ve merhametiyle hâsılı kalbinin soluklarıyla asırlarca yürekte temsil etmiş bir milletin bugün lâyıık olduğu konumu ihraz edemeyişinin sancısı ve ızdırabı vardır.

Genel mânâda insanlığın aradığı, muhtaç olduğu şey ile özel olarak da bizim dünyamızın birkaç asırdan beri yaşadığı şokun, derbederliğin sebebi teşhis ediliyor:

“...Topyekün insanlığın gerçek açlık ve susuzluğunun temelinde İslâm'ın ruhundan uzaklaşma yatıyordu. İslâm'ın

ruhu derken elbette ki bu, şimdilerde bakış zaviyemiz ve değerlendirmelerimiz açısından matlaşmış, renk atmış ve semavî cazibesi itibarıyla buğulanmış İslâm ruhu değildi; O, kendi renk ve desenleriyle hâlâ bir kısım temiz ruhlarca duyulup zevk edilen, Saadet Asrındaki insanın hissedip yaşadığı İslâm ruhuydu. Bu ruh, hemen her dönemde tertemiz, dupduru ve hiçbir zamana ve mekâna ait düşünce kirlerinin bulandırmayacağı kadar hep derin deryalar gibi dalgalanıp durmuştu. Ne var ki, ona ulaşmak ve ondan tam istifade edebilmek için belli bir niyet ve nazara, belli bir cehd ve gayrete, belli bir teveccüh ve güvene ihtiyaç vardı.

Bu ruh, ne kadar mükemmel, lâhutî ve dinamik de olsa, onun müntesip ve temsilcilerinde sağlam ve mütemadî bir niyet, isabetli bir bakış ve değerlendirme, kararlı bir keşif ve içtihat azmi ve aradığı her şeyi onun içinde bulabileceği inanç ve güveni yoksa, onca zenginlik ve aşkınlığına rağmen, ondan tam istifade etmeleri mümkün olmayacaktır. Dahası, ömür boyu bu semavî hazine ile iltisaklarını devam ettirseler de, açlık, sefalet ve türlü türlü ihtiyaç ve illetleri aşmada zorlanacaklardır; zorlanacaklardır zira, her zaman Kur'ân ve Sünnet'le beslenegelen bir dünyanın başka şeylerle tatmin olması mümkün değildir.”

Böyle bir teşhisten sonra reçete sunuluyor: “Ben şahsen, Kur'ân ve Sünnet'in, ilk asırlardaki muhatapları seviyesinde ele alınıp değerlendirilebildiği takdirde, çağımızın pek çok kemikleşmiş problemlerinin çözülebileceğine ve gelecekteki muhtemel bunalım dalgalarının da kırılacağına, hiç olmazsa zararsız hâle geleceğine inanıyorum.”

Zaten, İslâm, her zaman analarımızın sütü gibi birinci besin kaynağımız olmuş.. duygu, düşünce ve değerlendirmelerimizde hep belirleyici bir rol oynamış.. evlerimizin içinde hep bizimle beraber olmuş, kesintisiz bütün hayatımızda soluklanmış.. ve ona karşı hiç mi hiç yabancılik hissetmemiştir.

Bizim kendi dünyamızı yeniden inşa etmemiz için ilk önce kendi dinamiklerimize güvenme, sahabe safveti çizgisinde onlara teveccüh etme gelmektedir. Bu iman ve teveccühün peşinden kendi değerlerimizle bütünleşme gelmelidir. Bugün Müslümanların temel problemi, inandığı değerlerle bütünleşememeleri, onları tabiatlarının bir yanı, bir derinliği hâline getirememeleridir. Bunun çaresi ilk önce imanî ve insanî değerlerimizin vicdanlarda kendi resmini çizmesi ve vicdan eksenli bir oluşum meydana getirmesi ve sonra da bu iç resmin insanın her türlü tavır ve davranışında ibadetten-muamelata ondan kültür ve sanat faaliyetlerine kadar kendi derinliğini ve rengini soluklamasıdır. Bu husus, “İslâm Düşüncesinin Ana Karakteristiği” yazısında çok enfes bir şekilde şöyle ifade edilmektedir:

“Düşünceler, tasarılar, sanat gayretleri, evvelâ insan içinde doğup, şekillenip, sonra da gelişme ortamını bulunca inkişaf ve inbisat ettiği gibi, ibadet, ahlâk, ruhî hayat, kültür ve topyekun beşerî münasebetler de, ilk önce insan derûnunda, iman ve iz’an şeklinde belirirler; derken gelişip umum hayatı kuşatır ve bütün beşerî davranışlara boyalarını çalarak, her hamle, her hareket ve her faaliyetin temel belirleyicisi olur ve her konuda kendilerini hissettirmeye başlarlar.”

“Aslında, iç dünyamızda kök salan iman gerçeği de ancak, yaşanan hayatın içine girdiği ölçüde inkişaf ederek varlığını devam ettirebilir... Evet o, gönüllerimizde çimlendikten sonra, davranışlarımızda da doğruluk ve güvene dönüşebiliyor; namazlarımızda saygı ve huşûa inkılâp edebiliyor; sosyal ilişkilerde hakkaniyet ve istikamet düşüncesine kaynaklık yapabiliyorsa, gelişip inkişaf etme adına önü sonsuza kadar açık demektir. İşte insanda böyle bir iman, hiç bitmeyen bir güç ve enerji kaynağı olduğu gibi, hilâfet unvanıyla eşyaya müdahale etme, duygu ve düşüncelerine göre çevresini şekillendirme, kendi tabiiliği içinde sanat ruhu ve estetizm

mülâhazalarıyla tevhid ve tecrid eksenli sonsuza açılmanın da biricik rampasıdır.”

Analarımızın sütü gibi birinci besin kaynağımız olan İslâm dininin dünden bugüne kültür ve medeniyetimiz adına önemi vurgulanarak “*Kültür Mirasımızın Temel Kaynakları*” başlığı altında semavî öze bağlı inkişaf ettirilip geliştirilen kültürümüzün temel disiplinleri çok özlü ifadelerle anlatılıyor ve okuyan insana “Meğer ne hazinelere sahipmişiz de farkında değilmişiz.” dedirtiyor.

Bu makalede Kur’ân ve Sünnet’ten başlayıp kelim ve tasavvufa kadar ana başlıklar halinde kültür mirasımızın temel kaynakları işleniyor ve birbirinden ayrı gibi görünen bu dinamikler arasında ciddî bir organik birliğin var olduğu da vurgulanıyor. Her biri ayrı bir kıymet ve öneme sahip olan bu kültür kaynaklarımız arasında Fıkıh ve Usûl-ü Fıkıh ile ilgili şu altın tespit ne kadar manidardır: “...Fıkıh ve Usûl-ü Fıkıh (Fıkıh Metodolojisi), hem ciddî bir mesainin ürünü olmaları, hem de insanlık tarihinde emsalsizlikleri itibarıyla o kadar engin ve zenginleşmeye açık kaynaklardır ki, bu kaynaklara sahip olan milletler en hayatî şeylere sahip olmuş sayılırlar. Her medeniyetin iftihar ettiği, nev’i şahsına münhasır bazı değerler vardır. Fıkıh ve Usûl-ü Fıkıh da, bizim medeniyetimizin en belirgin değerlerindedir. Öyle ki, eğer geçmişimiz itibarıyla bizim medeniyetimize bir isim bulmak icap etseydi, ona “Fıkıh” veya “Usûl-ü Fıkıh” medeniyeti demek uygun olurdu.”

Bizim kültür ve medeniyet dünyamızın semavî özünün kaynağı olan önemli konularından biri de “Nübüvvet” yani peygamberlik müessesesidir. Günümüzde gerek birkaç asırdan beri yaşadığımız şokun tesiriyle olsun gerekse de pozitivizm ve materyalizmin az çok her yerde etkili olmasından kaynaklansın teveccüh ve saygı aşınmasına maruz kalan en hayatî iman ve kültür değerlerimizden biri, peygamberlik

hakikatidir. Fevkalâde donanımlı, duygu ve düşüncelerimizin mantık ve muhakemelerimizin bize kazandırdığı/kazandıracacağı müktesebatın çok çok üstünde, en sağlam, en duru lâhûfî natürel bilgilerin en zengin hazinedarları; iman, mârifet, muhabbet, aşk u şevk ve zevk-i ruhanî yolunun en emin rehberleri ve insanları Hakk'a ulaştırmanın da en güvenilir kılavuzları olan, arkasına düşenleri asla aldatıp yanıltmayan, arkasına düşenler de böyle bir ittibadan ötürü kat'iyen pişmanlık duymayan peygamberlik hakikati "*Nübüvvetin Çehresinde Okuduklarımız*" ve "*Allah-Kâinat-İnsan ve Nübüvvet*" makalelerinde üzerinde pek çok çalışma yapılabilecek/yapılması gereken ufuklar işaretlenerek seslendiriliyor.

Tekniğin, teknolojinin, modern bilimlerin çok süratli geliştiği günümüzde bütün ilim ve insaf dünyası şu hakikate çağrılıyor: "Bugün modern bilimlerin ortaya koyduğu nice gerçekler var ki, çok önceleri, icmâlî birer fezleke halinde de olsa, peygamberler, bunların hemen hepsini vahye açık o engin ledünniyatlarına ve müstesna fetanet derinliklerine dayanarak küllî (bütüncül) bir nazarla, değişik şekillerde ortaya koymuşlardı. Günümüzün, modern laboratuvarları ve çok ileri teknolojilerle çalışan araştırma merkezleri, onların ortaya koydukları gerçeklerin neresinde bulunurlarsa bulunsunlar, hâlâ bugün milyonlarca insan her şeyi onların mesaj ve yorumları çerçevesinde değerlendiriyor; hususiyile de insan-kâinat-Allah münasebetinde bilâkayd u şart onları takip ediyor ve onların arkasından gidiyor. Buna mukabil, bilim ve felsefe adına ortaya atılan en yeni faraziyeler ise, her gün farklı bir kısım nazariyelerle yer değiştiriyor; yani şimdîlerin ilim adamları dünkü meslektaşlarını sorguluyor ve tabîî bu arada yıkılmaz ve sarsılmaz gibi görülen pek çok hipotez yerlerini bir bir daha farklı görüşlere bırakıyor ve bilim adına başlarda gezen en sağlam tespitler birer birer geldikleri gibi birer birer de yıkılıp gidiyorlar. Nebilerin getirdikleri gerçekler

ise –bir kısım dar idrakli müntesiplerin tâli’siz yorumları müstesna– her zaman müracaat edilegelen sabit esaslar olarak dünkü kıymetlerini şimdilerde dahi devam ettiriyorlar; devam ettiriyorlar çünkü, onların ortaya koydukları esaslar bütünüyle varlığı bir meşher gibi tanzim eden, bir kitap gibi yazan, bir saray gibi düzenleyen Yüceler Yücesi bir Zât’ın mesajlarına dayanıyor.

Bu sebeptendir ki, insan, varlık ve Yaratıcı hakkında bilgilendirme vazifesi, söz söyleme salâhiyeti, özel donanımlı ve Kudreti Sonsuz’la hususî münasebetleri bulunan bu zatlara bırakılmalı ve varlığın perde önü, perde arkası mânâ ve mahiyetiyle alâkalı açıklamaları da sadece onlar yapmalıdırlar.”

Ve peygamberlik hakikati Sultanü’l-Enbiya Peygamber Efendimiz ile hem zirveleşiyor hem de son nokta konuluyor;

“Ve bu hususta son sözü, varlık ağacının çekirdeği, kâinat kitabının ille-i gâiyesi ve Hakk’a davetin en gür sesi olan Hazreti Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) söylemiştir.”

Evet, “...*Ve Gaybın Son Habercisi*” başlığı altında Peygamber Efendimiz’i (aleyhi ekmelüttehaya) anlatan bir sanat şaheseri var ki, o, peygamber sevgisiyle, aşkıyla yanıp tutuşan bir gönlün Kur’ân, Sünnet ve Siyer’de “Sonsuz Nur”u tanıtan nurefşan beyan ve kareleri ruh, kalb, gönül, akıl ve his dünyasında yoğurarak “O’nu bir tanısalar tiryakisi olurlar” ızdırabıyla insanlığa tanıtma ve sevdirmeye adına her türlü enstrümanı, argümanı ney gibi inleyen bir sesle sinelerimize duyuran bir “Nesrin Na’tı”dır. Her cümlesi Kâinatın Efendisi’ni (sallallâhu aleyhi ve sellem) tanıma, sevmeye ve itaat etme istikametinde yepyeni bir ufuk açan bu yazıda özellikle bir yaklaşımın gözden kaçmaması gerekir. O da Peygamber Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmî olmasının hikmetini anlatan enfes yorum; “O bir beyan sultanıydı; söz cevheri gerçek değerini O’nda bulmuştu. Eline ne

hokka ne de kalem almamış, hiçbir kitapla tanışmamış, kim-
senin tedarik rahlesi önünde oturmamış, kimseye üstad deme
mecburiyetinde kalmamış ve üstad-ı küll olduğuna asla toz
kondurmamıştı. Bu, ilâhî emirlerin yorumunda zihni mükte-
sebat ve yabancı malumatın konuyu bulandırmaması, ayrı
bir renk ve kalıba ifrağ etmemesi adına, Allah'ın evvelen ve
bizzat kendi emirlerini, saniyen ve bilaraz O'nun fitrî mele-
kelerini haricî tesirat ve mülâhazalardan sıyaneti demektir..
ve işte O bu mânâda ümmîydi –O ümmîye canlarımız fe-
da olsun– ama dünya ve ukbâ işleriyle alâkalı hemen her
alandaki üstad-ı küll olarak öyle sözler söylemiş, öyle hükümler
vaz'etmiş ve yerinde öyle kararlar almıştı ki, en mütebahhir
âlimlerden en seçkin dâhilere, en mütefelsif dimağlardan en
münevver ruhlara kadar hemen herkes o sözler, o hükümler,
o kararlar karşısında hayret ve dehşet yaşıyordu. Tarih şahit,
hiç kimse, O'nun beyan gücüne karşı bir şey söyleyememiş,
hiçbir hükmünü sorgulayamamış, hiçbir icraatını da tenkide
cesaret edememiştir.”

Bu yaklaşım hem İslâm dinini layık vechiyle anlama hem
de bizim kendi dünyamızı inşa adına çok önemlidir.

Muhterem Hocamızın kendi düşünce dünyamızı, kendi
medeniyetimizi kurma ve dünya ile entegre olma adına temel
bir kriter olarak tavsiye ettiği şu hayatî hakikat da çok önem-
lidir. Özellikle değişik kültür ve düşüncelerin bombardımanı-
na maruz kaldığımız günümüzde belki de en önemli mesele-
lerimizden birisidir.

“Bir Müslüman, ne olursa olsun kat'iyen kendi değerleri-
ni ihmal etmemeli, yabancı kaynaklardan istifadeyi de kendi
temel disiplinlerinin vizesine bağlamalı ve dıştan alacağı her
şeyi onlarla filtre ederek almalıdır. Yanlış anlaşılmasın, İslâm
kimya, matematik, astronomi, tıp, hendese, idare, işletme ve
ziraat bilimleri... gibi konuları öğrenmekten alıkoymaz; aksine

onları bu konularda uzmanlaşmaya teşvikte bulunur ve kimden olursa olsun, bunların alınıp değerlendirilmesini tavsiye eder. Ne var ki o, hiçbir hususta sürekli başkalarına bağımlı olmayı da hoş görmez; inananların bir an evvel ne yapıp yapıp yabancılardan almaları gerekli olan şeyleri alarak dilencilikten sıyrılmalarını ve teşriî emirlerde olduğu gibi tekvînî hususlarda da kendi hususî dünyalarını kurmalarını salıklar.”

Özellikle İslâmiyet denince ilk akla gelen kavramlar “İslam’a İcmâlî Bir Bakış” makalesiyle çok özlü bir şekilde ele alınıp işlenmiş ve çok önemli bir dikkat çekmeyle noktalanmıştır: “İslâmî terminolojide, “İslâm”, “Müslüman”, “dindar” sözcükleri vardır; ama, yabancılar tarafından kasıtlı olarak dilimizin içine sokuşturulan ve cahillerin kullandığı “İslâmcı”, “dinci” diye bir tabir yoktur. Başka din veya din şeklindeki organizasyonlarda bu kabil ifadeler söz konusu olsa da, bizim dinimizde, bu çağa gelinceye kadar bu tür yaklaşımlara asla rastlanmamıştır/rastlanmamaktadır. Dine göre, günah işleyen veya yanlış şeyler yapan bir Müslüman günahkâr olur; ama yine mü’mindir. İslâm esaslarını inkâr etmemek şartıyla, onlardan bazılarını terk eden de yine müslimdir. Bu itibarla, dini bütünüyle yaşamak isteyen “İslâmcı” veya “dinci” demek ne kadar münasebetsiz bir ifade ise, bazı İslâmî emirleri yapmayan veya yapamayan kimselere de “küfürçü”, “dalâletçi”, “fiskçı”... demek o kadar saygısızca bir sözdür. Bence herkes nezahet-i lisaniyesini korumalı, insan gibi düşünmeli, insan gibi konuşmalı ve mutlaka herkese karşı saygılı olmasını bilmelidir.”

Esasen bu açıdan bu kitaba ve Muhterem Hocamızın, diğer eserlerine baktığımızda bir Müslümanın inanç ve kültür dünyasını inşa eden/etmesi gereken Kur’ân ve Sünnet’ten özünü alan kavramların, yerinde saykılanarak, yerinde yeni yorum ve açılımlar getirilerek, yerinde de orijinal ve yepyeni ifadelerle kullanıldığını görmekteyiz. Düşünce ve kültür

dünyamıza her biri birer mücevher madeni olarak emanet edilen bu zenginlik, değişik disiplinlerdeki vefalı ilim adamlarının değerlendirip kendi dünyamızı kurma adına samimî gayretlerini beklemektedir.

Haddimiz olmayarak hocamızın yazılarında yüksek dil, üslûp ve kompozisyon ile ilgili olarak bir iki cümle söylemek cüretinde bulunmak istiyoruz. Kim bilir belki bizim bu cüretimiz, beyan deryasının kaptanlarını kalb ve kalem erbabını harekete geçirir de sahip olduğumuz zenginlikten istifade etmeye vesile olacak çalışmalar yapılır. Zira “Cevahir kadrini cevherfüruşan olmayan bilmez.”

Muhterem hocamız makalelerinde ele alıp işlediği konuları, semavî kriter ve perspektiflerin özünü ve ruhunu esas alarak kendi duygularını, iç zenginliğini, engin yorum karihasını ve tefsir ufkunu sergileyerek, aynı zamanda hem varlığı ve tabiatı, hem de varlık ve tabiatın mâverâsını bir iç sezi prizmasından geçirerek, beyanın bütün argüman ve enstrümanlarını kullanarak sunmaktadır. Zaten böyle de olması gerekmez mi? Zira yüce ve yüksek hakikatler kendilerine layık bir üslûp ile seslendirilmelidirler. İşte olması gereken bu üslûp hocamız tarafından Türkçenin geçmişten günümüze bütün zenginliklerinden istifade edilerek, çağının ses ve soluğunu da yanına alarak geçmişe geleceğe bağlayan köprü olacak bir üslûp şaheseri olarak ortaya konulmaktadır. Böylelikle Türkçenin, düşünce, edebiyat ve metafizik dünyamızın enginliğini aksettirmesi adına ne kadar zengin bir potansiyele sahip olduğunu fark ettirmekte ve insana “Meğer Türkçede ne cevherler varmış!” dedirtmektedir.

Hâsılı, görebildiğimiz, idrak edebildiğimiz kadarıyla yazılar, “nesr-i manzum ve bir nazm-ı mensur”dur, nesir formatında yazılmış olmakla birlikte bir şiir ahengiyle çağlayıp akmaktadır. Bu mücevher ve altın deryasından Söz Sultanı Efendimizin

(sallallâhu aleyhi ve sellem) anlatıldığı yazıdan pırlanta bir ke-sit sunmak istiyoruz: “Varlığı bir ilk nur ve nüve olduğu ayan-lardan ayan; O’nunla ilk harekete geçmiştir kutsal kalem, O’nunla gerçekleşmiştir beşerî plan ve O’dur nübüvvet silsile-sinde vücud-u Hakk’a en açık burhan. O’dur Hazreti Zât’ın ilk mir’at-ı mücellâsı; O’dur ilâhî sıfatların en şeffaf mahall-i teza-hürü; O’dur kâlî ve hâlî Hakk’ın en fasih tercümanı, Allah’ın cihanda mücessem rahmeti ve bizlere lütuf ve nimetlerini ta-mamlamasının remzi...”

Yüce Mevlâ’dan Muhterem hocamıza sağlık, sıhhat ve afiyet ihsan etmesini, bizlere de bu anlatılan hakikatleri mü-talaa ve müzakerelerle gönüllerimize duyurmasını niyaz edi-yoruz.

Ergün Çapan
İstanbul-2005

Gönül Sultanlığına Doğru

Geçmişten günümüze birçok millet, dünyanın değişik yerlerinde, bazen de birer muvazene unsuru olarak değişik toplumları idare edegeldi. Yeni bir dünya görüşü, yeni bir medeniyet dekoru ve kültür dokusuyla kim bilir ortaya çıkacak daha niceleri var.! Roma, Mısır, Yunan, Çin, Hindistan ve değişik medeniyetlere beşik olması itibarıyla da Türkistan bu genel dantelâda önemli birer nakış teşkil etmişlerdir. İslâm'ın asırlar boyu birkaç kıtada muvazene unsuru olarak üstün temsili ise hususiyet arz eden ayrı bir derinlik...

Bugüne kadar görülegelen bütün bu tarihî zirveleşmeler hepsi birden ve aynı zaman dilimi içinde gerçekleşmemiştir. Arz fiziğinde de görüldüğü gibi, yer yer zirveler ova ve obalarla ya da deniz yataklarıyla; derin çukurlar da dağ ve tepelerle yer değiştirip durmuş.. bir bir tarih sahnesine çıkanlar, bir bir silinip gitmiş.. gidenleri arkadan gelenler takip etmiş.. ve sürekli bir tarihî tekerrürler devr-i dâimi yaşanmıştır. Evet zaman bir sel gibi akıp giderken bazılarına ikbal buketleri sunmuş, bazılarına da idbar mühürleri basıp geçmiştir. Bu açıdan da aynı zaman dilimini paylaşan milletlerin bazıları zirveden zirveye koşarken, bazıları da çukurlarda bile

başlarını sokacak bir yer bulamamışlardır. Bu itibardır ki bütün bir Orta Çağ, her millet için karanlık sayılamayacağı gibi, içinde bulunduğumuz şu bilgi ve teknoloji asrı da her toplum için aydınlık sayılamaz.

Evet, tarihî tekerrürler devr-i dâimi hep ayniyet ölçüsünde bir benzerlikle cereyan edip durmuş; zirveleşmeler bir orada-bir burada, bir o çağda-bir bu çağda ortaya çıkmış.. ne yükselişler ne de düşüşler hiçbir zaman aynı kıtada, aynı anda yaşanmamıştır. Aslında bugün de çok fazla değişen bir şey olduğu söylenemez. Yirmi birinci asra girerken, dünyanın bazı yerlerinde yaşadığı çağı aşmış bazı milletler, bir ayağı ayda, bir ayağı bilmem hangi gezegenin çevresinde baş döndüren bir farklılık sergilerken, arzın karanlık kalmış bazı bölgelerinde ise, dünya kadar tâlî'siz hâlâ birkaç bin sene önceki bedevîlik ve sefaletin pençesinde inim inim. Bundan sonra da, medeniyetler ne kadar yaygınlaşırsa yaygınlaşsın, teknoloji ne ölçüde gelişirse gelişsin, bazı kıtalar yoğun bir beyin göçüyle mâmur ve müterakkî hâle gelirken bazıları da beyin firarıyla sarsıntılar yaşayacak; bazı bölgeler devletler muvazenesinin idare merkezi gibi yeryüzünde devamlı herkese ve her şeye müdahale ederken bazıları da sürekli müdahaleler ile hep sürüm sürüm yaşayacaklardır.

Eğer bir muhalif rüzgâr esmez ve bugüne kadar kazanılan şeyler de şöyle veya böyle çarçur edilmezse, bir yakın gelecekte, bizim insanımızın, hususiyile de onun içindeki genç nesillerin, iki bin yılı sonrasının hâkim düşünceleri hâline geleceğinde şüphe edilmemelidir. Evet, daha şimdiden, son birkaç asırlık kendi mağduriyet, mahkûmiyet ve mazlûmiyetinden öç almak üzere tam bir metafizik gerilim içine girmiş bugünün yoldaki nesilleri, iki bin yıllarının ötesinde ve toplumun hemen bütün katmanlarında, çok ciddi yenilenmelerin gerçekleştirileceğine dair önemli mesajlar sunmakta. Mevsimi gelince, her biri potansiyel birer güç olan; iman, azim, kararlılık, hakikat aşkı ve sistemli düşünce bir bir

semerelelerini verecek ve bize, hayatı bütün üniteleriyle kucaklayan birkaç “ba’sü ba’del mev’t”i birden yaşatacaklardır.

İnsanlık tarihi kadar eski ve onun kaderinin ak yazısı sayılan böyle bir “ba’sü ba’del mev’t”i günümüzde, biraz da bugünkü insanların düşünce ve kültür seviyeleri, insanî derinlikleri ve metafizik enginlikleri belirleyecektir. Yirmi birinci asra doğru gelirken çağımız, sürekli bir yorgunluk, bir tedirginlik, bir endişe ve bir çöküş sath-ı mâilinde oldu. Böyle bir durum, bazı kimseleri ümitsizliğe, inkisara sevk etse de, bütün bütün karanlığa teslim olmamış kimselerde, vicdanlarının hürriyeti, düşüncelerinin safveti ölçüsünde millî gayret ve samimiyet hislerini uyardı; uyardı ve dehâya denk pek çok istidâdın yetişmesine vesile teşkil etti. Hususiyle de üçüncü dünya ülkelinde âdetâ, bir sûr sesi gibi müessir oldu ve ard arda değişik dirilişleri gündeme getirdi. Bu itibarla da bu ifritten asır, hem bugüne kadar hiç görülmemiş fenalıklara dâyelik yaptı, hem de bizim gibi milletlere âdetâ bir amûdî yükseliş rampası ve bir açılım rıhtımı vazifesi gördü.

Şimdi bize düşen tek şey, ciddî bir sorumluluk duygusuyla, kendimiz olarak ve vakit fevt etmeden devletler muvazenesindeki yerimize koşmak olmalıdır. Zaten, böyle bir hedef söz konusu olmadığı takdirde, bu mevcut hâlimizle değil ilerlemek, yarınlara ulaşmamız dahi mümkün değildir.. evet bugün bizim için, iki alternatiften biri söz konusudur; ya ölesiye gayret ve dirilme ya da kendimizi rahata, rehavete salarak bir ebedî ölüme teslim olma!..

Kur’ân-ı Kerim, böyle bir olma veya ölmeyi sık sık nazara vererek bize hep kendimizi yenilemeyi ve taze kalmayı salıklar: “... O dilerse sizi alır götürür ve yerinize yepyeni bir halk getirir.”¹, “... O dilerse sizi yok eder ve yerinize ter ü taze başka bir halk getirir.”², “... Eğer O’ndan yüz çevirirseniz,

¹ İbrahim sûresi, 14/19

² Fâtır sûresi, 35/16

sizi, sizin gibi olmayacak bir toplumla değiştirir.”³ Bu çizgide şerefnüzul olmuş daha pek çok âyet vardır ama, bir fikir vermesi bakımından bu kadarı yeter zannediyorum.

Bu âyetlerde, “alınıp götürülecek” diye anlatılan kimselerin, kendini yenileyememiş, taze kalmayı başaramamış, mü’min olmanın hakkını eda edememiş ve iç dünyasında karbonlaşmış ölü ruhlar ve üçüncü dünya insanları –Allah’a imanlarının ifade ettiği mânâ mahfuz– olma ihtimali kavîdir. Getirilecek kimsele-re gelince, onlar da birkaç asırdan beri bu mahzunlar ve mağ-mumlar dünyasında bilene bilene metafizik gerilimini tamamlamış; bugüne kadar küçümsenen ve hor görülen bizim insanımızı değerler üstü değerlere yükseltmeye namzet olan “nesl-i cedit” ve bütün bir kudsîler kadrosudur.

Bugüne kadar Batı, kendi dinî değerlerini ve Hazreti Me-sih’in tavsiyelerini kulak ardı ederek her kıt’aya savaş, kölelik ve sömürü götürdü, götürdü ve dünyanın çehresini kararttı. Şu anda o, insanların gönlünde yıkıp harabeye çevirdiği bir mânevî dünyanın enkazı arasında hep korkulu rüyalar görüyor ve her yerde uyanan akl-ı selim ve hür düşünce karşısında telâş içinde ve endişeli.. dahası işin neresinde hata ettiğini tam kestiremediğinden fevkalâde çaresiz, olabildiğine sarsık ve tepesine inmeye hazırlanan kendi kamuoyunun muhtemel yumrukları karşısında tir tir... O, bu ölçüde acınacak bir durumda olsun dönüp kendini gözden geçireceğine, insanları lükse, sefahate ve cismânî zevklere iterek, sırf bugünün kaoslarından sıyrılabilmek adına tedâfüî bir mücadele vermekte.

Gerçi bu dünya, yer yer bilim ve teknolojideki başarılarıyla tatmin olmayı denemekte ve zaman zaman da servet ve konforla teselli olmaya çalışmakta ama, bunların hiçbirinin kalıcı bir mutluluk vaad etmediği ve insanoğlunun ebed arzusuna cevap veremediği de açıktır. Bu itibarla da o, çare diye

³ Muhammed sûresi, 47/38

Evet, bugünkü nesillerin yetiştirilmesinde en önemli hususlar, onlarda sistemli bir tefekkür azmi uyararak, onların kendi iç dünyalarıyla varlık arasında gelip-gitmelerini, âfâk ve enfüsü bir kitap gibi mütalaa etmeyi öğreterek, onlara inanmayı, bilmeyi, araştırmayı, düşünmeyi sevdirmektir. Bu geniş mülâhazayı bir kısım sesler, sözler ve resimlerle onların idrak ufkuna sunmak ve onları cismaniyet ve bedeninin dar mahbesinden kurtararak daha engin âlemlerle temasa geçmelerini temin etmek.. temin edip onların ruhlarındaki kirleri, kasvetleri gidererek, beşerî ufuk ötesi müştak gönülleri-ne insanî tabiatlarının en nazlı, en füsunlu beklentilerini arz etmek onlara bir yeniden varoluş müjdesi yerine geçecektir. Zaten, imanla, mârifetle, muhabbetle arınıp hiffet kazanmayan ruhların böyle ufuk ötesi semalarda pervaz etmesi de kat'iyen söz konusu değildir. Ufuk ötesi semalarda pervaz etmek bir yana, böyle aç ruhlar, her zaman dünyevî ihtiraslara bulaşır durur.. gönülleri sürekli kinlerle, nefretlerle dolar taşar.. ruh sistemleri nefis mekanizmasının eline geçer.. ve artık sadece yer-içer, yatar-kalkar ve hep bedeninin âzât kabul etmez kulları gibi davranırlar.

Aslında, imanın da, mârifetin de, ilâhî alâkanın da insan ruhuna kazandırdığı biricik hakikat sevgidir. Bunların alıp götürdükleri ise, kinler, nefretler ve zaaflardır.. evet, iman, mârifet ve sevgi, insanı bütün varlıkla birleştirir.. ve aynı zamanda onu kesretin ızdırap ve acılarından kurtararak kendi iç dünyasındaki yalnızlığını, vahşetini Hak'la beraberliğin iksirleriyle erittirip ona yaşadığı hayatı kâse kâse bir zevk gibi sunar.

İşte böyle bir donanımla yarınlara açılan nesiller, dünyanın dört bir yanına göçler tertip ederek, derin bir aşk, engin bir şevk içinde ve tabii herhangi bir karşılık ve çıkar düşüncesine kapılmadan, şöhret ve ikbal mülâhazalarına da bütün bütün kapanıp, topyekün insanlığı insanî kemalâta yükseltmek için, en ağır şartlara katlanacak, en ağır işlerde koşacak,

sonra da arkalarına bakmadan çekip gideceklerdir. Bunlar, gittikleri yerlerde din demeseler, diyaneti ağızlarına almasalar da, davranışlardan taşan saygı ve haşyet bütün gözlere ve gönüllere onların ruh boyalarını çalacak.. ve temasa geçtikleri herkes onlar sayesinde maddenin dar buudlu nisbî gerçeklerine bedel, mânânın o engin, zengin ufuklarına açılarak, aynı dünyanın içinde tasavvurları aşkın genişliklere ulaşacak ve ifadesi imkânsız sultanlıklara ereceklerdir.

Kendi Medeniyetimize Doğru

Bugün biz milletçe, hangi plan ve projeler ile geleceğe yürüdüğümüzü ve nasıl bir safhadan hangi safhaya geçmek istediğimizi mutlaka bilme mecburiyetindeyiz. Toplum olarak bizler, yakın geçmişimiz itibarıyla pek çok trajik hâdisenin toplumumuzu sardığı, sarstığı bir sis-duman içinde ve üst üste kızıl-kıyamet tarrakalarıyla çağa uyandık. İşte, böyle bir sis ve duman içinde, pek çok sarsıntının tam merkez üssünde, milletimizin dirilişi adına varılacak hedefi net görebilmek ve o hedefe ulaşmak için kestirmeden ve isabetli bir rota belirleyebilmek elbette ki çok zordu; hatta iç ve dış konjonktür açısından âdeta imkânsızdı. Zordu ve imkânsızdı ama, ne gariptir ki, kendine ait her şeyiyle sarsılmış ve sömürülmeye müsait hâle getirilmiş bir toplumun, yeniden diriliş rüyaları görmesi ve kendi değerlerine yönelmesi de tam bu döneme rastlamaktaydı. Ve bu olağanüstü bir hâdise idi; zira o gün için ferdî şuur temelinden sarsılmış, millet en korkunç zelzelelerin merkez üssünde bulunma hafakanlarıyla şaşkın ve kitleler de, tarihlerinde az gördükleri en ürpertici trajedilerle iki büklümdü.

Mâşerî vicdanın henüz teşekkül etmediği bu sisli-dumanlı ortamda sadece birbirinden kopuk fertler vardı; onlar da

geleceğe, kendilerine bir barınak ve bir iki lokma yiyecek bulabilme inisiyakiyla ulaşmaya çalışıyor ve bir mânâda yerinde saymayı yürüme zannediyorlardı. Hiç kimse, neden yaşadığının farkında olmadığı gibi, gerektiğinde uğruna ölmesi icap eden bir kısım değerlerin mevcudiyetinden de haberdar değildi. Düşünceler dağınık, iradeler sarsık, himmetler meflûç, ufuklar karanlık, gönüller de bomboştu. Bütün bu olumsuzlukların yanında toplum her gün yeni bir sofizm icat ederek ümniyelerde teselli arıyor ve her gün yeni bir planla bir kere daha zebil olup gidiyordu.

Ne var ki onun, dar zeminli de olsa, bir kısım tasarılar sayıklaması ve bazı projelerden bahisler açması da işte tam bu üst üste preslendiği ve peşi peşine ruhî erozyonlara maruz kaldığı meş'um döneme rastlar. Başlangıçta her şey; horlanan düşüncelerin, tezyif edilen inançların, baskı altında tutulan vicdanların tepkisi şeklinde tecelli etti. Daha sonra bunu şuurlu hareketler ve mütemadî aksiyonlar takip etmeye başladı ki, böyle bir başlangıç, milletimiz için gerçek bir “ba’sü ba’del mevt”in milâdî sayılsa değer... Elbette ki daha önce olduğu gibi bundan sonra da bu şuurlu hareketi ve ruhlardaki dirilişle gelen bir enerjiyi kendi kontrollerinde bulundurup, arzu ettikleri gibi değerlendirmek isteyenler çıkacaktı ve çıktı da.. ancak artık, kendi kendini, kendi iç dinamizmiyle idrak etmeye başlamış kitlelerin yeniden bir kere daha “sömürülebilir” olma durumuna düşmeye niyetleri yoktu. Düşekalka da olsa, iç dünyalarında ihsaslarını duydukları, ruhlarında ve gönüllerindeki bu diriliş inisiyakları sürüp gidecek ve bugün olmasa da yarın herkes, ama herkes mutlaka kendi olarak yeni bir varlığa erecekti. Gerçi, hâlâ o eski sis ve dumanı denk, toplumun doğru görüp doğru hissetmesini engelleyen bir kısım mânialar vardı; ama artık ne o sis ne de o duman bildiğimiz kesafette değildi. Az bir gayretle, gönüller kendi millî kaynaklarından beslenebiliyor ve kitleler de kendi medeniyet telakkilerini düşleyebiliyorlardı.

Ancak, şimdi de, o medeniyet telakkisinin çerçevesini belirlemek, onun ne olup ne olmadığını gözden geçirmek, dünkü mânâ ve muhtevayı, bugünkü belirsizlik ve yarınki mutasavver yorumlar üzerinde durup, bir taraftan özü korurken, diğer taraftan da zamanın tefsirlerini de yanımıza alarak, çağın sesini bulmaya çalışmak icap ediyordu. Bu oldukça çetin bir işti; ama, yollara döküldüğümüze göre Allah'ın inayetiyle onun da hakkından gelebilirdik.

Antropolojik bir yaklaşımla, gelişmişlik veya az gelişmişlik açısından herhangi bir toplumda, insan hayatının her türlü organizasyonu ya da bir milletin düşünce, inanç, sanat telakkisi veya o milletin maddî-mânevî varlığına has evsâfın bütünü de diyebileceğimiz medeniyet, değişik telakki, anlayış ve felsefelere göre pek çok varyasyonu olan bir kavram. Pek çok varyasyonu olsa da, her hâlde bu telakki, bizim, yıllardan beri soluk soluğa arkasından koşup durduğumuz ve uğrunda çok değerlerimizi kaldırıp attığımız kolonileşme çağında müstemlekeçilerden tevârüs edilen hayat tarzı ve üslûp olmasa gerek. Zaten eğer öyle olsaydı, sömürüye ve işgalcilere karşı verilen onca mücadelenin hiçbir anlamı kalmazdı. Oysaki o gün verilen mücadelenin hedefi belliydi; o da her konuda tam istiklâldi.

Bu itibarla da, şayet şu anda kendimiz olarak yeniden bir yapılanma düşünüyor ve medeniyet adına kendi üslûbumuzu arıyorsak, içimizde ruh ve mânâ köklerimiz tahribe programlanmış ne kadar yabancı düşünce ve anlayış varsa hepsinin işgaline son vererek mutlaka kendi millî hars kanavîcemiz üzerine kendi düşünce tarzımızı, kendi inanç sistemimizi ve kendi hayat felsefemizi işleyebileceğimiz bir yol takip etmeliyiz. Yeni antropolojik tahlillere gidilmese de, imkânlar elverdiği ölçüde, millî mefkûremize göre belirlenmiş bir yüce gayeye ulaşma adına, meşrû bütün vasıtaları değerlendirerek, içinde bulunduğumuz kaoslardan sıyrılabilmek için mutlaka

bir kısım alternatif çözüm yolları bulmalıyız. Hem de coğrafi ve içtimâî konumumuzun gerektirdiği bütün hususları nazar-ı itibara alarak alternatif çözüm yolları bulmalıyız.

Eğer medeniyet, maddî-mânevî bir kısım şartların bütünü ve bu şartlar da herhangi bir toplumda, o toplumu meydana getiren çocuk-geç-ihtiyar hayatın her basamağında ve gelişmenin her safhasındaki fertlere lâzım her şeyi vaad etmenin ve vaad ettiklerini yerine getirmenin adı, ya da kaynağı ise, zannediyorum meseleye, antropolojik olmanın yanında, hat-ta onun da ötesinde amelî (fonksiyonel) bir fenomen olarak bakmak daha isabetli olacaktır. Ancak bütün bunlar düşünülürken, toplumun gelişmişlik basamağının da kat'iyen göz ardı edilmemesi şarttır. Medenî imkânları itibarıyla şu anda bizim içinde bulunduğumuz vetireyi çok gerilerde bırakmış; hatta biz ve bizimle aynı çizgiyi paylaşan milletlerin düşe-kalka yürüdüğü yollarda uçuyor gibi ilerleyen bazı devletlerin bugünkü durumlarını örnek alarak hedefe ulaşmaya kalkacak olursak, zannediyorum maksadın aksiyle tokat yer ve kendimizi, altından kalkamayacağımız inkisârlar içinde buluruz.

Evet, günümüzün gelişmiş ve müterakkî toplumları, bundan bir süre önce, şu anda bizim içinde bulunduğumuz aynı süreci yaşıyor, aynı bunalımlarla oturup kalkıyor ve aynı ızdıraplarla kıvranıyordu. Gün geldi, araştırma iştiyakı, ilim aşkı, çalışma şevki; sonra da peşi peşine gerçekleştirilen başarıların azimleri coşturması, arzuları kamçılması ve büyük ölçüde her muvaffakiyetin ödüllendirilmesi onlara ardına kadar bütün yenilenme kapılarını açtı ve onlar için ortam âdetâ bir dehâ meşcereliği hâline geldi; geldi ve buhar makinelerini dokuma tezgâhları, araştırma laboratuvarlarını matbaanın icadı takip etti... Belli bir süre sonra da ilim ve bilgisayar çağına ulaşıldı. O günkü ilim severler, keşifleri, icatları, ilmî araştırmaları ödüllendirdiğinden her yerde büyük istidatlar serpilip gelişme fırsatını buldu ve her taraf harika dimağların hummalı faaliyetleriyle harikalar meşherine dönüştü.

Nasıl ki, bir dönemde bizim dünyamızda da aynı ortam, aynı atmosfer teessüs edince, İbn Sinâ'lar, Fârâbî'ler, Harizmî'ler, Râzî'ler, Zehrâvî'ler... birbirini takip etmeye başlamıştı; öyle de Batı, kendinden evvelkilerden tevârüs ettiği müktesebâtı, vasatın elverdiği ölçüde çok iyi değerlendirdi ve son asırlara âdetâ damgasını vurdu.

Bu itibarla, bugünkü Batıyı, sadece, Kopernik'lerin, Galile'ilerin, Leonardo da Vinci'lerin, Michelangelo'ların, Dante'lerin.. ya da Edison'ların, Max Planck'ların, Einstein'ların.. üstün istidatlarının eseri olarak görmek yanlıştır.. evet ne dünkü Rönesans ne de bugünkü bilim ve teknoloji patlaması, sadece böyle bir düzine insanın mesâisine verilemez; verilirse “tenâsüb-i illiyet” prensibi açısından izah edemeyeceğimiz problemlerle karşılaşırız. Evet, dünkü ve bugünkü harika başarılar ve dünya çapındaki büyük oluşumlar, ferdî dehâların yanında, dehâ doğuran toplum yapısı, kâşifler yetiştiren müsait ortam ve kabiliyetlerin ortaya çıkmasını sağlayan genel atmosferle yakından alâkalıdır. Bu açıdan da denebilir ki, her zaman ekstra zirveleşmelerin gerçekleştirilmesinde, yüksek fitratların gayretlerinden söz edildiği her yerde, vasat ve umumî atmosferden de bahsedilegelmiştir. Hatta büyük istidat ve yüksek dehâların kabiliyet ve dehâlarını ortaya koymaları, çok defa umumî atmosferin müsaadesi ölçüsünde mümkün olabilmıştır. Şimdilerde de farklı beklentiler yanlıştır olsa gerek; bir kere şeriat-ı fitriyenin prensiplerini değiştirmeye kimsenin gücü yetmez. Varlığın bunca prensipleriyle çarpışan er-geç yenik düşer. Hava, su ve kuvve-i inbâtiye ile beslenmeyen tohum çürümeye mahkûm olduğu gibi zemini bulamamış dehâ da zebil olmaya mahkûmdur.

O hâlde, yarınlar adına beklediğimiz şeyleri, müsait ortam, ilim aşkı, çalışma azmi ve metodolojinin birleşik noktasında aramalıyız. Vasat, ilim aşkını coşturup çalışma azmini de şahlandırınca, duyarlı gönüller bunu olağanüstü bir

imtisasla bütün benliklerinde duyacak, değerlendirecek ve belli disiplinlerle hayata geçirecektir. Ardından yeni ilhamlar, yeni çağrışımlar, yeni terkipler, yeni tahliller “salih daire”si işlemeye başlayacaktır ki, bunu da entelektüel gayretlerin ve temel dinamiklere uygun, kendi doktrinine muvafık sistemlerin teâkübî bir ivme ile sürüp gitmesi takip edecektir...

Oysaki bizde, yenilenme veya İslâmî Rönesans adına hep başkalarının ürettiği, hem de pek çoğu itibarıyla temel dinamiklerimize ters yabancı ürünler alınıp teşhir edilmiştir. Yenilenme ve Rönesans bir türlü kendi dinamikleriyle ele alınmamış veya alınmamıştır. Bu açıdan da denebilir ki, bizim dünyamızın muasır ülkeler seviyesine ulaşamaması ve bir türlü beklenen rönesansı gerçekleştirememesi, ülkenin coğrafî konumundan, imkânların eksikliğinden, insanımızın kabiliyetsizliğinden değil; yenilenme esprisinin kavranamayışından, düşünce eksikliğinden, ilim aşkının, hakikat aşkının yerini, şablonculuğun almasından kaynaklanmaktadır.

Kendi eksiklerimizi daha iyi görebilmek için, yanı başımızdaki Almanya ve Uzak Doğu'nun dev ülkesi Japonya'nın bu konuda bize iyi birer misal teşkil edeceğini düşünüyoruz.

Almanya her iki cihan harbini de ölümcül yaralarla atlattı. İçinde bulunduğumuz asrın ilk yarısını idrak ettiğimiz yıllarda Almanya, her yanıyla “Harap eller, kimsesiz çöller/Emek mahrumu günler, fikr-i ferdâ bilmez akşamlar.” (Âkif) sözleriyle resmedilecek şekilde yıkık-dökük ve her yan baykuşlara bayram bir görünüm arz ediyordu. Ama o, her şeye rağmen, kısa zamanda derlenip-toparlandı ve dev bir ülke olarak dünyanın karşısına dikildi. Oysaki biz, daha Alman birliğinin bile sözü edilmediği 19. asrın başlarında yenilenme rüyaları görmeye başlamıştık. Bizim yenilenme düşlerimiz bahislere konu oladursun Almanya, onca tahribata rağmen bugün bir rüyalar ülkesi olma iddiasında... Denebilir

ki, Almanya, Batılı olma avantajlarıyla iki defa kefeni gömlekle yaptı ve kendi hayat felsefesine göre çok önemli “ba’sü ba’del mevt”ler gerçekleştirdi. Şayet Avrupalı devletlerin, dinî ve kültürel karâbetleri söz konusu olmasaydı, bugünkü Almanya da olmayacaktı. Almanya için bu farz ve takdirleri kabul etsek bile, bütün Batı âleminin belli bir süre düşmanca davranışlarıyla, hep tahditlere maruz kalmış Uzak Doğu’nun dev Japonya’sı var.

Bizim yenilenme planlarımız neredeyse, Japonya’dan tam yarım asır öncesine dayanır. Bizden elli-altmış sene sonra yenilenme hummasına tutulan Japonya, bütün handikapları aştı, yakın tarihindeki iki büyük sarsıntısına rağmen bir solukta gelip bizi geçti; geçti ve dünyayı idare eden büyük ve güçlü aileler arasında yerini aldı. Biz, yeniden doğuş ve diriliş şiirleriyle teselli oladuralım; onlar çoktan Rönesanslarının meyvelerini dermeye başladılar bile. Biz, yüz elli senelik bir yolculuktan sonra, varacağımız hedeften daha çok, çıkış noktasının dedikodusuyla birbirimizi kemirip duralım; onlar, kırk yıl gibi kısa bir zaman içinde Batıyla aralarındaki mesafeyi kapatarak, çoktan çağlarıyla hesaplaşabilecek seviyeye ulaştılar. Evet Japonya, ekonomik gücü, teşebbüs aktivitesi, dünyanın dört bir yanındaki itibarı ve aktif yatırım kapasitesi açısından bugün dev bir güç.. böyle üst üste yenilenmeleri gerçekleştiren ve milletine daha müreffeh gelecekler vaad eden Japonya, dünyadan alacağı şeyleri alırken de atacağı şeyleri atarken de dikkatli oldu ve hep millî kimliğine sadık kaldı. Sadık kaldı da, ne tarihini hafife aldı, ne geçmişine sövdü ne de ruh ve mânâ köklerini inkâr etti. O hep, az gelişmiş bir ülke olarak, bulunduğu nokta ile hedeflediği zirve arasındaki uçurumları realistçe görüp değerlendirdi; tutarlı projeler üretti; geri kalmışlığın bütün problemlerini büyük ölçüde ahlâkî temellere dayalı bir toplum organizasyonu ile çözebileceğine inandı; imkânsızlıkların ve ihtiyaçların hâsıl ettiği boşlukları

da, millî gurur, âdiyet, azim, metotlu hareket ve mesâî tanzimiyle doldurup, hem kendi olarak kalmasını başardı hem de çağın harikalarıyla hatırlanan bir millet hâline geldi.

Yakın tarihimiz itibarıyla bizim, medeniyeti kendi nimetleri, kendi ürünleri üzerine bina etme gayretlerimize karşılık, Japonya gibi ileri ülkeler her şeyi, medenî düşünce, medenî telakki ve medenî davranışları esas alarak değerlendirdiler.. ve zannediyorum, bizdeki bir kısım gelişmeleri takdirle karşılacak da, âlemin başarıdan başarıya koşmasına mukabil, bizim dünyamızın yerinde saymasının asıl sebebi de işte bu çarpık anlayış olsa gerek. Evet biz, ekstra bir yolla, medeniyet nimetlerinin elde edilme ve paylaşılma yollarının kavgasını verirken, müterakkî milletler her şeyi, insana, ahlâka, eğitime, kültüre bina ederek, bizim takılıp kaldığımız her noktayı âdeta uçarak geçtiler ve bugünkü zirvelere ulaştılar.

Konuyu bir başka zaviyeden ele alacak olursak; bir medeniyetin bütün muhassalası ve verileri, o medeniyetin ta kendisidir. Unutulmamalıdır ki, medeniyet vak'asının en temel rûknü yetişmiş insan, en hayatî esası hür ve müstakil bir ülke, en kıymetli sermayesi de zamandır. Hemen bütün ileri ülkelerin bu dinamikleri çok iyi değerlendirdiğinde şüphe yok.. onlar, bu dinamikleri değerlendirmenin yanında, her zaman iyi bir iş bölümü yapmış, uzmanlığa saygılı olmuş, insana değer vermiş, başarıları ödüllendirmiş ve Allah'ın kendilerine bahsettiği ilk imkânları en iyi şekilde değerlendirmişlerdir. Aksine, mesâîsini çok iyi tanzim edememiş, insanlar arasında ciddi bir iş bölümü yapamamış, yeraltı, yerüstü zenginliklerinin şifresini çözememiş, insanın gerçek değerini kavrayamamış ve zamanı sıkıştırma sıkıştırma değerlendirememiş toplumlarda ise, bu kıymetler üstü kıymet ifade eden dinamikler tıpkı kadrini bilmeyen bir satıcının eline düşmüş kıymetsiz zannedilen herhangi bir nesneden farkı yoktur.

Bugün, kendi medeniyetlerinin akislerini tarihe ve haritalara aksettiren bütün milletler, böyle bir değerlendirme ve tanzim etme ameliyesi, böyle bir terkip ve tahlil kabiliyeti, böyle bir metafizik mülâhaza ve mistik coşkuyla tarihin sayfalarında altı çizili yazılar hâline gelmiştir. Brahmanizmden Budizme, Yahudilikten Hristiyanlığa, ondan da İslâm'a uzanan çizgide dünya kadar millet, iman, aşk, metafizik mülâhaza beşiğinde sallana sallana toprağa, insana ve zamana âdeta cennetlik değerler kazandırmışlardır.

Ayrıca İslâm'ın gelmiş-geçmiş dinî ve lâdinî bütün düşünce ve sistemlerden farklı pek çok yanının olduğu da bir gerçek.. bir kere İslâm'ın dışındaki hemen bütün sistemlerde bir yenilenme söz konusu olunca, hemen dinin, o hareketin merkezinden uzaklaştırılmasına gidilmiştir. Müslümanlıkta ise, tamamen bunun aksine, din hep hareketin merkezinde önemli bir misyon yüklenmiş ve gerçekleştirilen her hamle, mutlaka onun ruh ve mânâsıyla beslene beslene istikbal vadedici bir kıvama gelebilmiştir.

Yıllar var ki insanımız, bir şeyler yapmaya her yeltenişinde, dinin ruhundan hep böyle bir kıvılcım bekleyip durdu. Bugün, böyle bir kıvılcımın uzaktan parlaması ya da değişik motiflerle örülmüş görülen rüyası bile birkaç yüz seneden beri çürümüş canların kıpırdanmasına yetip arttı. Hele bir de, şimdilerde önemsiz gibi görülen, fakat aslında önemli olan gayretlerin neticeleri görülebilse, zannediyorum ümitler yeni bir "ba'sü ba'del mevt"le gerilime geçecek, iradeler şahlanacak, gönüller imanla coşacak ve derken birkaç asırlık millî projeler bir bir gerçekleşecektir. Gerçekleşecektir ama, yolumuzu kesen bir kısım sun'î ve muvakkat güçlükler karşısında "pes" etmez, yerine getirme mecburiyetinde olduğumuz hizmetlerin dünyevî-uhrevî karşılığını beklemez, sadece ve sadece Hak rızasını düşünebilirsek...

Bugünkü durumuyla dahi olsa demokrasi ve hürriyet telakkisi, uyuyan bir milleti gafletin ipoteğinden kurtararak ona, medeniyete geçme duygu, düşünce ve imkânlarını hazırladı. Dış ve iç konjonktür muvacehesinde millet olarak şayet dengeleri aleyhimize bozmazsak, çok yakın bir gelecekte, kendi duygumuz, kendi düşüncemiz, kendi hayat felsefemiz, kendi medeniyetimiz ve kendi kültürümüz diyebileceğiz...

Kültür Problemimiz

ya da Kendimiz Olma

Kendimiz olma derken, hiç kuşkusuz, kendi medeniyet mirasımızla ve kendi kültürümüzle örgülenen iç kimliğimizin öne çıkarılmasını ve onun yörungeleşmesini kastediyoruz. Şimdilerde bazı çevreler, “kendimiz” derken, milletçe mânâ köklerimizle irtibatı olmayan bir kısım folklorik gösterileri, cismaniyet adına boşalma ihtiyacı duyan kitlelerin dışı vuran nef-sânîlikleri, ya da yeme-içme-eğlenme, düğün-dernek vs.. gibi durumlarda ortaya çıkan merasimleri anlayabilirler. Biz onu, toplumun bütün kesimlerinde hemen her zaman geçerli olan; milletin, hafıza, şuur ve vicdanından beslene beslene devam edegelen, yine onun duygu, düşünce, dil ve sanat telakkisinde duyulup temsil edilen.. örf, âdet ve geleneklerimizle hemen her zaman hayatın en önemli bir derinliği olarak yaşanan.. annelerimizin kucağında gördüğümüz ihtimamdan, atalarımızın millî karakterimizi aksettiren o babacan davranışlarına; eğitim sistemimizin millî ruh muhtevalı olmasından, eğitiminin bu ruhu kusursuzca soluklamasına; mutfağımızdaki

yemek üslûbundan bağımızda-bahçemizde ve tarlamızdaki temel tavırlarımıza; masa başındaki oturuş ve kalkışımızdan bir şantiyedeki iş ahlâkımıza; konuşma, yazma tarzımızdan başkalarıyla münasebetlerimize kadar hayatın her ünitesinde, bu ünitelerin her basamağında ve yürüdüğümüz yolların her durağında duyar, yaşar ve çevremize aksettiririz.

İlk bakışta böyle kendimiz olarak yaşamanın amelî ya da içtimaî yararı hemen sezilemeyebilir. Ancak uzun vadede ve ısrar edilirse ilerlemenin her kademesinde onun ne ölçüde hayatî bir önem arz ettiği kendi kendine ortaya çıkar. Böyle bir süreçte bize düşen şey, millî hayatımızı zamanın tefsirlerini de hesaba katarak din-diyânet, örf-âdet, an'ane ve geleneklerimiz çizgisinde sürdürmektir. Bu sayede bize ait şeyler zamanla tabiatımızın birer yanı hâline gelecek, "özümseyip" dışarıdan aldığımız yabancı değerler de bizim rengimize bürünerek millî atlasımızın önemli bir çizgisini teşkil edecektir. Roma'da, Atina'da, Mısır'da, ya da Babil'de yaşanan kültür de o baş döndüren zenginliği ile nevezhur olarak birdenbire ortaya çıkmamıştır. Kültür her yerde fertlerin duygu, düşünce dünyasında ve mâşerî vicdanın münbit yamaçlarında uzun bir kuluçka döneminden sonra varlığa ermiş; iç kaynaklardan doğrudan doğruya, dış kaynaklardan da süzüle süzüle beslenmiş, gelişmiş; derken zamanla o milletlerin tabiatlarının önemli bir derinliği ve onların hayatlarının en bâriz bir rengi hâline gelmiş; sonra da her zaman konuşulup düşünülme de, mâbedden mektebe, sokaktan evlerin içine, kiraathânelerden yatak odalarına kadar her yerde bütün hayatı kuşatmıştır. Öyle ki, insanlar iradî olarak onu dinlemeseler de o iradeleri aşan sırlı bir güçle her zaman kendini onlara dinletebilmiştir.

İşte bir millet, bu ölçüde kendi olarak sağlam bir kültür zeminine oturtulabildiği takdirde, cehalet, fakirlik, ihtilaf, disiplinsizlik ve haricî baskılar gibi pek çok açmazları olsa da, mutlaka, zamanla bunların hepsini aşabilecek kıvama ermesi

âdeta tabîleşir. Orta dönem tarihi itibarıyla, Roma, Atina, Mısır ve Osmanlı buna iyi birer misal teşkil ederler. Yakın tarih açısından da –İkinci Cihan Harbinde olduğu gibi bir kısım maceralarla kendini yeyip bitirmesse– Almanya orta ölçekte bir örnek sayılabilir.

Bu ülke, İkinci Cihan Harbi sonrası tamamen alt-üst olmuş, ekonomisi yıkılıp gitmiş; millî hakimiyeti bütün bütün başkalarının eline geçmiş; mağlûbiyet ve perişanliğin hâsıl ettiği ruh hâletiyle toplum değişik kamplara ayrılmış ve ülke bir baştan bir başa âdeta açık bir esaret kampı hâline gelmişti.. gelmişti ama, onların yürekleri hamiyetle atıyor; hülyaları Büyük Almanya sevdası ile tütüyor ve bunu gerçekleştirmek için de adalî güçlerine ve düşüncelerine güvenleri tamdı. Bu itibarla eğer Almanya, böyle bir ölüm arenasından kurtulacaksa, kendi hayat enerjisi ve oturmuş kültürü sayesinde kurtulacaktı ve kurtuldu da. Evet o, milletçe kendi kültürüne, kendi mânâ köklerine yönelerek, sosyolojik, psiko-sosyolojik ve sosyo-kültürel şartları akıllıca değerlendirip son yarım asrı kendi hesabına görülmedik şekilde en iyi yorumlayanlardan biri oldu.

Bu örnek bize şunu göstermektedir: Bir ülkede, siyasî, iktisadî, idarî problemleri, münhasıran siyaset, iktisat ve idareye incirar ettirme (indirgeme), bir yönüyle doğru olsa da, pek çok yönleri itibarıyla eksiktir. Evet; hemen her sahada, gayret, bilgi ve alternatif proje üretmenin yararlı olacağında şüphe yok; ancak burada ihtimamla üzerinde durulması gerekli olan ayrı bir şey var ki o da, bence milletin mânâ kökleri ve kültürüdür. Şayet bir millet çağıyla hesaplaşmaya karar vermişse, içtimaî, iktisadî ve siyasî faaliyetlerinin bütününde mutlaka kendi mânâ köklerini de göz ardı etmemeli ve millî kültürün belirleyici misyonunu asla unutmamalıdır.

Vakıa, ülkemizde, hemen her “değişim” ve “dönüşüm” söz konusu olduğunda, kendi kültürümüz üzerinde de durulmuştur;

ne var ki bu konuda hiçbir zaman kalıcı ve planlı bir teşebbüsten söz etmek mümkün değildir. Geçmişimizin düşünce mimarlarının ruh işçilerini yetiştiren medreseler ve tekyeler, bizi geleceğe taşıyacak proje üretemediler; üretmedi ve kendi enkazlarının altında kalıp ezildiler. “Geçmişlerinizi mesâvileriyle yâd etmeyiniz.”⁵ düsturu gelip boğazımıza tikanıyor ve daha fazla bir şey söylememize müsaade etmiyor. Biz de, “Tarihî hâdiseler, birbirine benzese de aynı değillerdir; dolayısıyla da onlardan ders değil ibret alınır.” deyip onlara yönelteceğimiz soruları kendimize tevcih ediyor ve “Bizden evvelkiler, varoluş gaye ve hedefinden sapınca inkıraza uğradılar. Bugün, aynı durum bizim için de söz konusudur. Öyle ise, var kabul etsek bile onların günahlarıyla meşgul olmaksızın kendi hatalarımızı sorgulamak daha isabetli olacaktır.” diyoruz.

Diyelim ki, onlar kendilerini besleyen kaynaklara karşı alâkasız kaldı ve milletçe çoraklaşmaya vesile oldular, pekalâ ya biz ne yaptık?. Rica ederim milletçe bütün sorumluluklarımızı yerine getirdiğimizi iddia edebilir miyiz? Bütün devlet müesseselerini çağın gereklerine göre işlettiğimizi söyleyebilir miyiz? İstirham ederim, bunca zamandır mektebin kendinden bekleneni verdiğini kim söyleyebilir? Vakıa pek çok genç, Paris, Londra, Münih veya New York.. gibi merkezlerde yüksek eğitim aldı; ama bunların topluma yararlı birer uzuv hâline geldiklerini söylemek mümkün müdür? Aksine, topluma yararlı birer uzuv hâline gelmeleri bir yana bunlar pek çoğu itibarıyla değişik fantezilerle ülkelerine döndüler ve Anglo-saksonizm, Nazizm, Slavizm ya da kapitalizm, liberalizm, komünizm gibi cereyanların tesirinde ülkemize bir sürü de problem getirdiler.. getirdiler ve daha önceki yıllara nisbeten huzursuzluk daha bir arttı ve özden kopmalar da daha bir hız kazandı. Bunun böyle devam etmeyeceği ümidini hâlâ koruyoruz.

⁵ Tirmizî, *cenâiz* 34; Ebû Dâvûd, *edeb* 50.

Aslında ümitvar olmak için sebepler de yok değil; bir ke-re her şeyden evvel bu dönemde gadre ve zulme uğradığı-mızın farkına vardık. İşte bu olumsuz albüm şimdilerde bile bize çok farklı fotoğraflar ilham edebilir. Fransa, Almanya, İngiltere ve Amerika ile dostluk kurma teşebbüslerimiz, hayal kırıklıklarımız, çaresizliklerimiz ve daha yüzlerce olumsuzluk-la savaşa savaşa edindiğimiz tecrübeler bugün bizde, “anil-merkez” bir açılım meydana getirecek ölçüde ciddi bir me-tafizik gerilime dönüşmüştür; dönüşmüştür ama, bu gerilimi çok iyi değerlendirmek de yine bize düşmektedir. Mektep, kendi önemi ölçüsünde vereceğini verdi. Şimdi sıra, mekte-bin vâridâtını kendi ruh potamızda yoğura yoğura ve ken-di kültür esaslarımızla besleye besleye o bilgi ve tecrübeyi ehlileştirmeye gelmiştir. Zira, eğer geleceğe yürümeye karar-lı isek, bilgi ve tecrübe birikimimizi yerinde değerlendirerek, mantık muhakeme ve üslûpta da mutlaka kendimiz olmalı-yız. Mektep insana, ilmî, içtimaî, iktisadî, siyasî formasyon kazandırabilir; ama bunların, toplumun her kesimi tarafın-dan kabul görmesi ve kalıcı olması o toplumun mânâ kökleri ve düşünce yapısıyla kaynaşıp bütünleşmesine bağlıdır. Bu açıdan da bizim gibi geri kalmış ülkelerin problemi mektebi kendi ruhu ve mânâsıyla keşfetmenin yanında, hatta ondan da öte bir kültür problemidir ve bu problem de mutlaka ken-di zemininde çözülmelidir. Mektep sıralarında elde edilen ve ruhlarımıza akan pek çok şey vardır ama, ondan daha mües-sir bir şey var ise o da kültür fenomenidir ve onun bir çevre ve muhit ürünü olduğunda şüphe yoktur.

Denebilir ki, dünden bugüne hemen her medeniyette, çev-re, “kültürel” değerlerin kaynağı olagelmıştır. Biz buna, duy-gular, düşünceler, tavırlar, sesler, renkler, üslûplar, şiveler ve millet tabiatının başka derinliklerini ihtiva eden pek çok hususi-yetten oluşmuş umumî çevre de diyebiliriz. Böyle bir yaklaşımın haklılığını gösterecek pek çok şeyden bahsetmek mümkündür

ama; biz şimdilik, toplumun her kesimince, hava gibi teneffüs edilen, su gibi yudumlanan, çiçekler gibi koklanan ve tabiat gibi dinlenen en güçlü dinamik olan kültürün bu umumîliği üzerinde durmak istiyoruz. İşte ancak böyle bir umumîlik içindedir ki kültür, genişler ve kalıcı bir tesire sahip hâle gelir ki, kültür dediğimizde de akla gelen bu olmalıdır. Evet o, bir çoban üzerinde icra ettiği tesir ölçüsünde, bir aydın, bir bilge üzerinde de müessirdir. Su, toprak, hava ve güneşin birleşik noktası bir canlının varlığa ermesi ve varlığını sürdürmesi adına ne ise, bir toplumun bugünü ve yarını adına da kültür aynı şeydir. Evet o, hem ferdi hem de toplumu psişik yönü ve ahlâkî ufkuyla kıvama erdiren en önemli bir dinamiktir.

Mektep, hedef yörüngeli olması ve derinliği ölçüsünde bir rıhtım, bir liman, bir rampa vazifesi görebilir ama, bu, onun vâridâtının millî kültür potasında yoğrulmasına bağlıdır. Aksine mektebin, ferdî ve içtimaî problemleri çözemeyeceği açıktır. Mektep, bir planlama dairesi, bir proje merkezi olarak, genel ahlâk ve millî hars çizgisinde bir kısım programları mâşerî vicdana duyurduğu ölçüde bir kıymet ifade etse de, tek başına bir şey yaptığına dair herhangi bir örnek göstermek çok zor, hatta imkânsızdır. Bu itibarla mektep, olduğu gibi kabul edilmeli ve ondan sadece verebileceği şeyler beklenilmelidir. Bilimin ehemmiyeti mahfuz, her şeyi mektebe bağlamak abartılı bir yaklaşımdır ve dünyayı öküzü boy-nuzlarına yükleme gibi pek çok bedihîyatı izah edilmez hâle getirecek ölçüde de avamca bir telakkidir.

İstikbal vaad eden sağlam bir cemiyet, onun parçaları mesâbesinde olan mazbut fertlerden meydana gelir. Ne var ki, bir yönüyle, “devir” de diyeceğimiz bir kısır döngü söz konusu olsa da, böyle mazbut ve kaliteli fertler de ancak yine böyle mazbut bir toplumun bünyesinde var olup gelişecektir. Evet, bizim zenginliklerimizle mâmur bir çevre, âlimi de-cahili de, genci de-yaşlıyı da, köylüyü de-kentliyi de, düşüneni de-

havâîyi de her zaman “etki”leyebilir ve bunlar gözlerini açıp çevreleriyle münasebete geçtikleri andan itibaren, muhit ve atmosfer onlara sürekli bir şeyler söyler; onları sorgular; onlarla diyalog kurar; vâridâtı, zenginliği, fakirliği, psişik yanı ve fizikî ortamıyla ya onları besler mâmur eder veya duygularını, düşüncelerini yıkar her şeyi harabeye çevirir.

Bir toplum ve onun fertleri üzerinde millî ruh atmosferinin bu ölçüdeki müessiriyeti, her zaman bütün buudlarıyla tam sezilmeyebilir. Ancak, şu husus da unutulmamalıdır ki; ister psikolojik âlemde, ister fizikî dünyada, önemsiz gibi görünen pek çok detay, tahminlerin üstünde nice ehemmiyetli keşif, teşebbüs ve icatlara kapı aralamıştır. Yerinde, bir kedinin gözünü ayırmadan bir fare deliğini gözetleyip durması bir vicdanı şahlandırmış.. bir karınca ve arı topluluğunun en mükemmel cumhuriyetlerden daha mükemmel âhengi düşünen dimağlarda ne ufuklar açmış.. ve fizikî dünyada kim bilir ne önemsiz gibi görünen hâdiseler ne ateşin zekâları harekete geçirmiştir.

Archimedes için bir hamam tası, Newton için yere düşen bir elma, Jean için umumî ahenk, Nasîruddin et-Tûsî için damda yuvarlanan bir kazan, İbn Heysem için delileri sakinleştiren müzik nağmeleri, Michelangelo için bir sabah güneşinin sırlı doğuşu, Denis Papin için bir güğüm su ve daha başkaları için kim bilir hangi önemsiz gibi görünen hâdiseler ne büyük ilhamlara kapılar aralamıştı..!

Aslında, toplum yapısının sıhhatli ya da arızalı, pozitif ya da negatif yanları açısından –aklın zahiri nazarında her zaman görülüp hissedilmese de– önemli bir tesirinin olduğu muhakkaktır. Fertler, içinde buldukları toplumun çocuklarıdır ve her şeyi onun atmosferinde duyar, yaşar ve benimserler. Bu konuda umumî mânâda ilim ve irfan sahiplerine, hususî mânâda da sorumlulara düşen şey, toplumu yanlış şekilde etkileyen ve akla, müşâhedeye, tecrübeye, dinî düşünceye ters

bir kısım yabancı ve zararlı mülâhazaların ayıklanmasıdır. Tarihte bu ayıklamanın en büyük kahramanları peygamberler olmuştur. Onlardan sonra ise, ilhamla gerilmiş asfiyâ; kalb ve kafa bütünlüğü içinde bulunan fikir adamları; fizik yanında metafiziğe, muhakemenin yanında vicdanî seziye, tecrübenin yanında vahy-i semavîye değer veren ilim adamları gelir.

Hazreti Nuh, “Vedd”, “Suvâ”, “Yeğûs”, “Yeûk”, “Nesr”⁶ sorgulayarak; Hazreti İbrahim, çevresini saran puta ve putçu düşünceye baş kaldırarak; Hazreti Musa, zulme, istibdada ve insanların sömürülmesine karşı koyarak; Hazreti Mesih, tabulaştırılan maddeyi yerden yere vurarak; İnsanlığın İftihar Tablosu, kendinden evvelkilerin uğrunda mücadele verdikleri bütün yanlışlıkların yanında, cehalet, fakr u zaruret, ihtilaf ve iftirak gibi beşerin yakasını bırakmayan içtimaî hastalıklarla savaşarak.. O’ndan da günümüze kadar gelip geçmiş bütün mücedditler ve kâmil mürşidler de hayatı Allah’ın emir, irade ve hoşnutluğu çerçevesinde yeniden yorumlayarak hep bu ayıklama işini gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

Evet, kültürün oluşması, devam ettirilmesi için, onun bütün unsurlarıyla toplumun her kesiminde duyulup hissedilmesinin yanında, yabancı ve yozlaştırıcı düşüncelere karşı da ortak bir tepki uyarılmalıdır ki, bir yandan kendi hususiyetlerimizle kendimiz olarak kalırken, diğer yandan da, bâtil, hurâfe ya da yabancılaşma girdabına takılmadan geleceğe yürüyebilelim.

* * *

Değişik kültürlerin birbirlerinden “etkilenme”leri bir gerçek; ama, orijinini muhafaza ederek onu bir yerden bir yere taşımak, bir elbise gibi birinin sırtından alıp bir başkasına giydirmek mümkün değildir. Kültür, kendi orijinini, biyolojik hususiyetleri itibarıyla içinde yetiştirdiği ortamda koruyabilen

⁶ (Nuh sûresi, 71/23) ayetinde zikredilen beş putun adı.

canlılar gibi ancak, doğup bağrında geliştiği toplum tarafından hava gibi teneffüs edile edile, su gibi yudumlana yudumlana o toplumun hayatı bir derinliği hâline gelir ve korunmuş olur. Kültür, bir yerden bir yere taşındığında, onun bu yeni çevrede var olup gelişmesi için müsait ortam oluşmamışsa ölür; en azından kendi özelliklerini yitirerek melezleşir; anlamsızlaşır ve farklı bir harse inkılâp eder. Bize ait bir ses, bir nağme, bir çizgi, bir resim, bir stil, bir üslûp kendi orijiniyle başkaları tarafından tam temsil edilemeyeceği gibi, başkalarına ait harsî hususiyetleri de, aynıyla bizim temessül etmemiz imkânsızdır.

Evet, bizdeki kültür onca renkliliğine rağmen, bize ifade ettiği mânâları onlara ifade edemez, bizde uyardığı heyecanı onlarda uyaramaz; belli bir tesir icra etse de bunu kendi tabiiliği ve fitriliği içinde icra edemez. Özümsemeden aldığımız başka milletlere ait kültürlerde de aynı olumsuzluklar söz konusudur. Zira kültür, işporta metaı gibi bedeli ödenince alınıp eve götürülecek bir tablo, bir resim, bir plak, ya da bir kaset değildir. O, içinde var olup geliştiği çevrenin; bütün zaman ve mekân unsurlarının birleşik noktası olmasından bir külldür ve içinde geliştiği çevreye mahsustur. Onu oluşturan ve besleyen bütün elemanları birleştirici bir çerçeveye yerleştirmek için onu, arkasında bulunan bütün unsurlarla müşterek mütalaa etmek icap eder. Böyle bir mütalaada ilk hatırlayacağımız şey de, onun, herhangi bir millete ait ve eski ifadesiyle “nev’i şahsına mahsus” belli bir hayat biçimi ve o milleti meydana getiren fertlere has davranışlar manzumesi olmasıdır. Hiç şüphesiz böyle bir tahlilde ilk göze çarpan husus da, bir toplumun hayat felsefesiyle davranış biçimi arasındaki tesir ve etkileniştir. Bunlardan ilki ne kadar oturmuş ve toplumun her ferdine ne kadar mâl olmuşsa, ikincisi de o kadar kalıcı ve istikbal vaad edici bir hâl almış demektir. Tıpkı biyolojik varlıklarda olduğu gibi; bütün, onu meydana getiren hücrelerin hareketlerini belli çizgide belirler, belli istikamette hareket eden hücreler de, onu heyet-i umumiyesiyle

yarınlara taşıyacak birer eleman vazifesi görürler. Âdeta karşılıklı sorumluluk çerçevesi içinde cereyan eden bu hareketler manzumesi, iradî varlıklar söz konusu olunca, bir taraftan hiyerarşik bir düzenlenme, diğer taraftan da, selim akıl, sağlam müşâhede ve vicdanî sezilerle kritik edilme gibi bir sorgulama hamlesi doğurur.

Böyle bir süreç, dünüyle-bugünüyle oturmuş, akla, düşünceye, vahye açık bir toplum için, onun hayat felsefesi, millî üslûbu, tarihî karakteri ile aynîleşmenin en sağlam yoludur. Aksine, henüz gelişme sürecini tamamlayamamış, âdet, töre, eğlence, ya da zevk u safâdan örülmüş hatta bazen de tabu hâline getirilen folklorik alışkanlıklara gelince, bunlar aldatan birer kültürsüzlük örneğidir. Evet, emvâcî karar-dâde olmuş yerleşik millet ve medeniyetlerde, toplumun değişik kesimleri itibarıyla sürekli alışverişler, tesirler ve tepkiler söz konusudur. Hususiyile de demokratik mülâhazaların bahis mevzuu olduğu ortamlarda toplum piramidinin tepesindekiler ile, tabanı oluşturan unsurlar arasında her zaman ciddi bir tesir ve teessür (etki-tepki) söz konusudur. Öyle ki, mektepteki hocadan kürsüdeki vâize, gazete ve mecmuadaki yazardan televizyon kamerası karşısındaki yorumcuya, şiiriyle, nesriyle kendini ifade eden edebiyatçıdan geniş mânâda bütün varlığı, dar mânâda kendi çevresindeki eşya ve hareketleri tuvaline taşıyan ressam kadar herkes hemen her zaman muhatap kitleleri açısından böyle bir tesir ve teessürün insiyâkiyle hareket ederler. Veren ve üreten mânâsına yukarıdakiler, çevrelerine sürekli sinyaller göndererek muhataplarını uyandırır, onları motivasyona hazırlar ve onların içindeki istidatları meslek ve sanat telakkilerinin ufkuna yönlendirerek verici ve üreticilerin sayılarını artırırlar. Öyle ki her gün biraz daha sayıları azalan alıcıları da birer ufuk insanı hâline getirirler.

Veren ve üretenler üretip verirken, alanlar da, yukarıdan gelen her şeyi sorgular; onların yanlışlarına veya kendilerinin

yanlış gördüklerine karşı çıkar; karşı çıkar ve zirvedekileri sürekli alternatif çözümlere zorlarlar. Böylece, bize ait her şey tevsik edilir, şöyle veya böyle her üslup bozukluğu süzgeçten geçirilir ve her yanlış davranış da sorgulanarak ayıklanmaya tâbi tutulur. İşte böyle bir mütekâbiliyet de ancak kültür gibi ortak bir mirasın, toplumun bütün katmanlarınca paylaşılması sayesinde mümkün olabilir.

Evet bir millet, değişik kesimleriyle, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun ifadeleri çerçevesinde "bünyân-ı marsûs" gibi olur ve sımsıkı birbiriyle kenetlenirse; kenetlenip güç ve enerjisini sadece iç bünyesinin varlığı ve âhengi adına kullanabilirse, onun için dağlar-tepeler dümdüz ve düzlükler de pürüzsüz hâle gelir ki, artık o milletin devletler arası dengede muvazene unsuru olmaya yürümesi ahvâl-i âdiyeden demektir. Ne var ki, böyle içtimaî bir râbitanın, hem de bu ölçüde müessiriyetiyle var olması da yine, kendi çerçevesiyle yerli yerine oturmuş ve her kesim tarafından yaşanarak millet tabiatının bir yanı hâline gelmiş millî kültüre bağlıdır. Ahlâkî değerler üzerine kurulmuş, onları soluklayıp onlarla beslenen; dinin yenilmez gücüne dayanıp onun sayesinde her türlü yabancılaşmayı aşabilen; sanat telakkimize arka çıkıp her yerde ona emin bir barınak olan bir kültür. Aksine çerçevesi iyi belirlenememiş veya bütün bir toplumun referansını alamamış bir kültürün zenginleşip bütün bir milleti kucaklaması bir yana böyle bir durumda kültür, mimar ve çirakları arasında her zaman bir zıtlık ve birbirini yıpratma vesilesi hâline gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Bazen böyle bir zıtlık, hususiyetle de ahlâk ve sanat konusunda tamiri imkânsız yaralar da açabilir. Zaman zaman ahlâkî bir konuda ifrat ve aşırı titizlik, duygu ve düşünceleri tesiri altına alıp ferdi ve toplumu mankurtlaştıracağı gibi, bazen de bediîyatta kuralsızlık ve lâahlâkîliğe kapı aralayabilir ve her şeyi anarşi ve müstehcenlikle kirletebilir.

Aslında kültür hâdisesi düşünülürken, henüz ruhî fonksiyonları itibarıyla disipline olamamış bazı çevrelerin hayatına

göre zevk u safâ ve eğlenceye ortam hazırlama yerine, onlarda bugünkü ve yarınki problemleri göğüsleyebilecek aktiviteyi artırma, onları daha muhtevalı düşündürerek iyiyi, güzeli, doğruyu seçebilme yeteneğine ulaştırma esas alınmalıdır. Böylece, bilginin desteğini sağlamanın yanında, genel ortamın, cebrî-ihthiyarî yönlendirmesinin avantajları ve umumî gidişatın da insiyaklarıyla daha yararlı ve isabetli tercihlerde bulunma imkânı doğacaktır.

İşte böyle, biraz kurallara bağlılık, biraz da içtimaî yapının cebrî-ihthiyarî yönlendirmesi sayesinde, ahlâkîlik, ilmîlik ve bedîiyatın birleşik noktası hayat üslûbumuzun besleyicisi, hareket ve hamlelerimizin dinamosu hâline gelecek ve bize her zaman iyilik, güzellik ve doğruluk adına ayrı bir zaferin neşvesini tattıracaktır. Ayrıca burada ahlâk, iman ve sanat telakkisi ve güzellik anlayışının nasıl yorumlanacağı ve nasıl anlaşılacağı da önemlidir. Ahlâkı, bir kısım katı kuralların uygulanmasından ibaret görmek; imanı, akli, müşâhedeyi, hissi ve vicdanı hesaba katmadan körü körüne bir inanma şeklinde anlamak; estetiği, eşyanın bir anlık görüntüsünü alıp üryan resimler, donuk heykellerle yorumlamak; sanatı, şiir, müzik, tiyatro gibi kaba bir çerçeveye yerleştirmek, güzeli de, güzellik kültürünü de daraltma, sığlaştırma ve belli bir kesimin fantezisi hâline getirme demektir.

Kendi kültürümüzle yeniden dirilişimiz; imanla şahlanmış gönül erleri, düşünce ufkuyla yarınlarda dolaşan fikir mimarları, sanat telakkisiyle varlık ve hâdiseleri kucaklayan ve ince tahassüsleri, tefahhuslarıyla bize bulduğumuz ufukların ötesinde yeni cevelângâhlar belirleyecek dehalar beklemekte. Güzellikte pek çok estetik hayranının yeni ufuklara açılması ve yeni yorumları; bedîiyatta mâhir sanatkârlar ve gayretli çırakların takdire şâyan himmetleri; mûsikîmizin ruhunu bulma çabalarıyla çırpınan seslerin ruhumuzdaki nağmelere dönüşen anlamlı besteleri ve zengin repertuarları; edebiyatın

zevkini teşemmüm etmeye başlamış usta şairlerin ve dil aşığı nâsirlerin taklitleri aşma istikametindeki cehdleri bize kendimiz olma yolunda sadık bir fecrin emâreleri gibi geliyor. Gördüğümüz ışıklar yalancı birer fecir şuâsı olsa da, arkadan gelenin “fecr-i sâdık” olacağında şüphe edilmemelidir.

Bu çizgide hareket edildiği takdirde yerli yerine oturmuş millî harsımız, ruh ve mânâ köklerimiz, karakter ve muhtevamız, zamanı gelince evrensel kültürün de olmazsa olmaz bir parçası hâline gelecektir. Aksine, bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da başkalarının kültür kaynaklarıyla beslenmeye devam eder ve inşa düşüncesinde taklide takılıp kalırsak, ne şiirde, ne mûsikîde, ne resimde, ne bedîyatın başka dallarında vesâyetten kurtulamaz ve milletçe hep yedilmekte kalırız. Böyle bir durumda ise kendimiz olarak varlığımızı sürdürmemiz mümkün olamayacağı gibi, üretici ve verici olma seviyesini yakalamamız da imkânsızdır.

Evet, şimdilerde olsun, eğer acele edip kendi kültür formatlarımızı genç nesillere empoze etmez; empoze ettiğimiz şeyleri de bir an evvel hayata geçirmezsek, bizden sonra gelenleri de kendi mâkûs kaderimizi yaşamaya mahkum etmiş oluruz. Onun için, başta kültür dünyamızın fikir mimarları olmak üzere bu konuda söz sahibi herkes ciddî bir seferberlik ruhuyla harekete geçmeli ve ülkeyi bir baştan bir başa kendi millî kültürümüzün şantiyesi, bir an evvel kendi hayat felsefemizin mektebi, kendi mantık ve muhakememizin tahlil ve terkip laboratuvarı hâline getirmelidirler; getirmelidirler ki, kendimiz olarak kalmanın yolu da yine kendimiz olarak dirilmeden geçer.

Yaşatma İdeali

Bugüne kadar hiçbir ideoloji, insanları uzun zaman bir arada tutmayı başaramadı. Bir arada tutmak şöyle dursun, böyle bir beraberliğin gerektirdiği şartları dahi tam olarak ortaya koyamadı. Ne yakın tarih itibarıyla dünyanın büyük bir bölümüne hükmetme konumunda bulunan Batılı ülkeler, ne doğudaki sosyalist ve komünist milletler ne de varlığı-yokluğu müsâvi, Cemil Meriç’in ifadesiyle “Âraftakiler” diyeceğimiz bağımsızlar.. evet hiçbiri onca iddiasına rağmen dünyaya kalıcı bir huzur ve güven veremedi. Vaad edilenlerin verilemeyişi, alıcı konumunda bulunanların güvenini temelden sarstığı gibi, verilenlerin evrensel olamayışı, insanlığı bütünüyle kucaklayamayışı ve insan tabiatına mülâyim gelmeyişi de, herkeste bir güven bunalımı meydana getirdi; dahası bundan böyle vaad edilecek şeylere karşı da bir kuşku ve tereddüt hâsıl etti. Artık bugün insanlık kendine teklif edilen herhangi bir sisteme karşı biraz şüpheli, biraz endişeli, biraz da müstehzî.. zira o, bugüne kadar cebren içine çektiği hiçbir sistemin tam işlemediği, işletilemediği inancında. Demek ki bu sistemlerin hepsinde ciddî eksiklikler vardı; bu

da onların ortaya koydukları bir kısım güzellikleri alıp götürüyordu ve insanların hafızalarında sadece esefli birer hülya ve yıkık birer rüya kalıyordu.

Mekanik bir sistemde küçük bir parçanın eksikliği, o mükemmel sistemi bir enkaz yığını haline getirdiği gibi, büyük iddialarla ortaya atılan ideolojiler de büyük ölçüde beşer tabiatına ters olmaları, her kesimi kucaklayamamaları, vaad ettiklerini gerçekleştirememeleri, insanlığın ihtiyaçlarına cevap verememeleri; dahası bir kısım insanî değerleri göz ardı etmeleri, hatta bazıları itibarıyla, insanlar arasında kin, nefret ve gayz duygularını körüklemeleri açısından, günümüzdeki ideolojilerin hemen hepsi artık birer düşünce enkazı hâline gelmiştir veya toplumlar tarafından öyle “algılanmakta”dır. Dolayısıyla da, denebilir ki, bugün, küçük bir azınlığın dışında, hemen herkes sarsık, herkes ümitsiz, herkes kuşkulu bir bekleyiş ve sebepler üstü bir arayış içinde.

Bu itibarla da, evvelâ millet olarak bizim, sonra da topyekün insanlığın iradelerimize fer, gözlerimize nur ve gönüllerimize ümit kazandıracak ve bizi yeni inkisaralara uğratmayacak yüksek bir mefkûreye ihtiyacımız var. Aklî, mantıkî, hissî boşlukları olmayan ve yukarıda söz konusu edilen olumsuzluklara karşı kapalı bulunan, şartlar el verdikçe de realize edilebilen bir mefkûre ve bir gâye-i hayale ihtiyacımız var. Yeryüzünde düşünce dünyalarının merkez değiştirdiği, temel ve kalıcı alâkaların şahıslar âleminden fikirler âlemine kaydığı, üst üste yanılmaların insanları bundan sonraki tespitlerinde daha hassas olmaya zorladığı bir dönemde yaşıyoruz. Bu genel durum eğer bir kısım tutarlı stratejilerle değerlendirilebilir ve toplumdaki metafizik gerilim ve birkaç asırlık aktivite yüksek bir ideal etrafında iyi organize edilebilirse, bugün olmasa da çok yakın bir gelecekte, büyük çoğunluk itibarıyla insanlık –belli ölçüde de olsa– bu câzibe merkezinin çevresinde mutlaka bir araya gelecektir.

Ne var ki, her şeyden evvel, o yüksek gâye-i hayalin belirlenmesi icap eder. Bugüne kadar böyle olduğu gibi şimdilerde de pek çok milletin, belli politikaları bulunduğu halde, bu politikalarını sağlam bir mefkûre ile irtibatlandıramadıklarından dolayı hep sallantılar yaşamış ve insanların gönüllerine girme konusunda ciddî bir mesafe alamamışlardır. Bu durum, medeniyet ve demokrasi adına tam oturaklaşamamış ülkelerde daha çok hissedilse de, kendilerini medeniyet muallimi ve demokrasinin de üstadı sayan milletler için de aynıyla geçerlidir. Dış görünüşleri ne kadar parlak olursa olsun, propagandalar ne söylerse söylesin, bugün onca şatafat, debdebe ve ihtişama rağmen büyük gibi görünen pek çok devlet, parlak, imrendirici ideal bir gelecek ve seviyeli bir hayat vaad etmekten daha ziyade, pragmatik yörüngede hareket ediyor olmanın muvakkat aldatmacalarıyla gafil yığınları oyalamada ve yarınlar adına hiçbir şey söyleyememekte, dahası kalb, ruh ve vicdanları da hep aç bırakmaktadır.

Şimdi bize, bütün bu olumsuzlukları da göz önünde bulundurarak kendi değerlerimizi esas alıp, ileriye mâtuf onların üzerinde üreteceğimiz politika ve tasarımlarda hep yüksek bir gâye-i hayal takip etmek düşmektedir ki, politikalarımızda istikrar olabilsin; olabilsin de bu iki gücü müsâdemeye meydan vermeden aynı yönde kullanabilelim. Müsâdemeye meydan vermeden diyoruz; zira herhangi bir faaliyet veya hareket ne kadar samimî duygularla da temsil edilse her zaman yapıcı olmayabilir. Niyet doğru işlerin mânevî bir buudu olarak şâyân-ı takdir bir iş sayılsa da, yanlış işlerin vasfı olduğunda kat'iyen aynı mânâyı ifade etmez. Herhangi bir hareket, motivasyon durumuna göre yapıcı da olabilir, yıkıcı da. Plan ve projede akıl, mantık ve hislerin bir değer ifade ettiği yerde, hissî boşlukların bulunmaması yanında sağlam bir temsil de çok önemlidir. Bazen, her biri tek başına iyi sayılan işler bile, “teârüzlar” ve “tesâkutlar” ağında birbirini yok

edebilir. Herhangi bir yiyecek maddesini yuvalarına taşımak isteyen karıncaların, hedef farklılığı ya da onların hareket etme müşterek insiyakı programlarının muvakkat his dalgaları karşısında alabora olmasıyla, biri o tarafa-biri bu tarafa zorladıklarında bütün enerjilerini tükettikleri hâlde kat'iyen hedefe yaklaşmadıkları gibi, hiçbir ideali ve gâye-i hayali bulunmayan, bulunsa da ona göre zihnî hazırlığı olmayan toplumlar da hep hareket ederler ama, asla mesafe alamazlar; zira mesafe alma evvelâ, vicdanın saygı duyacağı ve iç insiyakların bir ibadet neşvesi içinde temâyül göstereceği yüce bir hedefin belirlenmesine; sonra, mevcut şartlar ve ortama göre kursosuz bir organizasyona; bunu müteakip de, ayrı ayrı devrelerdeki enerjinin aynı noktaya yönlendirilmesine; yani farklı kesimlerdeki bilgi birikimi, tecrübe ve bloke gücün o gâye-i hayalin emrine verilmesine bağlıdır.

Millî Mücadele esnasında bütün ferdî faaliyetler, hür ve müstakil bir Türkiye gerçekleştirme istikametinde yoğunlaşmıştı. Oldukça basit fakat her kesimce saygı duyulan bu mefkûre, aklî, mantıkî, hissî bütün boşlukları dolduracak ve bütün hareketleri tek bir noktaya teksife yetecek güçteydi ve işte bu güç, şart-ı âdi planında hedeflenen hususları gerçekleştirmeye yetti. Ancak her zafer ve muvaffakiyet beraberinde rehâvet de getireceğinden, mefkûrenin her zaman renk atmadan bütün canlılığıyla mevcudiyetini devam ettirmesi de bir hayli zordur. Biz bu zor işte ne kadar başarılı olmuşuzdur, onu tarihin değerlendirmesine bırakalım. Eğer zaferler yaşayan bir toplumu yüksek mefkûrelere uyarıcı yeni sebeplerle beslemezseniz, metafizik gerilimin gevşemesi ve fütur fâsit dairelerinin yaşanması kaçınılmaz olur. Gerçi, böyle bir gerilim gevşemesini sadece zaferlerle gelen rehâvete ya da başarı sarhoşluğuna veya zaman zaman insan tabiatında kendini hissettiren bir kabz hâline, bir umursamazlığa vermek her zaman isabetli olmayabilir. Zira bazen; güven vaad etmeyen lider ve rehberlerin tereddüt doğuran tavırları.. bazen

onların yeteneklerinin sınırlılığı.. bazen aydınların ufuksuzluğu; öyle ki, milleti taşımak istedikleri ufkun ötesini değil berisini bile görememeleri.. bazen milletçe içinde yaşadığımız durumu tam kavrayamama ve motivasyon eksikliği.. bazen Makyavelist ve pragmatist düşüncelerin dinî ve millî değerlerin önüne geçmesi... gibi hususlar hem düşünce hayatımızda hem de hareket ve aksiyonlarımızda çatlama meydana getirebilir. Bugün biz, bu mahzurların hepsinin söz konusu olabileceği bir atmosferin doğurduğu değişik krizler silsilesiyle karşı karşıya bulunuyoruz. Hemen her zaman kendimizi salma ve çözülecekmiş gibi bir dağınıklık içinde bulunma görünümü sergilemekteyiz. Böyle bir durumun, düşmanların iştihasını kabartacağında, dostları da inkisara uğratacağında şüphe yok; dahası millî hayatımızda bu ölçüde aklî, mantıkî, hissî boşluklara meydan vermeye devam edersek –hafızanalah– gerçekten devrilebiliriz de. Milletimizin böyle bir düşüşle meydana gelmesi mukadder görünen fezâyî ve fecâyî yaşaması için, üçüncü sınıf ülkelere mahsus, hedefsizlik, sömürülebilirlik ve vesâyette yaşama psikolojisinden bütün bütün sıyrılarak, “Allah’a dayanıp, sa’ye sarılmaya”, ilâhî tefiki millî birlik ve beraberlikte aramaya, sonra da kendimiz olma ve kendi yüksek ideallerimizi takip etmeye mecburuz.

İç içe uçurumlarla karşı karşıya kaldığımız, köprülerin yıkılıp yolların yürünmez hâle geldiği ve milletimiz tarihinde az yaşanan türden değişik imtihanlarla sarsıldığı bir fırtınalı zaman diliminde, alışlagelen formdaki tasarımlarla bütün bu olumsuzlukların üstesinden gelinemeyeceği açıktır. Böylesine olağanüstü hâller, insanüstü gayret ve fevkalâde bir performans isteyen hâllerdir ve böyle hâller bazen planlarıyla, projeleriyle, stratejileriyle ve bunları üretecek cins dimağlarıyla, yaşama yerine yaşatmaya ömürlerini adanmış temsilci kahramanlarıyla, aynı zamanda bazı milletler için birer tarihî milât da olagelmıştır.

Onun içindir ki, büyük bir millet olmayı düşlediğimiz şu günlerde, uzmanca plan ve projelerin lüzumuna inanmanın yanında, hatta ondan da önce, büyük bir millet olma mefkûresine bağlı ideal nesillerin yetiştirilmesi zaruretine inanıyoruz. Dar bir dairede de olsa böyle bir mefkûrenin, belli ölçüde gerçekleşmesi ve örneklerini birkaç bin insanla ortaya koyarak, tıpkı Millî Mücadele’de olduğu gibi, yurdunu yuvasını terk edip dünyanın dört bir yanına hicretler teşkiliyle, her tarafa millî ruh fidelerini dikmeye çalışmaları, geleceğin büyük Türkiye’sinin, dünyadaki karakollarını hazırlamaları, gittikleri her yerde kendi ruh ve mânâ dünyalarını sergilemeleri, milletimizin tarihin derinliklerinden gelen itibarını yeniden ortaya çıkarıp onu, devletler arası muvâzenedeki hakikî yerine oturtmaya gayret etmeleri ve bütün bunlarda belli ölçüde muvaffak da olmaları, yüksek bir mefkûreye dilbeste olmuş ideal nesillerin neler yapabileceklerini gösterme bakımından önemli misaller olsa gerek.

Bugün, dünyanın en güçlü devletlerinin değişik lobi faaliyetlerinden kendilerini tanıtmaya kadar milyarlar harcayarak halledemedikleri pek çok problemleri bu hasbîler kadrosu, bazen aç, bazen susuz; ama her zaman imanlı, ümitli, azimli ve yine ifadenin Âkifçesiyle; Allah’a dayanıp, sa’ye sarılıp, hikmete de râm olmalarıyla bir hamlede, bir nefhada halledebiliyorlar. İşte böyle harika bir oluşum, ne küçümsenmeli, ne tesadüflere verilmeli ne de gidilen ülkelerin azizliğinde aranmalıdır. Bu fevkalâde hareketteki sır, samimî gönüllerin Allah’a yönelmesinde ve azizliği tarihin derinliklerinden gelen bir millete, Cenâb-ı Hakk’ın ekstradan ihsanlarında aranmalıdır.. evet her başarıda olduğu gibi bunda da gayret, samimiyetle çarpan sinelerden; vefa, milletten; tevfiik de Allah’tandır. Tarihin en güç dönemlerinde, çaresizliklere meydan okuyor gibi birdenbire fişkırıp ortaya çıkan ve onca yokluğa rağmen hep varlık cilveleriyle serpilip gelişen harika hamleler gibi,

günümüzde de, pek çok tazyik, iftira, isnad ve insafsızca karalamalara rağmen, askerî birliklerin millî marşlarla güle-oymaya ölüme yürüdükleri gibi, bu vefalı milletin ona yakışır fedakâr evlatları da, ellerinde ilim, irfan meş'aleleri, geleceğin büyük ülkesi adına sürekli gurbete, hasrete, mahrumiyete yürüyorlar. Senelerden beri hiçbir fire vermeden, milletimiz ve ülkemiz hesabına çok önemli bir misyon edâ eden bu insanların, hiç bitmeyen güç kaynakları imanları, hiç sönmeyen aşk u heyecan menbâları da millî mefkûreleridir.

Bu iki dinamiğin ne hayatî bir önem ifade ettiğini bilmeyenler, inanç ve mefkûrenin insana neler yaptırabileceğini bir türlü akıl edemediklerinden yer yer kin, nefret karışımı bir kuşkuyla, zaman zaman da hezeyanlaşan bir hazımsızlıkla; “Acaba bütün bunlar nasıl oluyor? Bu işte bunların ne çıkarları var?” diyor, idealsizliklerini ortaya koyuyorlar.

Her şeyden evvel yüksek bir mefkûre, ideal nesilleri harekete geçiren bir marş, onların bitmeyen enerjilerini besleyen bir dinamo, aşk u heyecanları için dupduru bir kaynak ve kaderlerini semâlara haykıran bir coşkudur. Böyle bir mefkûre sayesinde, müşterek harekete dönüşüp, katlanarak büyüyen ferdî gayretler, ayrı bir derinliğe, ayrı bir debiye ve tabii ayrı bir ritme ulaşarak, tepeleri aşma pahasına da olsa kendine mutlaka bir mecrâ bularak yoluna devam edecektir.

İnsanlığın karanlıklar içinde bocaladığı bir dönemde, çölün bağrından fıskırıp çıkan ve bir hamlede dünyanın mâkûs kaderini değiştiren, bir nefhada üç kıt'ada ümidin sesi-soluğu olup inleyen o bir avuç ilk mücahitlerin en önemli güç kaynakları imanları ve o imanla, her zaman gönüllerinde köpürüp duran ilhamları başkalarının sinelerine boşaltabilme idealleriydi. Asya steplerinden kalkıp Anadolu'ya yürüyen ve bir aşiretten koskoca bir cihan devleti çıkaran Osmanlı serencâmesinin arkasında da aynı dinamikler vardı; tabii Millî Mücadele'yi

gerçekleştiren kahramanların dimağlarında da. Yirminci asrın ortalarına doğru hiçbir hayat emâresi taşımayan Hintli kalabalıkları hürriyet ve istiklâl yürüten büyük heyecanın temelindeki güç de o milletin imanı, ümidi ve kendileri olarak kalabilme-yaşayabilme mefkûresinden başka bir şey değildi.

Ne var ki, insanların sinelerinde böyle bir ateşi tutuşturup onları harekete geçirecek idealin de bir disiplinler ideali olması ve bir nizama bağlı olması gerekir. İnşa edilecek bir âbideden evvel onu teşkil edecek unsurların sağlamlığı, her parçanın bir diğeriyle uyumu ve hedeflenen estetiğe müşterek katkıları çok önemlidir. Bütünü meydana getiren parçalarda elverişlilik, uyum düşünülmeden, ortaya konan eserde mükemmelliğe ulaşamaz.. evet, ferdî gayret ve hamleler, müşterek harekete göre disipline edilemez ve iyi bir motivasyon sağlanamazsa, fertler arası müsâdeme kaçınılmaz olur. Dolayısıyla da nizam bozulur, her hamle bir başka harekete rağmen cereyan etmeye başlar ve kesirli sayıların çarpımında olduğu gibi her işlem, gider değerlerin düşmesini ve keyfiyetin sıfırlanmasını netice verir. Bu itibarla, daha önce de işaret edildiği gibi, zarar veriyor mülâhazasıyla ferdî enerjiler kat'iyen söndürülmemeli, aksine, mümkün olduğunca zerresi dahi zâyi edilmeden, daha önceden belirlenmiş bulunan gâye-i hayali gerçekleştirme yönüne kanalize edilmeli ve ruhlardaki müsâdeme ahlâkı giderilerek onun yerine mutâbakat anlayışı yerleştirilmeli, hatta mümkünse her fert bu konuda şartlandırılmalıdır.

Bütün dinler, o geniş kapsamlı misyonları içinde, bilhas- sa bu anlayışı tespit etmek için gelmişlerdir denebilir. Evet her din, ferdî enerjileri zabturbat altına alıp bütün mevcut bloke gücü yeni bir medeniyet ve yeni bir umran çağına yürümenin önemli bir dinamiği hâline getirmiştir. Din rehberliğinde her fert, hürriyet ve şahsî faaliyetlerini, toplumun hareket ve faaliyetleriyle dengeleyerek, –tıpkı fezâda herhangi bir peykin, bir câzibe merkezi etrafında, ona bağlı hareket ettiği aynı anda,

kendi çevresinde de dönmesi gibi- o da, bir yandan kendi iradesinin hakkını verip özgürce davranırken, diğer yandan da başkalarıyla olan hareket bütünlüğünü koruyup iki hamleyi birden gerçekleştirebilmiştir. Zaten, bütünlük ve denge, daha sağlam bir organizasyona bağlanmamışsa, parça parça hareketler ne kadar canlı ve çalımlı da olsa, umumî maksat istikametinde birbirlerini desteklemeleri şöyle dursun, bazen hareketsizlikten daha kötü sonuçlar da doğurabilirler. Hâsılı, ister hareketsizlik ister harekette disiplinsizlik ikisi de farklı birer ölüm demektir. Fertleri böyle bir ölümle sarsılmış milletlerin elenip tarihin dışında kalmaları ise kaçınılmazdır.

İnsanlarda münferit hareket etme duygusu, biraz bencilikten, biraz herkesin kendine güvenmesinden ve iktidarının sınırlarını bilememesinden, biraz da, birlik ve beraberlik ruhunun, kolektif faaliyetlerin, vifak ve ittifakın, nasıl ses getiren bir inayet çağrısı olduğunun sezilememesinden kaynaklanmaktadır. Bütün bunların yanında bazen de şöret, şan, şahsî çıkar gibi hususlar da ferdî mülâhazaları öne çıkarabilir.. hatta bu mülâhazalarıyla, bir dönemde “reh-i sevda” deyip Allah rızası için soluk soluğa koşup durduğu hizmet saflarından ayrılarak, kendini yeme-içme-yatma-ıtrahta buluma insiyaklarına salan ve çevrelerini, hedeflerini bütün bütün unutan tâli’sizler de çıkabilir. Hedef unutulup ortada gâye-i hayal kalmayınca, kim olursa olsun artık egoizmanın ağına düşülmesi, hizmet aşk u şevkinin yerini cismanî arzuların alması ve başkaları için yaşama duygusunun sönmesi kaçınılmaz olacaktır.

Bu açıdan denilebilir ki, bugün bizim meseleler üstü en büyük meselemiz; millet fertlerinin ruhunda yeniden bir ke-re daha yaşatma arzusunu tutuşturarak, onunla idealleri arasına girmiş bulunan bütün yabancı mülâhazaları ayıkladıktan sonra onun durgunlaşmış gibi görünen enerjisini harekete geçirip, iyi bir motivasyon ve disiplinli bir faaliyetle onu

bir kere daha tarihî mefkûresine doğru yürütmektir. Böyle bir harekette, köylü-kentli, aydın-esnaf, talebe-muallim, cemaat-hatip bütün kesimleriyle toplumun bu müşterek hareketine yörünge teşkil edecek fasl-ı müştereklerin belirlenmesinde de zaruret vardır. Bu fasl-ı müşterekleri –buna ortak payda da diyebiliriz– milletimizi, dünya devletleri arasında önemli bir muvazene unsuru haline getirmek.. ferden-ferdâ, ne pahasına olursa olsun bu misyonu edâ etme ahd ü peymânında bulunmak.. düşünceyi öne çıkarıp, millî hisleri de dengeleyerek bu umumî harekette aklî, mantıkî, hissî boşluklara meydan vermemek.. hakikat aşkını, ilim ve araştırma iştiyakını Allah’a amûdî yükselmenin birer vesilesi sayarak toplumu her zaman bu anlayışla beslemek... gibi hususlar olarak sıralayabiliriz.

Böyle bir yaklaşım sayesinde, bu ideali paylaşan fertlerin sürekli canlı kalacaklarına, kolektif faaliyetlerin âhenk içinde yürütüleceğine, hızlı motivasyonlarla zaman ve imkânların en rantabl şekilde değerlendirileceğine ve düşünceye genişleme fırsatı verildiği için her an yenilenmeye de açık kalınacağına inanıyoruz.

Bütün bunları gerçekleştirmek için, Müslümana ne yeni bir din anlayışı telkin etmeye ne de herkese Müslümanlığı yeni baştan öğretmeye ihtiyaç vardır. Yapılması gerekli olan şey sadece ona, bugüne kadar öğrendiklerinin hayatî önemlerini, müessiriyetlerini ve kalıcılıklarını anlatmak olmalıdır. Ne acıdır ki, bu konuda da rivayetler kafaları karıştıracak kadar muhtelif.. hevâ vü heves aklın önünde ve hüdânın otağında ikamet ediyor, his de mantığın tahtında ahkam kesiyor.. bu çarpıklığı, inkâr ve ilhadı meslek edinmiş bulunan ve oturup kalkıp dine saldıran bir kısım ateistlerde görmek mümkün olduğu gibi, sadece kendini dindar sanan kalbî ve ruhî hayata kapalı softalarda da görebiliriz. Bu iki tip insan, zahiren birbirinden farklı görünse de ülkeye, millete, dine zarar vermede at başı sayılabilirler.

Her iki kesim de, dinin ruhuna karşı fevkalâde saygısız, hür düşünce adına alabildiğine müsamahasız ve paylaşmaya da kapalıdır. İftira, tezdvir, karalama bunların biricik sermayeleri ve kendilerinden kabul etmediklerini gammazlama da en büyük mârifetleridir. Neye sığınıp kime arkalarını dayayacakları önemli değildir; önemli olan hazmedemediklerini ne yapıp yapıp hazmetmektir. Aslında her iki cephenin de bu konudaki hırsları ve gayretleri o kadar aşkındır ki, zannediyorum cehdin bu kadarı (!) yerinde kullanılsaydı o bütün bir dünyayı ihya edebilirdi.

Elbette ki, böyle karanlık bir atmosferde ve bu ölçüde, düşünmez, görmez ve bilmezler arenasında fikir hayatı, hakikat aşkı, ilim ve araştırma tutkusu bulunmayacaktır.. bulunsa da gelişmeyecektir.. gelişse de bir fanteziden ileriye gidemeyecektir. Zaten hâl-i pür-melâlimiz bunu bir değil, yüzlerce dille ilan etmiyor mu?

Oysaki, milletçe bizim düşüncemiz bir imar, bir inşa düşüncesi olmalıdır; olmalı ve birkaç asırdan beri içinde bocalayıp durduğumuz düşünce fakirliğinden, mefkûresizlikten mutlaka kurtulmalıyız. Bizim bugün, belki de her şeyden daha çok, kendi medeniyet telakkimiz ve kendi kültürümüzle dirilme gibi yüksek bir gâye-i hayale ihtiyacımız var. Evet yakın bir gelecekte milletimizin tarihî değerler blokajı üzerinde bir heykel gibi yükselmesi için, milletçe daha çok sancıya, ızdıraba ve zamanın çıldırtıcılığına karşı sabırlı olmaya mecburuz. Hâdiselerin kendi tabiatları içinde gelişme süresine saygılı kalmak bu tabiatı çok iyi tanımaya bağlıdır. Kur'ân Efendimiz'e: *"Eğer varılacak yer ve hedef yakın olsaydı, onlar Seni takip edeceklerdi. Ne var ki, mesafeler onlara insafli gelmedi."*⁷ diyerek O'nu teselli, takılıp yollarda kalanları da tevbih etmektedir.

⁷ Tevbe sûresi, 9/42.

Kaldı ki, Müslümanca düşünceye göre bir hareket ve hamlenin en tabii hedefi sayılan Allah rızası elde edildikten sonra, millet adına verilen hizmetlerin, ülkemizi devletler arası muvazenede en saygın konuma getirmesi gerçekleşsin ya da gerçekleşmesin maksat hâsıl olmuş demektir. Zaten bir mü'min her hizmet ve her faaliyetinde O'nun rızasına ulaşmayı hedefler; böylece O'nun dışındaki bütün izafî hedefler de, gerçek hedef karşısında birer vesileye dönüşürler.

İslâm Düşüncesinin

Ana Karakteristiği

İslâm'ın kökleri, zaman-mekân üstü sonsuzluk; muhatabı, gökler ve yer vüs'atinde mânevî genişliği olan insan kalbi; hedefi de, dünya ve ahiret saadetidir.

İslâm, ezelden ebede uzanan sırat-ı müstakîmin adı ve yüzünde insanların en şereflişinin kalbinden başlayarak bütün gönüllerin fethedilmesi ve herkesin “ebed” arzusunun gerçekleştirilmesi için gönderilmiş semavî bir nizamın unvanıdır.

İslâm, arza otağını kurduğu günden itibaren bütün gücüyle kalblere yönelmiş, gönülleri fethetmeye çalışmış, her vicdana kendi resmini çizmiş, sonra da hayatın bütün birimlerine yürümüştür. Öyle ki, onun sinelerdeki derinliğiyle hayatın her faslı üzerindeki tesiri arasında hemen her zaman bir tenasüp söz konusu olagelmıştır. Onun ruhlarda kabul görmesi ne kadar derin ve köklü ise, hayatımızdan taşan ve çevremizde mâkes bulan tesiri de o kadar aşkın ve o kadar kalıcıdır. Hatta diyebiliriz ki, İslâm adına çevremizde uyanan arzular, iştiyaklar, kabuller tamamen bu iç resmin derinliği ve ihatasıyla

mütenasip olarak gerçekleşmektedir. Yani insan derûnundaki bu ilk kabul ne kadar derinse, çevredeki tesiri de o kadar güçlü olmakta ve toplumun ahlâkî, iktisadî, siyasî, idarî ve kültürel hayatı da her zaman bu iç iz'ana göre birer yön takip etmektedir. Evet, toplum her yönüyle ondan önemli çizgiler taşımakta; sanat, edebiyat, bu iç muhtevanın renkleri, desenleri şeklinde dışarı vurmakta, her yerde varlık ve eşyanın satırları arasında o iç muhtevanın sesi, soluğu, şivesi duyulup hissedilmekte, görülen görülmeyen her şey, bize sessiz-sözsüz o iç muhtevanın lisanıyla duyulmadık besteler sunmaktadır.

Bu itibarla, imanla fethedilmiş kalblerin ağızları ne zaman açılrsa, ebedî varoldan nağmeler duyulur; bunlar ne zaman gözlerini açıp çevrelerine baksalar, kendilerini Cennet yamaçlarına taşıyan zümrütten koridorlarda sanırlar; sanır ve yol meşakkatini yol sonu mutluluğunun dalgaları içine salıp "of of" edecekleri her yerde "oh oh" der dolaşırlar.

Kalblerin fethinde anahtar kelime "Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah" cümlesidir. Öyle ki, İslâm'a göre inanmaya ait bütün husûsiyetler, bir hakikatin gaye-vasıta iki ayrı yüzünden ibaret sayılan bu iki cümlecik üzerine temellendirilir; iman "şecere-i tûbâ"sı bu çekirdekten neş'et eder ve mârifet meyveleriyle insanın his, şuur, idrak ufkunu sarar ve sonunda bütün bilmeler, mârifetler bir iç hamle, iç duyuş ve sezişle aşka, iştiyaka, tutkuya dönüşerek o insanı dört bir yandan kuşatır ve onda vicdan eksenli yeni bir oluşum meydana getirir ki bu, o âşik ve müştak insanın her tavrında kendini hissettirir. Onun ibadet ü taati bu alâka ve irtibattan, bu aşk ve iştiyaktan çizgiler taşır; beşerî münasebetleri bu ledünniliğin akisleri hâline gelir, topyekün içtimaî, iktisadî, siyasî, idarî hamleleri bu "ilel-merkez" güç etrafında döner durur.. sanat faaliyetleri ve kültürel aktiviteleri bu iç dinamikle şekillenir, inkişaf eder ve tamamen kalbin rengiyle, şivesiyle ortaya çıkar. Şayet ortaya çıkan bu sanat ürünü, bir kitap, bir

resim, bir şiir ya da bir beste ise, bütün bunlar, o iç enmûzeç ve özle beslenmiş olarak kalbin duyularını, sezislerini seslendirirler; seslendirir ve eser sahibinin gönül vâridâtından kaynaklanan heyecan veya hafakanlarını, aşk ve vuslat veya hicranlarını ifade ederler. Tıpkı bunun gibi, iman, mârifet, muhabbet ve ruhanî zevklerle dopdolu bir ruh da, ister sanat ve kültür, ister diğer aktiviteler adına kendi iç resmini ortaya koyar; ruhunun derinliklerinde birer öz, birer usâre haline gelmiş insan-kâinat-Allah telakkilerini seslendirir ve hep derunundaki mânâları meşk etmeye çalışır.

İnsan, her zaman böyle arayış ve kast peşinde olmasa da, gönlündeki inanç sistemi, iradî-gayri iradî onun bütün davranışlarını belli bir hedefe yönlendireceğinden, gayet tabii olarak, böyle birinin hayat tarzı, üslûbu, karakteri, sosyal münasebetleri de bu iç dinamiğin rengini, şîvesini aksettirecek, keza böyle birinin sanat faaliyetlerinde, kültürel aktivitelerinde de aynı şîve, aynı eda, aynı üslûp göze çarpacaktır; çarpacaktır zira, her şeyden evvel, insanın varlık içindeki yeri, yaratılışının gayesi, faaliyetlerinin hedefi ve böyle bir gaye ve hedefin, vazife ve sorumluluğun düşündürdükleri, zamanla onun bütün benliğini sarıp kuşatacak ve onu her an en yeni, en canlı, en müessir duygularla o en üstün ve aşkın varlık karşısında bir farklılık ve fâikiyete yönlendirecektir.

Bu ilk belirleyici fikir, belli bir süre sonra onun, zihnî, fikrî ve ilmî aktiviteleri üzerinde tesirini göstere göstere, onda ikinci bir tabiatın husûle gelmesini sağlayacaktır ki, bu da, onun inançlarından ibadetlerine, ahlâkıdan sosyal münasebetlerine, Rabbiyle irtibatından davranışlarına kadar hayatının her safhasında derinden derine kendisini hissettirecektir. Aslında insan, bu ilk belirleyici mevhibeyi inkişaf ettirebildiği ölçüde, kendi gerçek dünyasının çerçevesini de ortaya koymuş olacaktır.

Evet, kalbî ve ruhî hayatın zirvelerine yönelmiş böyle birinin nasıl düşüneceği, nasıl hareket edeceği, nasıl işleyeceği,

nasıl başlayacağı; ibadetlerinde ne denli hassas davranacağı, ahlâkî konularda ne ölçüde duyarlı olacağı, ne kadar murakabeye ve muhâsebeye açık bulunacağı ve sürekli kendini kontrol edip günahlara karşı ürperti duyacağı bellidir. Bu ölçüde duygu ve düşünceleriyle oturaklaşmış birisi için, artık bütün birimleriyle hayat, tıpkı mecrasını bulmuş bir çağlayan gibi hep ummana ulaşmak için akıp gidecek; o da, bu çağlayan içinde sürekli bir aşk u vuslat neşvesi yaşayacaktır. İman, inkişaf ve derinliği ölçüsünde bu hareket insanının ana dinamosu; ibadet, onun destekleyici ve koruyucu dinamiği; ahlâk ve topyekün insanî münasebetler alâmet-i farikası ve fasl-ı mümeyyizi; kültür, tabiileşmiş en önemli buudu; sanat da, tecessüslerinin, tefahhuslarının, iç sezi ve iç müşâhedelerinin akisleridir.

Esas yeri burası olmamakla beraber ifade etmeliyim ki, İslâm sanatı; tecrit yörüngesinde televvün arayışıyla ayrı bir enginlik ihtiva eder; o, tevhide vurgularken, teşbih ve tescime karşı açıkça tavrını ortaya koyar ve her zaman yorum kapısının açık bırakılması esprisiyle damlada deryayı göstermeye, zerrede güneşi resmetmeye ve bir kelimedede kitapları ifadeye çalışır. Bu ana dinamo ve temel dinamiklerin tesirinde oluşan İslâm kültürüne gelince –kültürün, umum insanlığın mirası olduğu hikâyesini şimdilik kurcalamayalım– o, insan realitesiyle irtibatlı fikrî ve zihnî aktivitelerinin hepsine açık, hepsinin müşterek halitasından ibaret bir öz ve usaredir. Biz onda, dünüyle-bugünüyle bize ait her şeyi hem de bütün canlılığıyla duyar, yaşar, geliştirir ve mâşerî vicdanın kadirşinaslığına emanet ederiz.

Bu itibarla da, bugün bize düşen şey, yalnız ve yalnız kendi inanç ve düşünce sistemimize bağlı kalarak, kendi kültürümüz ve kültür ürünlerimize yönelip kendimiz olarak kalabilmenin mücadelesini vermek ve gerekirse yeni düşünce ve irfan iştikaklarını da kendi fikir atlasımız üzerinde gerçekleştirmeye çalışmaktır. Evet, gücümüz yettiğince hep kendi

kaynaklarımıza bağlı kalmalı, kendi millî mecramızda ummana ulaşmayı düşünmeli ve kendi gök kubbemiz altında varlığı temâşâ etmeye, onu bir kitap gibi okumaya, okuyup yorumlamaya ve yeni bilgi, yeni mülâhazalar ortaya koymaya gayret etmeliyiz.

Ne var ki, İslâm'ın, başka milletlerden alınabilecek değerlere karşı sonuna kadar açık olduğu da bir gerçektir. İslâm, dünyanın ta öbür ucunda da olsa, yararlı şeyleri arar, bulur ve ona talip olur. Evet o; fizik, kimya, matematik, astronomi, hendese, tıp, ziraat, sanayi ve diğer teknolojileri bir zamanlar nereden olursa olsun alıp değerlendirdiği, geliştirip arkadan gelenlere emanet ettiği gibi, bugün de kimden olursa olsun alınabilecek her şeyi alır; gücü yetiyorsa inkişaf ettirir ve yeni mirasçılara tevdî eder.

Aslında insanın yeryüzünde Allah'ın halifesi olması da, Müslüman'ın derin bir hakikat aşkı, bir ilim tutkusu, bir araştırma sevdasıyla çalışmasını, öğrenmesini, her hususta maharet sahibi olmasını gerektirmektedir. Şu kadar var ki, bir mü'min, inanç ve düşünce sistemiyle alâkalı konularda, Kitap, Sünnet ve Peygamber'in temsiline bağlı mevzûlarda, siyer ve İslâm tarihi metodolojisi, sanat ve edebiyat gibi hususlarda başka kaynakları esas alması olumlu kabul edilemez; edilemez zira, bütün düşüncelerini İslâm düşmanlığı esasına bina etmiş, lâakal, İslâm'ı semavî olmanın dışında görmüş ve göstermiş kimselerin hüsn-ü niyetli davranacaklarına, Müslümanlar için hayır düşüneceklerine ve onların ilerlemelerini arzu edeceklerine ihtimal verilemez. Bu çerçevenin dışında kalan ilim ve teknolojilere gelince, bunlar, öteden beri milletler arasında teatî edile geldiği gibi, el değiştire değiştire bundan sonraki sahiplerinin emanetçiliğinde de sürüp gidecektir. Zaten bunların dini ve milleti de söz konusu değildir. Bu itibarla, duygu, düşünce ve inançları sağlam, kendi olarak dimdik ayakta duran toplumlar, yukarıda bahis mevzû edilen bütün müsbet

ilimleri, ellerinden geliyorsa ruhlarında hallaç ederek kalblerinin sesi-soluğu hâline getirir ve insanları Allah'a götüren birer vasıtaya dönüştürebilirler.

Bizim düşünce dünyamızdaki bu esnekliğe karşılık, acıdır; Avrupa'nın ilim felsefesi, ilim metodolojisi, bazı özel durumlardan ötürü, topyekün Batı'da sürekli bir ilim ve din mücadelesine, bir kalb ve kafa ayrışmasına sebebiyet vermiştir ki, bu olumsuzluk hemen bütün Batı sistemlerinde asırlarca devam edegelen bunalımların ana sebebini teşkil etmektedir. Dahası, önceleri sadece din görünümlü bir kısım organizasyonların dogmalarına karşı oluşan bu ilmî ve felsefî cephe, zamanla bütün dinî telakkileri hedef alan bir tavra dönüşmüştür, dönüşmüş ve ateizmin hamisi hâline gelmiştir. Bütün dinlere karşı bu hasmane tavidan, maalesef, tamamen masum olan İslâm düşüncesi de nasibini almış; o da, bu saldırının gerçek muhataplarının yanında maznun sandalyesine oturtularak mazlumiyetlerin, mağduriyetlerin en şeni'i ve en insafsızcasına maruz bırakılmıştır.

Önceleri, sırf hür düşünce ve ilim adına, din görünümündeki o organizasyonların dogmalarına karşı sürdürülen bu hareket, zamanla, Allah-din-diyamet düşmanlığına inkılâp ederek, dünyanın hemen her yerinde dindarlara karşı bir susturma, bir sindirme ve baskı altına alma, hatta tamamen yok etme gayretine dönüşmüştür. İslâm dünyasının kendi dinamikleri açısından, hiçbir zaman ilimle, hür düşünce ile çatışma gibi bir problemi olmasa da, bir kısım din düşmanları bu farklılığı görmezlikten gelerek, onu da Hristiyanlığa kıyas etmek suretiyle aynı hayâsızca saldırılara maruz bırakmışlardır...

Oysaki İslâm, daha ilk günden itibaren topyekün insanlığa yepyeni ve eşsiz bir hayat nizamı sunuyordu. Bu nizam, geçmişte bir benzeri olmadığı gibi, gelecekte de benzersizliğin sembolü gibi görünüyordu; bir kere o, ortaya koyduğu esaslarla,

insanoğlunun hayatını yeni baştan düzenliyor; dünya ve dünya ötesi âlemlere, fiziğe ve metafiziğe yeni yorumlar getiriyor; insan, kâinat ve Allah münasebetlerini fenomenlerin husûsiyetleri açısından, çok farklı şekilde yeni baştan düzenliyor ve ilâhiyat içindeki çelişkilere de son veriyordu. Onun getirdiği değerler, hayat ve memmat bağlantılarıyla, insanlığın bütün beklentilerine en tatminkâr cevaplar veriyor ve muhataplarının kalblerinde-kafalarında aklî, mantıkî, fikrî, hissî hiçbir boşluk bırakmıyordu. O, her yönüyle tam dinamikti; yaşandıkça inkişaf ve inbisat ediyor ve karşısına çıkan hiçbir probleme “yarın gel” demiyordu; ferdî, ailevî, içtimaî, iktisadî, siyasî ve kültürel hayatın en dar koridorlarına kadar giriyor, “yaşam”ın bütün ünitelerinde, içinde bulunduğu çağın sesiyle, soluğuyla dolaşüyor ve her birimde en muhkem realitelerden daha muhkem olarak kendini hissettiriyordu.

O, Batıdaki anlamıyla bir “idealizm” de değildi; olamazdı da; zira idealizm, Kafdağı'nın arkasındaki meçhul steplerde doğan hayalî bir güneşti; öyle bir güneş ki, ışıkları hiç mi hiç yaşadığımız bu realiteler dünyasına aksetmiyor ve hayatın en küçük bir ünitesinde bile kendini ifade edebilme varlığını gösteremiyordu. O, o yalancı ışıklarıyla tıpkı bir ütopya gibi sadece hayallere çarpıyor, kırılıyor ve bir kısım tatlı rüyalar nevinden –lezzetlendirmesi tabirciye ait– hayata, hayatî realitelere ancak çok uzaktan bakabiliyordu.

Oysaki İslâm, insanoğluna, hemen her sahada uygulanabilen, uygulanmalarında alternatif gerçekleştirme yolları bulunan nev'i şahsına mahsus bir nizam vaad ediyordu. Onun çağrısına kulak verenler, kendi tabiatlarıyla, aynı döl yatağında gelişmiş bir nizamın televvün ve şivesini buluyorlardı. O, vicdanlarındaki ilk kabulden, hayatın en uç noktasındaki ahlâkî meselelere kadar, hiçbir hususu ihmal etmeme genişliğiyle, ferdî ve ailevî en küçük bir problemenden en muğlâk içtimaî konulara kadar hemen her mevzûda çok

farklı çözümler teklif ediyor ve en dar soluklu müntesiplerini bile kat'iyen yollarda bırakmıyordu. O, işe ferdî vicdandan başlıyor; orada tam yerleştikten sonra da, kendine has fâikiyetiyle kendini aşıyor, çevresini aşıyor ve her yeri bir filizlenme zeminine çevirerek dört bir yana ruhunun boyasını çalıyor ve çimlendiği hemen her bucakta hayatın rengini, şîvesini değiştiriyor ve gönüllere ebedî var olmanın mesajlarını duyuruyordu. Onun her mesajı evrensel sulhten bir nağme, içtimaî âhenkten bir beste, hoşgörü ve diyalogtan da birer “nefes”ti. Kabalık, hoyratlık, kin ve nefret, onun dıştaki hasımlarının ruh yapılarına ait akisler ve cahil müntesiplerinin de hazımsızlıklarından kaynaklanan gaseyanlardı. Ne var ki o, kendi aydınlığına rağmen, bazen bu düşmanlardan birinin haylûletiyile küsufa uğrarken, bazen de ikisinin birden boşalttığı zulmetlerle hüsuflar yaşadı.

Biraz olsun düşman cefadan vazgeçip dost da vefa gösterebilseydi, İslâm, magmalar gibi o “anil-merkez” feveranları veya ışık tayfları şeklindeki nur hüzmeleriyle, yeryüzündeki kin, nefret ve gayz türünden bütün karanlıkları silip süpürüp götürcek ve her tarafı, ucu gidip Cennetlere dayanan bir güven atmosferine dönüştürecekti. Onun sayesinde yeryüzünde kavga- lar, cinayetler, terörler, kargaşalar unutulacak ve bunların yerine her tarafta sevgi, saygı, âhenk ve huzur esip duracaktı.

Zaten İslâm'ın girip yerleştiği bir kalbde Yaradan'dan ötürü ve yaratılanların hatırına sadece ve sadece sevgi vardır, alâka vardır, hoşgörü vardır.

Evet, bir kalbde hem inanç ve Allah'la irtibat, hem de kin, nefret ve gayz olamaz. Hele bir kalb, her gün, her hafta, her sene, değişik ibadet şekilleriyle, imanını, Hakk'a intisabını, misakını yeniliyor, güçlendiriyor ve hep parlak kalabiliyorsa, böyle bir kalbin düşmanlıklara açık olmasına kat'iyen ihtimal verilemez. Bir kere her İslâmî davranış, içimizde, bütün hareketlerimizin Müslümanca olması duygusunu uyandır ve bizi

mü'mince yaşamaya yönlendirir. Vicdanî müktesebatımız ve kalbî vâridâtımız, tavırlarımıza aks ede ede ahlâkımızın atkılarını oluşturur ve davranışlarımızdan taşta taşta kültürümüzün temel referansları hâline gelerek, kendimiz olarak kalmamızı sağlar. Böylece, temeli insan kalbinde Allah'a imana, itimada, güvene dayanan bir insanî mükemmeliyet, sevgi, alâka, samimiyet ve muhabbet şeklinde çevreye akmaya başlar ve Müslüman ferdi, haiz bulunduğu bu câzibe-i kudsiye sayesinde ferdiyetten çıkar ve âdeta bir millet olur.

Düşünceler, tasarılar, sanat gayretleri, evvelâ insan içinde doğup, şekillenip, sonra da gelişme ortamını bulunca inkişaf ve inbisat ettiği gibi, ibadet, ahlâk, ruhî hayat, kültür ve topyekün beşerî münasebetler de, ilk önce insan derûnunda, iman ve iz'an şeklinde belirirler; derken gelişip umum hayatı kuşatır ve bütün beşerî davranışlara boyalarını çalarak, her hamle, her hareket ve her faaliyetin temel belirleyicisi olur ve her konuda kendilerini hissettirmeye başlarlar.

İslâm, insanlığa, bütün diğer din ve felsefî sistemlerden farklı olarak, evrensel buudlu, ama kendine has bir düşünce ve hayat resmi ortaya koymuştur; koymuş ve müntesiplerine onu yaşama ve uygulama sorumluluğunu yüklemiştir. Bunun şuurunda olan bir Müslüman, bütün ferdî, ailevî ve içtimaî ilişkilerinde bu çerçeveye sadık kalmaya çalışır.. geleceğini bu anlayışa göre planlar.. gücü yettiği ve şartlar elverdiği ölçüde hep yüklediği bu mes'ûliyeti gerçekleştirmeğe gayret eder. Zaten herhangi bir düşünce ve gâye-i hayal, ortam müsait olduğu ölçüde realize edilme yolunda bir kısım hamle ve aksiyonlarla desteklenmezse, o düşünce ve gâye-i hayaller, sadece rüyaların masmavi ikliminde tülленir durur; biz de realitelerin cenderesinde ezilmeye devam ederiz.

Aslında, iç dünyamızda kök salan iman gerçeği de ancak, yaşanan hayatın içine girdiği ölçüde inkişaf ederek varlığını devam ettirebilir... Evet o, gönüllerimizde çimlendikten

sonra, davranışlarımızda da doğruluk ve güvene dönüşebiliyor; namazlarımızda saygı ve huşûa inkılâp edebiliyor; sosyal ilişkilerde hakkaniyet ve istikamet düşüncesine kaynaklık yapabiliyorsa, gelişip inkişaf etme adına önü sonsuza kadar açık demektir. İşte insanda böyle bir iman, hiç bitmeyen bir güç ve enerji kaynağı olduğu gibi, hilâfet unvanıyla eşyaya müdahale etme, duygu ve düşüncelerine göre çevresini şekillendirme, kendi tabiiliği içinde sanat ruhu ve estetizm mülâhazalarıyla tevhid ve tecrid eksenli sonsuza açılmanın da biricik rampasıdır. Evet iman, estetiğe açık ruhlarda öyle derin bir sanat ruhu hâsıl eder ki, sanatkâr bir mü'min, hiç zorlanmadan birkaç fırça darbesiyle tuvalinin üzerinde meydana getirdiği bir kısım çizgi ve motiflerle, varlığın sonsuzluk menşûründeki mahiyet-i mücerredesine ulaşır ve sanatına öyle bir ebediyet rengi işler ki, insan böyle bir sanat eserini her temâşâyâ alışımda, bütün varlığın küçük bir minyatürü ile karşı karşıya bulunduğunu sanır; sanır ve sanat diliyle tevhid ve tecrid mülâhazalarının resimlendirilmesi içinde, çizgilerin büyüğü dünyasında sınırlı objelerde sınırsız, damlada deryayı, zerrede kâinatları temâşâ etme neşvesine erer.

Biz, İslâm sanatını, sadece o objektife, şu sübjektife başkaldırma ya da bir maharet teşhiri şeklinde anlama yerine, onu, varlık ve hâdiseler arasında görülüp duyulan, sezilip anlaşılan veya sezilip anlaşılması gereken ruh, mânâ ve muhtevayı, kalb, şuur ve his lisanıyla sentezleyip, her zaman anlaşılması gerekli olan gerçeğin, her bakışta yeni bir buuduyla duyulabilecek esneklikte, fakat kıblenümâsi hep aynı istikamette ve değişik kombinezon imalarıyla sürekli o Mevcûd-u Meçhûl'e göndermelerde bulunan bir çerçeve içinde ve çerçeveleri aşkın bir kısım sihirli çizgilerin kesrette vahdeti, vahdette de kesreti göstermesinden ibaret görüyoruz.

Hulâsa İslâm, kâinat kitabının hem sesi, soluğu, tefsiri, yorumu; hem de onun dününün, bugününün, yarınının resmi, fotoğrafı, haritası ve kapalı gibi görünen kapılarının da esrarlı

anahtarıdır. O, bu hususların bütününe ifade eden bir külldür. Parçalanması ve parçalarına, bütüne yüklenecek değerlerin yüklenmesi mümkün olmayan bir küll. Onu, parçalara ayırmak, sonra da bu parçalardan tam bir şey anlamaya çalışmak yanlış ve onun ruhuna ihanettir. Onu, mev'izeci bir üslûpla bir-iki âyet ve hadîsin tefsiri içinde ele alıp izah etmeye kalkışanlar, ömür boyu bu muhteşem besteler mecmuasını duymaya çalışsalar da, vicdanları hep ciddî bir eksikliğin sezileriyle sarsılacak ve ruhları sürekli bir boşluk yaşayacaktır.

İslâm; imandır, ibadettir, ahlâktır, insanî değerleri yükseltme sistemidir, düşüncedir, ilimdir ve sanattır. O, hayatı bir bütün olarak ele alır-yorumlar, kendi değerleriyle değerlendirir ve müntesiplerine eksiksiz bir semavî sofraya takdim eder. O, her zaman hayatı realitelerle iç içe yorumlar ve kat'iyen hükümlerini hayata kapalı hayal koyularında haykırmayı düşünmez. Emirlerini, direktiflerini yaşanırılığa bağlar ve düşler âlemi üzerine hükümler bina etmez. İslâm, itikadî meselelerden, sanat ve kültür faaliyetlerine kadar her yerde hayatın içinde ve dinamiktir; böyle olması da, onun hem her zaman canlı kalmasının hem de evrenselliğinin en önemli emâresi ve esasıdır.

Akılın İki Yüzü ve Mâkûliyet

Akıl; maddeden mücerret, ama maddeye bitişik bir cevher.. metafiziğin fizik içindeki ışıktan uzantısı.. ruhun en önemli fakültelerinden biri.. hakla bâtilı birbirinden ayırma adına insan mahiyetinin en keskin nuru.. eskilerin ifadesiyle “ben” sözcüğüyle işaret edilen “nefs-i nâtika”.. tasavvufçuların yaklaşımıyla da, “Ruh-u A’zam”, “Arş-ı Muhammed” türünden Hazreti Cibril’e verilen isimlerden bir isim.. ve bazı sofiyenin “akl-ı cüz’î”, “akl-ı mecaz” ve uhrevîliklere taalluk eden yanları ya da metafizik derinlikleri ile “akl-ı meâd” dedikleri insanî bir özdür.

İnsanın bir mânâda, düşünmesi, idrak etmesi, anlaması ve onu fenalıklardan alıkoyup iyiliklere yönlendirmesi açısından ruhun karakol gücü de diyebileceğimiz akıl, felsefenin çokça üzerinde durduğu, kelâmın “usûlüddin” e ait meseleleri büyük ölçüde ona bağladığı, bazı sofilerin, iyi-kötü, yararlı-yararsız deyip “akl-ı semavî”, “akl-ı türabî” şeklinde ikiye ayırdıkları akıl, bütün bu aslî ve tâlî hususiyetleri itibarıyla böyle bir makalenin çerçevesini çok aşkın bulunduğundan, biz burada onun bu yanlarına sadece bir işaretle iktifa edeceğiz. Kezâ

akıl, İslâmî düşünceye göre, ilmin sebeplerinden biri olması açısından da ayrı bir önem arz eder ama burada o hususu da şimdilik tayyetmek istiyoruz. Aklın, mükellefiyetin esası, tefekkürün temel unsuru, muhakemenin ilk cevheri, insanı hayvandan ayıran, ayırıp gerçek insan olma kapısına getiren, Yaratıcı'nın insanoğluna en müstesna bir armağanı olması da bu makalecikte, tâlî bir konu olarak ve sadece bazı yönleri itibarıyla bir hatırlatma nev'inden zikredilecektir.

Bizim şimdilik kısaca üzerinde durmak istediğimiz husus, Risale-i Nur'daki akıl telakkisi ve aklın fonksiyonları çerçevesinde, vahiy, ilham ve vicdanla omuz omuza inşâ eden akıl (mükevvin akıl)la, tam bunun aksine, bütün bütün metafizik mülâhazaları kulak ardı ederek semavî alâkalardan sıyrılmış, dolayısıyla da manevra alanını sınırlandırmış dar akıldan bahsetmek istiyoruz. Bunu yaparken de, belli zaviyeden bazı münasebetler bulunsa da, Kant'ça bir yaklaşımla “nazarî akıl”, “amelî akıl” faraziyelerine ve Lalende'nin “inşâ eden akıl”, “inşâ olunan akıl” mülâhazalarına girmeyi düşünmüyoruz. Aslında, bu tür meselelerden her biri, birer kitaba konu teşkil edecek kadar geniş olduğundan ve pratikte de çok fazla bir şey ifade etmediğinden, biz de bu kadarlık bir hatırlatmada bulunup geçeceğiz.

Başta Bediüzzaman olmak üzere İslâm düşünürlerine göre akıl, potansiyel derinlikleri itibarıyla, kâinat kitabını okuyan bir göz; duyduğu ses ve nağmeleri değerlendirip değişik mânâlara bağlayan pek çok ihtizaza açık bir iç kulak; eşya ve hâdiseleri aşkın bir tafahhusla temâşâ eden muhit bir idrak; varlık ve varlık ötesi âlemleri keşfe açık bâtınî bir gözdür. İnsan onunla, gözün gördüklerini, kulağın duyduklarını değerlendirip bir hükme bağlar ve onun rehberliğinde varlığın perde arkasına seyahatler tertip eder; hatta yükselir onunla Allah'a muhatap olur.. onunla cebrî-ihiyarî belli sorumluluklar yüklenmeye ehil hâle gelir.. ve onunla topyekün kâinat ve

hâdiseleri tarar, kritik eder, bir esasa bağlar ve Allah'a yürür. İyiliklerde, güzelliklerde mantık ve muhakemelerimizi vahyin ve ilhamın zenginlikleri ile buluşturur ve ötelere gelen mesajlara referans olur.. fenalıklarda, çirkinliklerde de, ilâhî huda mantıkî yorumlar getirerek nefsin serazat arzularını frenler ve onun taarruzlarına karşı sürekli stratejiler üretir. Ayrıca bize her zaman, şeytanın değişik planlarını aşabileceğimiz taktikler verir.. hevesât ve cismanî arzularımıza karşı da, muhasebe ve murâkabe izabehanelerinde eritilip şekillendirilmiş düşüncelerden kementler, bukağılar vurur. O, semavîliğini koruduğu sürece hemen her zaman, nefsanîliğin üzerine yürür ve onu, kendi hususiyetlerinden kaynaklanan bayağılıklardan alıkor; alıkor ve âdeta insanî değerlerin korunması mevzuunda bir polis, bir zabıta memuru vazifesi görür. Ve tabîî, "akl-ı semavî" ve "akl-ı meâd" a ait bu özelliklerden hiçbiri, "akl-ı meâş" ve "akl-ı türabî" için söz konusu değildir.

Söz bu noktaya gelince, Kur'ân ve İslâm açısından, aklın yeri, değeri, sorumluluktaki konumu ve hücciyetinden bahsedilebilirdi; ancak, biz burada şimdilik, sadece –biraz da Bediüzzaman perspektifinden– Kur'ân'a göre akli olan (mâkul) ve olmayan (gayrimâkul) hususlar üzerinde durmayı düşünüyoruz.

Kur'ânî yaklaşımla, İslâmî düşünce sisteminde, akli olan ve olmayan, tabiat-hilkat, sebepler-sebepler üstü Yaratıcı Güç, kendi kendine meydana gelme-kuşatan bir iradenin var etmesiyle vücut bulma; diğer bir ifadeyle, tevhid ufku ve şirk saplantısı şeklinde kabul edilegelmiştir. İnsanoğlu var olduğu gündün bu yana –bu mülâhaza, haricî bir yorumcunun hususî mevcudiyeti açısından. Yoksa, kâinat ve hâdiselerin mücerret tefsiri zaviyesinden insan öncesi dönem için de aynı şey söz konusudur– Mefisto-Faust oyunu devam edegelmektedir. Bundan sonra da –eskilerin ifadesiyle– ahyârın eşrârla mücadelesi, şeytanların ve şeytanlaşmış ruhların hakka, hakikate açık gönüllerle ayrışmaları sürüp gidecektir.

Bugüne kadar kâinat ve hâdiseleri, tabiat, sebepler ve kendi kendine oldu düşüncesine bağlayanlar, hemen her zaman gayrimâkulün temsilcileri olarak bir cephe oluşturmuş ve yer sun'î bir tabiat ilâhı etrafında, zaman zaman da sebeplerin mevhum iktidarları çevresinde bir araya gelerek, mâkulün temsilcileri bulunan enbiyâ, asfiyâ ve mü'min düşünörlere karşı sürekli bir savaş içinde olmuşlardır. Bu cephe, değişik dönemler itibarıyla bir kısım farklı stratejiler uygulasa da, kavga azmi ve mücadele esprisi açısından hep aynı yolda yürümüş; ya ulûhiyet gerçeğinin lâzımı olan yaratma, tanzim etme, öldürme, diriltme.. gibi fiilleri, mevhum birer varlık olmadan öte kıymet-i harbiyeleri olmayan sebeplere, tesadüflere, tabiatı havale etmiş veya kısmen de olsa, ilâhî icraatı bunlara bağlamaya çalışmıştır. Birincilerin ilhadında şüphe yok; ikinciler ise, Allah'ın yarattığı bazı nesnelere, icraatında O'na ortak koşmakla şirke girmişlerdir; şirke girmişlerdir, zira tevhid düşüncesi; yaratan, inşâ eden, öldüren, dirilten, rızık veren, herkesi ve her şeyi görüp gözeten Kudreti Sonsuza –ne suretle olursa olsun– eş-ortak koşmayı şirk ve gayrimâkul kabul eder.

İşte bu açıdan, Kur'ân'ın temel disiplinlerinden biri olan tevhid anlayışı akla uygun (mâkul); varlığın, sebepler, tabiat ve daha değişik şeylere bağlanması ise akla aykırı (gayrimâkul)'dır. Burada, zıddın, zıddıyla ortaya çıkması açısından, sanki, akli olana, gayrimâkul daha bir vuzuh kazandırıyor gibi bir durum söz konusu olduğunu vurgulamada yarar var...

Evet, her şey tevhid-i hakikiye bağlanmadığı zaman, pek çok yaratan, inşâ eden, öldüren, dirilten, görüp-gözeten ilâh gücünde müessirlere ihtiyaç duyulacağı zarurîdir. Böyle bir şeye ihtimal vermek ise, zincirleme pek çok muhali (imkânsızlık) birden kabul etmek demektir ki, böyle bir şeyin akla aykırı olduğu açıktır. Kelâmcıların değişik ad ve unvanlarla çokça başvurdukları bu mânâdaki mâkûliyet ve gayrimâkûliyet, Bediüzzaman'da, ayrı bir Kur'ânî ses ve soluğa dönüşür

ki: insan, imana müteallik konularda onu takip ederken, Kur'ân'ın, "aklî olan"a ve "olmayan"a yüklediği mânâları apaçık görür. Kur'ân: "Şayet yerde ve gökte Allah'tan başka ilâhlar bulunsaydı, arz da, sema da fesada uğrardı."⁸ gibi âyetleriyle sürekli bu konuyu muhakeme etmeye çağırır ve mantıklarımıza yeni yeni ufuklar açar.

Aslında Kur'ân, taabbüdî emirlerdeki aşkınlık müstesna, hemen her meselesini akıl, mantık ve muhakemeye tescil ettirerek mesajlarında ne aklî, ne kalbî, ne ruhî ne de hissî bir boşluğa kat'iyen meydan vermez. Aksine o, değişik türden hüküm ve iddialarını, mâkul olmayana bina etmiş birbirinden farklı pek çok hasım karşısında hep, salim düşüncenin, kurallı muhakemenin, disiplinli mantığın sesi-soluğu olagelmiştir; olagelmiş ve karşı tarafın ne kadar gayrimâkul türden mugalâtası, demagojisi, diyalektiği varsa hepsini susturmuş, bütün mücadelelerini zaferle noktalamıştır ki, biz buna, aynı zamanda hem Hak elçilerinin hem de akl-ı selimin zaferleri diyoruz.

Zatında, ileri-geri tarihî tekerrürler devr-i dâimi de, hemen her zaman, vahye karşı alâkasız kalınıp, aklî olanın ihmal edildiği dönemlerle, semavî aydınlanma ve aklın aktivitesini tam ortaya koyduğu devrelerin tenavübünden başka bir şey değildir. Ne zaman ki nebilerin neşrettiği ziyâ ile gönüller aydınlanmış, dimağlar tenevvür etmiş; cismaniyet ve madde kendi çerçevelerine çekilmiş, fizik de-metafizik de yerli yerine oturmuş; Mevlânâ'nın ifadesiyle "akl-ı semavî", Gazzalî'nin deyimiyile de "akl-ı meâd", "akl-ı meâş" ve "akl-ı türabî"nin önüne geçmiş; işte o zaman, yeni bir kalb ve kafa izdivacı gerçekleşerek yepyeni bir milat daha yaşanmıştır. Bu milat, varlığın yeniden yorumlanıp, çağın idraki açısından bir kere daha hakikî sahibine bağlanması ve insanoğlunun iç çelişkilerden kurtulması miladıdır.. ve ne zaman ki göklerin ışığı

⁸ Enbiyâ sûresi, 21/221

görülmez olmuş, akıl ihmale uğramış, düşünce devre dışı bırakılmış –özel mânâsıyla– mâkul bütünüyle unutulmuş, her yerde gayrimâkulun bayrağı dalgalanmaya başlamış.. kitleler iç içe tenakuzlara sürüklenmiş; fikrî, ruhî teşevvüşler içinde, bazen Zerdüş't'e, bazen Hz. Üzeyir'e, bazen Hz. Mesih'e Allah'ın oğlu denmiş ve O “üçlünün üçüncüsüdür” gibi çarpıklıklara düşülmüş, işte o zaman vahye ve akla bağlı bütün denge ve sistemler de alt-üst olmuştur.

Gayrimâkulün ortaya çıkışı bazen, “Vedd”, “Yeğûs”, “Yeûk”, “Nesr” keyfiyetinde, bazen Mecusîlerde olduğu gibi “nur-zulmet” ikilemi tarzında, bazen küllî bir ruh biçiminde, bazen de “Lât”, “Menât”, “Uzzâ”, “Nâile”, “İsaf”... türünden değişik putlar, ateş, ırmak, yıldırım, rüzgâr... nev'inden, tabiat kitabının ürperten ve korku veren hâdiselerinden kaynaklanagelmıştır. Her zaman, eğriliğe ve inhirafa açık ruhlar, bazen “Vedd, Yeğûs, Yeûk, Nesr” hâdisesinde olduğu gibi, hüsnüniyetle başlayan bir çarpıklığa sürüklenmiş, bazen de mâkule ve semavî olana sırtlarını dönerek yanlış bir yola girmiş ve doğrudan uzaklaşmışlardır. Merkezde inhiraf açısı sezilemeyecek kadar küçük olduğundan, meselenin farkına varmamış, farkına vardıkları nokta olan muhit hattında da, açının genişliğine takılıp geriye dönememişlerdir. Sonra da en önemli gerçekleri bile değişik vehm ü hayallere bağlama yoluna sapmışlardır. İşte böyle bir gayrimâkûliyet ister ilâhî icraattan her birini açıktan açığa farklı putlara bağlama şeklinde olsun, ister bazı müşriklerin biraz mazeret biraz da demagoji olarak ileri sürdükleri “mütevassıt şefaathçiler” yaklaşımındaki kapalı irtibat biçiminde olsun, apaçık hem akla, hem de vahye karşı gelmektir ve düpedüz bir sapıklıktır.

Hemen her zaman mâkul olan tektir. Ondandır sapılınca, farkına varılmadan gayrimâkul çokluğa düşülmüştür: Sâbiîler doğumu, ölümü, mutluluğu, mutsuzluğu, belâ ve musibetleri, bizim kader telakkimize benzer şekilde, aya-güneşe,

yıldızlara; animistler küllî bir ruha; Mecusîler, nura-zulmete ve putperestler de değişik ad ve unvanlar altında pek çok puta “Vahid-i Hakikî”nin yerine “kesir-i hakikî”yi ikame etmişlerdir. Sonra da, onları bu inhiraflarından vazgeçirmek isteyen ilâhî mesajlara karşı “Eski köye yeni âdet mi?” der gibi “Biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuz yolda yürürüz.”⁹ karşılığını vermiş ve yürüdükleri yolun, semavî ya da aklî olmasını hiç mi hiç düşünmemişlerdir.

Evet, onlar için bir şeyin aklî olup olmaması önemli değildi; önemli olan onların hevâ ve hevesleri ve işlerine geldiği yerde atalarını izlemeleriydi. Kur’ân, o günkü mukallitlerin şahsında, daha önceki ve sonraki bütün şabloncuları da: “Ya ataları hiçbir şey akledemeyen ve doğru yolda olmayan kimseler olsalar da mı..! (doğrusu) inkâr edenlerin hâli, bağırıp çağırmadan başka bir şey duymayan çobanın hâline benzer; onlar sağır, dilsiz ve kördürler; bu yüzden de bir türlü akledemezler.”¹⁰ diyerek akıllarını başlarına almaya çağırır.

Buna, Kur’ân-ı Kerim’in genel üslûbu nazarıyla da bakabiliriz. Evet Kur’ân yer yer, Efendimiz’in muasır bulunan müşriklere aklın diliyle çağrıda bulunur.. mantığın lisanıyla ufuklarını açar.. muhakemenin gücüyle onlara mâkulü salıklar.. ve zaman zaman da tarihî tekerrürler devr-i dâiminden sayfeler açarak, serdettiği misallerle, o günkü şirk mantıksızlığının yanında, yarınki ilhad düşüncesini de sarsar ve değişik dönemlere akletme mesajları sunar. Peygamberler ve onların irşad sergüzeştileri, küfür, ilhad ve şirkin her çeşidine karşı en canlı örneklerin sergilendiği bir meşher, en muknî hutbelerin îrad edildiği bir minber gibidir. Kur’ân, yer yer talebelerinin elinden tutarak o meşherlerde gezdirir ve zaman zaman da çıraklarına en inandırıcı seslerden hutbelerin en nefislerini dinletir.

Tevhid düşüncesinin en güçlü seslerinden biri olan Hz. İbrahim, Kur’ân-ı Kerim’de sık sık başvurulan bir örnektir. Bir

⁹ Zuhruf sûresi, 43/23.

¹⁰ Bakara sûresi, 2/170-171

bakarsınız o, putperest çağdaşlarının putlarını kırar, şirk düşüncelerini temelinden sarsar ve bir daha konuşamayacakları şekilde ağızlarına, akıl tezgâhından çıkmış fermuarlar vurur; onların şirk anlayışlarını semalara taşıyıp, yıldızlara, aya, güneşe ulûhiyet isnad etmelerine karşı da, âdeta semavî cisimlerin bağını çözüp dağıtarak, onları o çarpık rubûbiyet telakkilerinin enkazı altında ezer ve arkadan gelenlere, Allah'a ulaştıran şehrahlar açar.

Her şeye rağmen gayrimâkulde ısrarlı olanlara da, sesini daha bir yükselterek: “*Kasem olsun siz de, atalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz.*”¹¹ der. Bir de bakarsınız, onların putlarını kırmış ve dimdik ayakta o çarpık şirk mantığına karşı: “*Siz, Allah’ı bırakıp, kimseye hiçbir faydası da, zararı da dokunmayacak olan nesnelere mi tapıyorsunuz? Yuf size de, o tapıklarınıza da! Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?*”¹² şeklinde haykırır; haykırır, hem o günkü müşriklerin hem de daha sonra gelen bütün putperestlerin ruhlarında ürpertiler meydana getirir.

Hz. İbrahim gibi, diğer büyük peygamberler de –değişik şartlar ve konjonktürel farklılıklara bağlı renk ve stil ayrılıkları mahfuz– hep aynı mesajları sunmuş ve aynı yolda yürümüşlerdir; Hz. Nuh, Hz. Hûd, Hz. Salih, Hz. Şuayb, Hz. Musa (sallâhu aleyhim ve sellem) hemen hepsi de “akl-ı semavî” yolunu takip etmiş ve mâkulü salıklamışlardır. Buna karşılık, küfür, ilhad ve şirk cephesi ise, ömürlerini hevâ ve hevesin dar mahbesinde, atalarından tevarüs ettikleri anlayış ve düşüncelerin tutsağı olarak, çarpık duymanın, çarpık hissetmenin gel-gitleri arasında geçirmiş ve sürekli bir mantıksızlık sergilemişlerdir.

Bediüzzaman’ın, sık sık üzerinde durup, mutlaka okunmasını ve temâşâ edilmesini istediği kâinat kitabı ve varlık

¹¹ Enbiyâ sûresi, 21/54

¹² Enbiyâ sûresi, 21/66

meşheri, mâkulü temsil eden enbiyâ, asfiyâ, evliyâ ve İslâm ulemasından tevarüs edilegelen bir anlayışın ifadesidir. Zamana bağlı çizgi farklılığı mahfuz, verilen mesaj ve takip edilen yol hep aynıdır; arz u sema tetkike tâbi tutulacak.. eş-ya ve hâdiseler hallaç edilecek.. her şey götürülüp gerçek sahibine bağlanacak.. sonra da vicdanlarda bu mâkuliyetin itminanı duyulacak ve mârifete dönüşen ilimler birer zevk-i ruhanî kaynağı hâline gelecek.. derken, yerküredekiler ve semadakililer aynı ruh haletini paylaşıacak.

Kur'ân pek çok âyât-u beyyinâtıyla bize bu yolu salıklar ve mâkuliyeti, düşüncenin sonsuza bağlanması şeklinde yorumlar: Yerinde, *“Onlar başlarının üstündeki göğe bakmazlar mı? Bakıp da Bizim onu nasıl sağlamca bina ettiğimizi ve onda bir açık ve bir dengesizlik bulunmadığını düşünmezler mi? Biz, yeri de yayıp döşedik ve orada da, dengeyi sağlamak için ağır baskılı ulu dağlar yerleştirdik.. ve zeminde, gözleri-gönülleri açacak her çeşit bitkiden çiftler yarattık. Bütün bunları, Allah’a yönelen her kula, Yaradan’ın kudretini hatırlatması ve dersler veren birer basiret nişanesi, ibret numunesi olsun diye yaptık. Ardından, gökten bereketli bir su indirdik. Onunla bahçeler ve biçilmeye müsait ekinler, salkım salkım meyveleriyle ulu hurma ağaçları yetiştirdik.”*¹³ diyerek, dikkatleri semalara, semalardan yerküreye, ondan da rızka çevirerek bizi, aklımızı kullanmaya, düşünmeye; imanda derinleşmeye ve mârifette zenginleşmeye çağırır. Yer yer mahsûsâtın önemini vurgulayarak, hemen her zaman gözümüz önünde bulunan küre-i arzı temâşâ etmeye davet eder ve *“Onlar yeryüzünde gezip dolaşmazlar mı ki, bu sayede düşünüp uygulanacak gönüllere, hakikatin sesini işitecek kulaklara sahip olsunlar. Ne var ki kör olan onların gözleri değil, sinelerindeki basiretleridir.”*¹⁴ der ve basireti kapalı

¹³ Kaf sûresi, 50/6-10

¹⁴ Hac sûresi, 22/46

gönüllerin mahrumiyetini vurgular. Zaman zaman da aklını, basiretini kullanmayanları tevbih sadedinde, “Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki, inanmayanlar gelip geçerken (kasdî tetkike almadıklarından) yüz çevirmiş olurlar da farkına varamazlar.”¹⁵ ferman ederek niyet ve nazarın önemine dikkatleri çeker ve mücerret bakmanın bir mânâ ifade etmeyeceğini hatırlatır.

Kur’ân, kâinat kitabıyla alâkalı referanslarının yanında, ele aldığı konuları takdimdeki sağlamlığı, muhtevasının düşündürücülüğü, mesajlarının kuşatıcılığı, ifadelerinin sihri, üslûbunun müessiriyet ve inandırıcılığı ile de çok yönlü ayrı bir mâkûliyet örneği ortaya koyar. Evet o, sırtını vahye dayadığı gibi hep akıl yörüngeli bir yol takip eder. Bütün mesajlarını akla, mantığa, muhakemeye tesbit ve tescil ettirerek muhataplarının kapılarını çalar.. alâka uyaran bir üslûpla gönüllere yürür.. aklın, hissin, şuurun itirazlarına meydan vermeyecek bir çerçevede konuşur.. ve talebelerini mâkûliyet adına sürekli rehabilite eder. O, iç içe yüzlerce konuyu, tek bir mevzuun tahlilinde bile zor ulaşılabilecek bir ahenkle sunmasından, her mesajındaki içtenlik ve tesirine, inanca açık gönülleri itminana ulaştırmasından mütereddit ruhları ikna etmeye kadar her mevzuda arkasını vahye dayar ve insanlarla alışverişini mâkulün yamaçlarında gerçekleştirir.

Bu açıdan diyebiliriz ki; eşyayı temâşâ edip hâdiseleri okuyabilenler, okuyup tevhide bağlayanlar mâkulü takip ettikleri gibi, Kur’ân’ı duyup, dinleyip içine sindirenler de hep akli bir yol takip etmiş sayılırlar. Aksine, varlık ve hâdiselerin iç yüzüne nüfûz edemeyip dışında kalanlar, akli bir yolda olmadıkları gibi, Kur’ân duymayan, dinlemeyen ve içine sindiremeyenler de aklın nurundan tam istifade edememişler demektir. Evet, varlık ve eşyanın okunup, düşünülüp

¹⁵ Yusuf sûresi, 12/105

değerlendirilmesi; değerlendirilip imana, mârifete, Yaratıcı'yla münasebete bağlanması mâkul; her nesne ve her hâdisenin değişik sebeplere, tabiata ve daha başka şeylere verilmesi de akıl dışıdır. Yaratıcı'nın varlığı, birliği, şerike, nazire, yardımcıya muhtaç olmayışı mâkul; her şekliyle şirk ve ilhad düşüncesi ise gayrimâkuldür. Eşya ve hâdiselerin şerh ve izah edilmesi, varlığın yorumlanarak bir gerçeğe bağlanması için, Allah'la insanlar arasında bir kısım elçilerin gerekliliği mâkul; nübüvvet ve ilâhî mesajları kabul etmeme ise gayrimâkuldür. Risaleler'deki mülâhazalarla, bu çerçeveyi bütün iman esaslarını içine alacak şekilde genişletmek mümkündür. Ben şimdilik bu kadarının yeterli olabileceği düşüncesiyle, böyle bir genişlik içinde konunun mütalaasını, İslâm mütefekkirlerinin kitaplarına havale edip geçiyorum.

Bir diğer zaviyeden, anlama, idrak etme, kavrama mânâlarına gelen akıl; şöyle-böyle tarifi içine giren hususları kavramada önemli bir vasıta ve ruhun hayatî dinamiklerindedir. Anlaşılabilecek şeyler onunla anlaşılır, onunla kavranır, onunla değerlendirilir ve onunla bir neticeye bağlanır ki, aksi ahmaklık, aptallık ve idraksizlik demektir. Ahmak, aptal ve idraksizler, mâkul olmayan yolların avâre ve gayesiz yolcuları gibidirler ki; ne kâinat kitabını anlar, ne eşya ile hemhâl olabilir, ne Kur'ân'ı duyar ne de mükellefiyet sıralarına akıl erdirebilirler.. evet böylelerinin, dini de, dinin ruhunu da, varlığın hedef ve gayesini de bilmeleri mümkün değildir. Peygamberimize isnad edilen bir sözde “*Ahmak bizim düşmanımızdır.*” denir. Mevlânâ, bu sözü serlevha yaparak o engin söz üstadlığıyla içini şöyle döker:

“Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): ‘Kim ahmak ise o bizim düşmanımızdır; yol kesen eşkıyamızdır.’ der. Akıllı kişi bizim canımızdır. Ondan gelen serin esinti bize bir reyhan ve fesleğen kokusu getirir. Akıl kızıp bana sövse de,

ben başımı eğer, ona ses çıkarmam; çünkü o, her zaman bana feyiz bahşeden Zât'tandır... Aksine, ahmak gelip ağzıma helva koysa da, ben onun helvasından ateşlenir ve hasta olurum.”

Diğer tasavvuf büyüklerine göre de, ötelelerden beslenen semavî akıl, cismanî arzuların boynunda bir kement gibidir. Hırs, öfke, şehvet gibi bedenî istekler o zinciri kırmadan kat'iyen kendilerini ifade etme fırsatını bulamazlar. Bu mânâdaki akıl, insanî değerleri korumanın polattan kilidi ve ebedî saadetlerin de büyümlü anahtarıdır. Akıl, nefse bağlı arzuların çenesinde bir gem, ağzında bir fermuar ve ruhu sonsuza uçuran bir melek kanadıdır. Nefis, her an ayrı bir hezeyanla insanı, çok değişik problemlere sürüklemesine karşılık, akıl, onun oyunlarını bozan semavî bir güçtür; hem öyle bir güçtür ki, eğer kalbe bağlanıp onun vâridâtıyla beslenmesini sürdürülebilirse, onun yere serip üzerine çullanamayacağı düşman yok gibidir. Aksine eğer o, kalbten koparılarak semavî iken türabîleştirilirse, o zaman da düşmanlara rehberlik yapan bir haine dönüşür; gider şehvetin yanında yerini alır.. kine-nefrete arka çıkar.. cerbezeye girer ve semavîliğe karşı koymaya çalışır.. diyalektiğe dalar ve bâtili hak göstermeye başlar, demagojiyi mârifet sayarak, sürekli ihtilaf ve iftiraklara sebebiyet verecek şekilde tartışmalara girer; girer ve başkalarını mağlup edip utandırmayı bir zafer gibi görür.. sık sık kalbini öldürür ve onun enkazı üzerinde nefesine otağlar kurar.. her gün birkaç defa şeytanı sevindirecek levsiyat içine girer ve ruhunu dinamitler.

İşte, bu ölçüde bağını koparmış ve bir azgınlık unsuru hâline gelmiş akıl da, yine Mevlânâ'nın ifadesiyle, bir vehim ve zan kaynağıdır. Bu azgın akıl, Hz. Mustafa'nın (sallallâhu aleyhi ve sellem) önünde mutlaka kurban edilmeli, sonra da “Hasbiyallah” denilerek Allah'a yürünmelidir. Fuzûlî merhumun da, bu meş'um akla diyeceği bir çift sözü vardır:

*Ben akıldan isterim delâlet,
Aklım bana gösterir dalâlet..*

Hollandalı, “*Deliliğe Methiye*” yazarı Erasmus, böyle bir akla karşı hep müstehzîdir ve alaylı bir şekilde onun hiçbir şeye yaramadığını hem de ısrarla vurgular.

“Kıymetli şeyler bozulunca zararlılardan daha zararlı hâle gelir.” vecizesinden hareketle diyebiliriz ki, insanı diğer canlılardan ayıran bu en önemli derinlik, onu Allah’ın muhatabı olma seviyesine yükselten bu yüce cevher, keza onu kalbî ve ruhî hayata yükseltmede ilk muallim ve rehber, vahiyle beslenip semavîliğini koruduğu, kâinat kitabını okuyup mütalaa-larını mârifete çevirebildiği sürece meleklerden farksızdır. Allah’tan kopup, tabiat ya da nefse bağlandığında da, insan bünyesinde bir yılan, bir akrebe dönüşür ve onun ebedî dirilişinin âb-ı hayatı iken, ebediyen ölümünün zehiri hâline gelir.

Kültür Mirasımızın

Temel Kaynakları

Kültürün, bir milletin tarih içinde üretip ortaya koyduğu, ortaya koyup zamanla millî varlığın bir buudu hâline getirdiği veya onu şuuraltı müktesebata dönüştürdüğü sosyal ve ahlâkî davranış disiplinlerinin bütünü olduğu şeklindeki düşünce bir hayli yaygın. Bu anlayışa göre, bazı temel hususiyetleri itibarıyla evrensel bir görünüm arz etse de, her toplum ve her sosyal coğrafyada farklı bir kültürün hâkim olduğu açıktır. Tabii bu farklılık, büyük ölçüde düşünce sistemlerinde de müessir bir faktördür. Bu açıdan bir ferdin, belli bir kültüre bağlı düşüncesini, belli bir referans çerçevesi aracılığıyla kendini ifade etmesi de sayabiliriz.

Kültürü; biraz da düşünce ile irtibatlandırarak, herhangi bir milletin kendi ahlâkî değerlerini, mezhep mülâhazalarını, varlık, kâinat ve insanla alâkalı düşüncelerini, sosyal ve siyasal tavırlarını ve davranış disiplinlerini ifade yollarının bütünüyle veya büyük bir kısmıyla ortaya koyması ve millî duyuş, millî düşüncesine esasına bağlılık çerçevesinde, tarih içinde

meydana gelen topyekün fikir, sanat, örf, âdet ve teâmül –bu son iki esasla alâkalı ilerde arz edeceğimiz kayıtlar mahfuz–gibi hususların umumudur şeklinde yorumlayanların sayısı da az değil.

Bizim kültür sistemimizde, insan-kâinat-Allah münasebeti –böyle bir sıralamada tâbî, metbû müşterek mütalaa edilmiştir– en temel esaslardandır ve bütün zihnî, fikrî, amelî faaliyetlerimiz bu münasebete bağlı cereyan eder. Modern Avrupa mantığı –ki bu, tamamen bir Yunan mirasıdır– bütün mülâhazalarını insan, eşya ve hâdiselere bağlar; dolayısıyla da, ulûhiyet hakikatini ya hiç nazara almaz veya onu tâlî bir mevzû gibi mütalaa eder. Oysaki, bizim düşünce sistemimizde, insan-kâinat bir meşher, bir kitap ve hâdiselerin diliyle bir beyan olarak, varlığı kendinden (Vacibü'l-Vücûd) o Yüce Zât'ı anlatan, O'nun sanat eserlerini teşhir eden ve icraatını seslendiren bir dil, bir sergi ve bir enstrümandır. Yunan felsefesi ve onun çağdaş uzantısı sayılan modern Batı mantığında aktif aklın yanında âtil bir ulûhiyet telakkisine karşılık, bizim kültürümüzde her zaman sanat-Sanatkâr, eser-Eser Sahibi ve Hâlık-mahlûk münasebeti söz konusudur. Biz, kendi düşünce sistemimizde insan ve kâinatı birer vasıta gibi değerlendirecek, belli bir örfâne ufkuna kadar hep bu vasıtalarla, o Ulular Ulusu Sanatkâra yönelir ve O'nu ararız; ötekiler ise, Ulûhiyet telakkisinin sadece pratikteki neticeleri üzerinde durur ve her şeyi tamamen eşya ve hâdiselere bağlarlar. Ayrıca bizim, aktif aklın yanında her şeyi Kitap-Sünnet, Kitap-Sünnet'in referansı çerçevesinde diğer kaynaklarla irtibatlandırmamıza mukabil, onlar, akli ve müşâhedeyi bilimin biricik sebebi göreyerek, âdeti ilmin ve mârifetin yollarını daraltmış sayılırlar.

Özetlemek icap ederse kültür; aslî ve tâlî unsurlarıyla insan tabiatına mâl olmuş; bilinmiş, inanılmış, yaşanılmış, nihayet şuuraltı bir doküman hâline gelmiş mefhum, kural ve insiyakların bütünüdür ki, şuur ve irade söz konusu olmasa

da, yer yer belli sebep, sâik ve tedâîlerle mevcûdiyette ve belirleyiciliği duyulup hissedilen epistemolojik bir olgudur.

Evet, nice ruha mâl edilmiş ve şuur altında uyuyan inançlar, kabuller, örfler, âdetler vardır ki, zaman zaman aklın iç dinamikleri, belli sâik ve sebeplerle bu müktesebâtı uyarır, canlandırır, harekete geçirir ve inşâ edip şekillendirir; bazen, tıpkı eski hâliyle olduğu gibi gayet net, bazen de biraz renk atıp matlaşmış olarak, aynıyet ölçüsünde bir misliyetle şekillendirip ortaya koyar. Ancak bu müktesebât ne ölçüde insan tabiatına mâl olursa olsun, eskilerin aynıyle yeniden gündeme gelmeleri kat'iyen söz konusu değildir; söz konusu değildir, zira her yeni gün, başlı başına bir âlemdir. Ve gelirken de tamamen kendi hususiyetleriyle gelir, kendi gurûbuyla da batar gider. Bu itibarla da biz, şuuraltı müktesebâtımızı, birer eski gibi tekrar etmekten daha çok, onlara şartların gerektirdiği bir kısım derinlikler ilâve ederek ortaya koyarız; daha doğrusu, onları, asla dayalı, nesebi sahih taptaze renkler ve derinlikler ilâvesiyle bir kere daha yaşarız. Burada milletçe her zaman tekrar edegeldiğimiz bir hatayı vurgulamakta da yarar görüyoruz. Eskilerin yeniye sağlam bir zemin oluşturması, yeninin de eskiyi daha da açıp geliştirmesi yerine, biz konuyu çok defa birbirinden ayrı iki zamana bağlayıp, bu iki zaman dilimini bazen birbiriyle vuruşturarak, bazen de karşı karşıya getirerek, hep temellerde bir kısım krizlere sebebiyet vermişizdir: Ya, “Yeniler koklanır, sonra çöpe atılır; eskilerse misk ü amber gibidir, karıştırdıkça çevreye güzel kokular saçar.” diyerek, zamanın bir parçasına ait vâridât hakkında ifrat etmiş ya da “Eskiyip gitmiş bu müktesebâttan ne olur ki; ne aranacaksa, yeninin rengârenk dünyasında aranmalıdır.” mülâhazasıyla, bu defa da zamanın diğer yanına karşı bütün bütün alâkasız kalmışızdır; kalmış, hem millî zaman mefhumunu göz ardı etmiş, hem de konunun evrensel buudunu görmezlikten gelmişizdir.

Oysaki biz, kendi kültürümüzü, sadece kendi coğrafyamız açısından değil, bizimle medenî dünya arasında kalıcı ve sağlam bir köprü teşkil etmesi zâviyesinden de iyi yorumlama, dikkatli değerlendirme ve düşünce hayatımızda, açılma türünden yeni bir kültür zamanına ortam hazırlama mecburiyetindeyiz. Değişik bir ifadeyle, milletimiz adına daha sağlam, daha tutarlı, daha kalıcı bir kültür anlayışının inşâsı için –geleceğin önceliği mahfuz– dün, bugün ve yarına ait değerleri birbirine feda etmeme, temâdî ve inkişafa aynı ölçüde saygılı kalma “zorunda” yız. Aslında kültürel zaman, bizim bildiğimiz zaman anlayışından farklı olarak önce bulunma ya da sonradan vücûda gelme mefhumlarına bağlı değildir. Bence ona “zaman üstü” demek daha uygun olacaktır. Hatta ona, zamandan “bağımsız” ve aşkın nazarıyla bakmak yerinde bir yaklaşım olsa gerek; zaten kültürün sürekliliği de, tamamen onun bu müstakilliyetine bağlıdır. Ne var ki, onun tamamen müstakil ve kendi olan bu yapısını düzenleyen ve farklı muhitlerle münasebetini şekillendiren bir referans çerçevesinin olduğu da açıktır. İşte bu yönüyle de o, böyle bir çerçeve içinde, farklı mefhumlar, ayrı ayrı düşünce yolları, değişik bakış zaviyeleri, her biri bir yoruma bağlı sanat telakkîleri ve ahlâkî değerler gibi.. hususların bütününden ibarettir denilebilir.

Ancak her türlü mazmunu, mefhumu, düşünce tarzını, yorumu ve telakkîyi onlara bağlı olarak götürme mecburiyetinde olduğumuz bir de temel esaslar vardır ki, kültür, bütün renkleriyle bu esaslar etrafında daireler çizer durur.. onlarla beslenir, gelişir ve derken, onlarla zaman-mekân üstü bir hâl alır. Bu esasları, başta Kitap ve Sünnet olmak üzere, bu iki önemli umdenin –daha sonra bu esasları birer işaret nevinden de olsa hatırlatmayı düşünüyoruz– referansı çerçevesinde Tefsir, Hadîs, Usûl-ü Tefsir, Usûl-ü Hadîs, Fıkıh ve Usûl-ü Fıkıh.. ana başlıklarıyla özetleyebiliriz. Hususîyle Fıkıh ve Usûl-ü Fıkıh (Fıkıh Metodolojisi), hem ciddî bir mesainin ürünü olmaları, hem de

insanlık tarihinde emsalsizlikleri itibarıyla o kadar engin ve zenginleşmeye açık kaynaklardır ki, bu kaynaklara sahip olan milletler en hayâtî şeylere sahip olmuş sayılırlar. Her medeniyetin iftihar ettiği, nev'i şahsına münhasır bazı değerler vardır. Fıkıh ve Usûl-ü Fıkıh da, bizim medeniyetimizin en belirgin değerlerindendir. Öyle ki, eğer geçmişimiz itibarıyla bizim medeniyetimize bir isim bulmak icap etseydi, ona “Fıkıh” veya “Usûl-ü Fıkıh” medeniyeti demek uygun olurdu; kapıları ardına kadar düşünceye, hikmete, felsefeye açık Fıkıh ve Usûl-ü Fıkıh medeniyeti.. Yunan (ve Grek) medeniyetleri birer felsefe medeniyeti, Babil ve Harran medeniyetleri birer irfan (Gnostisizm) medeniyeti, bugünkü Avrupa bir “bilim ve teknoloji medeniyeti” olmasına mukabil, asırlardır devam edegelen bizim medeniyetimiz, düşünce, akıl, mantık ve muhakeme yörüngesiyle herkese açık bir Fıkıh ve Usûl-ü Fıkıh medeniyetidir. Çok düşünürle beraber, Seyyid Bey ve Muhammed Hamidullah Hocanın da ifade ettikleri gibi, bizdeki Fıkıh Metodolojisi çalışmaları, en mükemmel bir hukuk sisteminin, en kusursuz bir kanun ilminin inşâsı, gelişmesi ve her asrı kucaklayabilecek şekilde açılması zaviyesinden, en ciddî bir ilk teşebbüstür. Hem de, epistemolojik olarak başka kültür ve medeniyetlere kaynak teşkil etmeye açık bir ilk teşebbüs.

Her zaman değişik toplumların değişik kanun ve hukuk sistemleri olagelmıştır; Romalıların, Çinlilerin, Hintlilerin, Yunanlıların... Ne var ki, ne Yunanlıların levhaları, ne Romalıların Cassius kanunları ne de modern dünyaların değişik kunnâmeleri, hiçbir zaman fıkıh sisteminde olduğu gibi bir metodoloji ilmine bağlanamamış ve bu ölçüde kurallaştırılmamıştır. Bu itibarla da, temelleri Kur'ân, Sünnet ve Selef-i Salihîn'in tahkik ve tespitlerine dayalı bu ilmi, bir başka millette bulup göstermek mümkün değildir.

Felsefe, değişik dönemler itibarıyla, yine o dönemlerin ihtiyaçlarına cevap vermek üzere sürekli gelişen bir mantığın

ürünüdür. Bizim medeniyetimizde de Fıkıh Metodolojisi, hukûkî sistemlerimiz için tarih boyu aynı vazifeyi görmüştür. Fıkıh ve hukuk, toplumları kurallarla yönetme misyonunu eda ederler. Usûl-ü Fıkıh ise, fıkıh ve hukuk sistemlerine rehberlik yapar. Böyle bir rehberlikte kullanılacak metotların türünü de, konunun durumuna göre “akl-ı selim” belirler. Böyle bir usûl ve metodun, hukûkî konuların iyi anlaşılması üzerinde ne büyük bir tesir icrâ edeceği açıktır. Aslında Fıkıh ve Usûl-ü Fıkıh için söylenen sözler, aynı ile Kur’ân ve Sünnet’e bağlı diğer ilimler için de söz konusudur. Gerçi, daha önceki kitaplar üzerinde de değişik çalışmalar yapılmış ve onlara bağlı bazı sistemler geliştirilmiştir ama, Kur’ân ve Sünnet üzerinde yoğunlaşan mesai ve ortaya konan yorumlar, her zaman takdirle yâd edilecek ölçüde bir hâdisedir. Evet Kur’ân, ister bizzat Allah Resûlü tarafından ortaya konan yorumlarıyla; isterse dilin kuralları, Arapça’nın kendine has üslûbu ve nüzul sebepleri göz önünde bulundurularak yapılan tefsir ve tevilleriyle olsun, düşünce hayatımızda öyle bir zenginlik kaynağı olagelmıştır ki, çok sathî bir nazarla bile bakanlar, bunun ne büyük bir servet olduğunu hemen anlayabilirler. Hadîs için de aynı şeyleri söylemek her zaman mümkündür. Ne var ki, bütün bunlara vefalı ve yetenekli dimağların sahip çıkıp, anlatmaları gerekmektedir. Yoksa, düşmanların korkunç husûmeti ve dostların da vefasızlık ya da suskunluğuyla hep bulandırılmak istenen veya tamamen yok farz edilen bu feyyaz kaynaklara rağmen, milletçe daha uzun süre varlık içinde yokluk yaşamamız kaçınılmazdır.

Bu önemli kaynakların referans çerçevesi içinde, İslâm akidesinin aklî-naklî delillerle ispatı ve dinimiz etrafındaki şüphe ve tereddütlerin giderilmesi, teşbih, teccim (Allah’ın herhangi bir varlığa benzetilmesi ve O’nun bir cisim farz edilmesi) gibi felsefî çarpık mülâhazaların cevaplandırılması, ilâhî sıfatların mevcudiyeti ve bunların çerçevelerinin belirlenmesi,

“eslah” konusu, “hüsün-kubuh” mevzuları etrafında kaleme alınmış Sünnî kelâm konularını; maslahat, istihsan, örf, âdet ve teâmül gibi hususları da, kültür mirasımızın tâlî kaynakları arasında zikredebiliriz.

Her biri başlı başına müstakil birer kitap konusu teşkil edebilecek bu kaynaklara biz, şimdilik mahrûtî bir bakış çerçevesinde sadece bazı işaretlerde bulunacağız:

1. Kitap

Kur’ân kelime-i mukaddesi ile de ifade edilen Kitap, insanın gönül gözünü açan, duygularını enginleştiren, düşüncesini derinleştiren; muhkemi, müteşâbihi, nassı, zâhiri, mücmeli, mufassalı; ayrıca îmâsı, işareti, teşbihi, temsili, istiâresi, mecazı, kinayesi.. gibi değişik beyan türleri ile başları döndürecek ölçüde zengin bir kaynaktır ve her asra yetebilecek açılım gücüne sahiptir. Ne var ki, ondan, onun derinliği ölçüsünde istifade etmek, biraz da insafılı düşüncelerin ona kapı aralamalarına bağlıdır. Evet o, zaman ve mekân üstü bir kitaptır ama, bazen niyet ve nazar çarpıklığı, onu kendi muallâ konumundan aşağılara çekerek, beşerî düşüncelerin darlığına hapsedebilir. İşte böyle bir bakış zaviyesi veya düşünce inhirafı yaşayanlar, hiçbir zaman onu, kendine has o baş döndürücü derinlikleriyle tanıyamazlar. Aslında, belli ön yargılarla kendi düşüncesinin eline-koluna kelepçe vurmuş esir ruhlar, hangi zamanı yaşarlarsa yaşasınlar, hangi çağda bulunsurlarsa bulunsunlar, bu beyan harikası kitabın sırlarını ihata edemez ve onu, o mucizevî ufkuyla kat’iyen tanıyamazlar. O, hemen her zaman beşer ufkunu aşan zirve bir kitap ve değişik tefsir, tevil dalga boylarıyla eşsiz bir beyandır; ama, samimiyetle sinisini ona açanlar için.. o, insanlık için önemli bir şans, onu tanıyıp her meselede ona sığınmak da şanslar üstü bir şanstır; ancak, acaba böyle bir mazhariyetten haberdar

olan kaç insan vardır!? Aslında, onun ziyasına sığınmadan hiçbir beşerî problemi çözmek mümkün olmadığı gibi, insanoğlu için onun beyan çağlayanları esas alınmadan kalıcı herhangi bir mutluluğa mazhariyet de söz konusu değildir.

Şimdiye kadar nice söz üstadı, beyandan ne sihirli âbideler tesis etmiş ve nice düşünce insanı, ne felsefi ve ideal sistemler kurmuşlardır. Ama bugün bütün o âbideler birer virâne ve o ideal sistemler de, tarihin yaprakları arasında soluk birkaç satırlık hatıradan ibaret kalmışlardır. Beşer ufkunda tecellî ettiği günden itibaren tazeliğini devam ettiren bir beyan varsa, o da, işte bu Kur'ân; ve insanlığı sahil-i selâmete çıkaracak bir sistem varsa, o da, bu mübarek kitabın muhtevasıdır. Onun beyanında öyle sihirli ve parlak bir câzibe vardır ki, sesinin ulaşabildiği yerlerde başka sözler malayaniyata dönüşür. Onun muhteva zenginliği karşısında düşünce ve sistem sarrafları birer dilenci hâlini alır.

İnsan, varlık ve Allah hakikatine tercüman olan bu kitap, insan gerçeğini öylesine incelerden ince tahlil eder, eşya ve hâdiseleri o kadar hassas ve ölçülü değerlendirir ki, az bir dikkatle hemen herkes, bu tahlil ve değerlendirmenin öbür ucunda âdeta nâmütenâhîyi görür gibi olur. Dolayısıyla da, Kur'ân'ın sihirli dünyasına girebilen kalb ve ruh insanları, bir fihrist çerçevesinde kendi nefislerinde duyup hissettikleri her şeyi, kâinatta mufassal bir kitap muhtevasıyla görür, duyar ve ömürlerini işaret ve emarelerin dünyasında hep ona doğru yürüyen seyyahlar gibi sürdürürler.

Evet bu kitap, irfan ufkumuzu öyle aydınlatır ki, insan, onun öncülüğünde gönlünün “arş-ı kemâl”ine doğru yürürken, ne yol garâbetine, ne düşünce tıkanıklığına ne de ruh inkıbazına maruz kalır.. bilgi ile heyecanın, imanla müşâhedenin, külfet ile güvenin, nizamîlikle emniyetin iç içe duyulduğu bu yolda o, yürür hep zirvelere doğru.. yükselir en ulaşılmaz şâhikalara.. ve erer tâlihinin gülen yüzünü görebileceği ufuklara.

Bu kitap; insan ve kâinatın iç derinliklerine, insanoğlunun ruh enginliklerine, onun his, şuur, irade ve gönül gibi en hayatî buudlarına ve bu mükemmel varlığın, kâinatların yeniden vilâdetleri sayılan hilkatindeki gayeye ve mânâya, donanımındaki fâikiyete, faaliyet alanının genişliğine, potansiyel büyüklüğüne, arzu, emel ve heyecanlarına öyle yerinde belli şeyleri hatırlatmaya mâtuf göndermelerde bulunur ki, şimdiye kadar ne bir felsefe, ne bir sosyoloji, ne bir biyoloji, ne bir psikoloji ne de bir pedagoji o ufku hayal bile edememiştir.

Bu kitabı tanıyan birinin, insan, kâinat ve Allah'la alâkalı temel konularda, onun icmallerini tafsil edip detaylandırmanın dışında başka bir kaynağa ihtiyaç duyacağını zannetmiyorum. Aslında tafsil ve detaylandırma da, netice itibarıyla, yine onun referans çerçevesi içinde ya bir Peygamber beyanına, ya sağlam bir müşâhede ve muhakemeye ya da aklî istidlâlâ dayanma zorundadır ki, bu da, her şeyin onun yö-rüngesinde cereyan ettiği mânâsına gelir.

Bu kitap, nüzûlü ile, tarihin mecrâ değiştirmesi sayılan önemli bir başlangıçta, en mübarek bir bahtıyarın aracılığıyla, tâlî'li bir toplumun ferdî, içtimaî, siyasî, idarî, iktisadî, ruhî, fikrî hayatlarını tanzim etmeyi hedeflemiş ve hedeflediği şeyleri de bir hamlede, bir nefhada gerçekleştirerek, bedevî bir toplum içinde, medenî milletlere örnek teşkil edecek iç içe inkılâpların biricik ilham kaynağı olmuştur. Aslında o, bugün bile, kendine sığınanlar için aynı şeyleri yapabilecek güçte ve zenginliktedir. Evet o, insan, kâinat ve Allah münasebetlerini ifadede benzeri olmayan bir zenginliğe, bir vüs'ate, hem de tahlil ettiği konuların gerektirdiği temkin ve tenasübü koruma ölçüsünde bir zenginliğe ve vüs'ate sahiptir. Bediüzzamanca bir üslûpla anlatılacak olursa o, bu kâinat kompleks, saray ve meşherinin sesi-soluğu ve yorumu.. tekvînî emirlerin en öz-lü tefsiri ve tevili.. her zaman müşâhede edip durduğumuz şu koca mekân ve onun izafî bir buudu olan zamanın sırlı bir

altın anahtarı.. Cenâb-ı Hakk'ın zât, sıfât ve isimlerinin en belîğ bir dili ve tercümanı.. eşyâ ve hâdiselerin perde arkası esrarına ıttılân biricik rasathanesi.. kevn ü mekânlar ötesinden gelip, gönül ve dillerimizde yankılanan Allah'ın (celle celâluhu) bir iltifatnâmesi.. şu muhteşem İslâm dünyasının ışık kaynağı, havası, ziyası.. ve ebedlere kadar var olabilmenin –olmazsa olmaz– temel esası.. hemen herkesin, ya ciddî bir merak ve iştîyakla ya da bir tereddüt ve ürperti ile beklediği öbür âlemlerin haritası, tarifnâmesi, rehberi.. bütün insanlık âleminin, insanî kemalât yolunda hiç kimseyi yanıltmayan bir terbiye kitabı, bir mârifet mecmuası ve bir ilimler ansiklopedisi.. husûsiyle de, İslâm dünyasının en saflardan daha saf bir ilim, irfan ve hikmet kaynağı.. nihayet, bütün Müslümanların şahsî, ailevî, içtimai, iktisadî, siyasî ve idarî hayatlarını asırlar boyu tanzim eden, yönlendiren bir kanunlar külliyyatı.. ihtiva ettiği dua, zikir, fikir ve münâcâtlarla bir seyr u sülûk rehberi.. eşyâ ve hâdiseleri en ince teferruatına kadar işaretleyen, olabildiğine veciz ama müphemî olmayan, fevkalâde zengin, ancak, daha çok inananlara cömertçe davranan, bütün zaman ve mekânlara yeterli ve tabîî, zaman ve mekân-üstü olan hârîka bir kitaptır.

Ne meleklerin, ne ruhanîlerin ne de cinlerin müstağnâ kalamayacağı işte bu kitap, bizim kültür mirasımızın en geniş, en duru, en derin ve her zaman deryalar gibi dalgalanıp durduğu halde hiçbir zaman bulanmayan en birinci ve en önemli kaynağıdır. Bizim burada o mübarek kaynakla alâkalı ifade etmeye çalıştığımız hususlar ise, sadece ona küçük birer işaretten ibarettir.

2. Sünnet

Sünnet, Fıkıh ıstılahında, Cenâb-ı Peygamber'in (sallallâhualeyhi ve sellem) söz ve hareketleri ile, yapılmasını emrettiği

veya işaret buyurduğu hususların bütünüdür. Bir diğer yaklaşımla o, Efendimiz tarafından farz veya vacip olduğu belirlenmeyen, bazen de terk edilebilen, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) söz, fiil ve davranışlarıdır ki, ibadet kabilinden olanlara “Sünnet-i Hudâ”, âdet-i seniyyeleri cümlesinden bulunanlara da “Sünnet-i Zevâid” denir. Usûlcüler ise meseleye daha farklı yaklaşarak, onu, sözlere, fiillere, takrirlere bağlayıp, sözlerle sübut bulanlara “Sünnet-i Kavliye”, fiillerle ortaya konanlara “Sünnet-i Fiiliye” ve yapıldığını gördüğü halde, işlenip işlenmemesi konusunda sükût buyurduğu hususlara da “Sünnet-i Takrîriye” demişlerdir ki, hemen her bölümü ile, amele müteallik bulunanlardan ahlâkla alâkalı olanlara, terbiye ve âdâb etrafında şerefsüdur olmuş nurefşân beyanlardan nefis tezkiyesi ve ruh terbiyesi istikametinde ortaya konmuş düsturlara kadar, çok geniş bir alanda, gözlerimize ve gönüllerimize ziya çalan öyle tükenmez bir kaynaktır ki, asırlardan beri insanımızın, bu bereketli kaynaktan beslene beslene canlı bir Sünnet örneği hâline geldiği söylene yeridir.

Evet Sünnet, ister teşrîdeki alanının genişliği, ister farklı yorumlara açık esnekliği sayesinde, Kur'ân tefsirinden fıkha, itikadî meselelerden ahlâka, zühd ü takvâdan ihlâsa açılan çerçevede, öyle feyyaz bir kaynak olagelmiştir ki, başka bir din, başka bir millette bu ölçüde bereketli bir kültür hazinesinden bahsetmek mümkün değildir. Ancak biz, şimdilik bu önemli konuyu da, o alanlarla alâkalı yazılmış ve yazılacak kitaplara havale edip, diğer bir hususa geçmek istiyoruz.

3. İcmâ

İttifak, kast, azim ve mutabakat mânâlarına da gelen icmâ; aynı asırdaki İslâm müctehidlerinin dinî bir meselede ittifak etmeleri demektir ki, bu ümmete mahsus bir mazhariyettir. İcmâ, herkesin ve hele sıradan insanların işi değil; o, herhangi bir konuyu aslî deliller itibarı ile tespit edip

değerlendirebilecek güçteki uzmanların, o mevzû ile alâkalı mutabakatlarıdır. Avamın herhangi bir mesele hakkında anlaşmaya varması icmâ sayılamayacağı gibi, şer'î delillere muhalif herhangi bir meselede de icmâ söz konusu değildir. Evet, Şâriin vaz'ettiği nasslarla, bilinmesi zarûrî olan mevzûlarda icmâ hükümsüz olduğu gibi, varlığın hudûsu (sonradan yaratılma) türünden konularda da o, geçersizdir. Keza, Allah'ın varlığı, birliği, peygamberlik hakikatinin sübutu gibi hususlar da, icmânın cereyan sahasının dışında kalırlar. Ayrıca, anlaşılması Şâriin tasrihine bağlı bulunan, âhirete ait ahvâl, kıyamet alâmetleri, ötedeki nimet ve azap çeşitleri.. gibi mevzûlarda da icmâ söz konusu olamaz.

“Ümmetim, dalâlet üzerinde ittifak etmez.”¹⁶ şeklindeki Peygamber işareti ve ¹⁷ يَدُ اللَّهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ gibi.. cemaatin hususî bir ilâhî teyide mazhariyetini ifade eden beyanlar, icmânın hücciyetini vurgulayan hususlardan sadece bir ikisi...

Zeydiye'nin bu konuda farklı mütalaaları, Şia'nın değişik yorumları ve Zâhirîler'in onun geçerliliğini belli bir zaman dilimine inhisar ettirmeleri, bu önemli kültür kaynağının esasına dokunacak nitelikte güçlü muhalefetler sayılmazlar. Ne var ki, onların itirazları ve bu itirazlara karşı çoğunluğun verdiği cevaplar da hafife alınacak gibi değildir. Ancak bütün bunlar, bu yazının istiab haddini aşacak ölçüde birer kitaplık konulardır ve bugüne kadar da defaatle ele alınıp işlenmişlerdir. Biz burada icmâî, sadece kültür mirasımızın bir kaynağı olarak hatırlatmak istemiştik, o kadar...

4. Kıyas

Bir şeyi diğer bir şeyle ölçüp, ortak bir değer ve hükme bağlama mânâlarına gelen kıyas; istilahta, bir konu ve bir amel ile alâkalı hükmü, onun dengi, benzeri başka bir konuda da

¹⁶ İbn Mâce, *fiten* 8; Abd İbn Humeyd, *el-Müsned* s.367.

¹⁷ Tirmizî, *fiten* 7; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 10/438.

ortaya koymak demektir. Usûl-ü Fıkıh'ta (Fıkıh Metodolojisi) birinci meseleye “makîsun aleyh” veya “asl”, ikinci meseleye de “makîs” veya “fer”, bu iki mesele arasındaki ortak noktaya, diğer bir ifade ile, “vech-i müşâbehet”e de “hükmün menâtı” denir ki, bu çerçevede tanımaya çalıştığımız kıyas, Kitap ve Sünnet'teki zaman ve mekân üstü potansiyel zenginliğin önemli bir açılım alanını teşkil eder. Evet kıyas, değişen zaman ve mekânlara bağlı muhtemel ihtiyaç boşluklarına karşı, Kitap ve Sünnet'in referansı çerçevesinde her zaman başvurulabilecek öyle zengin bir kaynaktır ki, onun söz konusu olduğu yerde kat'iyen çareler bitmez.. ve bu açılım kapısı, ehil olanlara her zaman ardına kadar açıktır.

Bazen birbirine münasip ve müşâbih konularda “vech-i müşâbehet” dediğimiz ortak nokta fevkalâde açıktır ve konuyla az bir mümâresesi olan herkes, bu benzerliği hemen anlar ki, metodologlar, buna “kıyas-ı celî” diyegelmişlerdir. Bazen de, “makîs” ve “makîsun aleyh” arasındaki ortak nokta hemen anlaşılacak ölçüde kapalı olur; kapalı olur ve araştırmaya, tetkike ihtiyaç duyulur; hatta bazen alternatif menâtlar bile söz konusu olabilir ki, buna da “kıyas-ı hafî” demeyi uygun bulmuşlardır.

Böyle her iki cenahıyla da hem bir genişlik, hem de zenginlik ifade eden kıyasın, ceza hukukunda –ona başvurmak, cürüm ve ceza ihdas etme mânâsına geleceğinden– hücciyeti söz konusu değildir. Bu kabil özel durumların dışında o, hemen her zaman müracaat edilebilecek önemli bir bilgi kaynağıdır. Ve fakihlerin büyük ekseriyeti tarafından hücciyeti üzerinde ısrarla durulmuştur. Biz şimdilik, onun da, mücelletlik bir konu olduğunu vurgulayıp geçelim.

5. İstihsan

Güzel görmek, görülmek, beğenmek ve beğenilmek mânâlarına gelen istihsan; usûlcülerce farklı yorumları olsa da, çokları onu celî kıyasa muarız ve onun mütekâbili hafî kıyas

yerinde kullanagelmışlerdir. İstihsan, bazen bir hükümde kıyasın gerektirdiğinden daha kuvvetli bir delile yönelme, bazen kıyasla ortaya konan hükmü daha güçlü bir delille tahsis etme, bazen râcih bir delile dayanma, bazen kıyası bırakıp, genel disiplinlere uygunluk içinde nasslara daha muvafık olmasına uyma, bazen de “terkü'l-usri li'l-yüsr” fehvâsınca, kolaylık adına zorluğun terk edilmesi, yani bir konuda hem zorluk hem de kolaylık söz konusu ise, kolaylık adına tercihte bulunulması mânâlarına hamledilmiştir. Başta Ebû Hanife olmak üzere pek çok fukahânın görüşü istihsanın hücciyeti istikametindedir. Aslında istihšana karşı çıkanlar da, ona yüklenen mânâları daha başka ad ve unvanlarla diğer disiplinlere yükleyerek, aynı şeyleri yapmışlardır. Bu itibarla da, onu delil kabul etmeyenlerin iddiaları tamamen lâfzîdir ve kat'iyen böyle bir “menhelü'l-azbi'l-mevrûd”u bulandıracak mahiyette değildir. Biz, şimdilik istihsanın tafsilini de yine sahasının uzmanlarına bırakarak, bu fasla da bir nokta koyup geçelim.

6. Maslahat

Vasıta, vesile ya da faydalı ve iyi olana ulaştırın anlamında maslahat; bir içtihad prensibi olarak, çok erken dönemde, kıyas ve re'yin bahis mevzûu olduğu hemen her mecliste üzerinde durulagelmış ve zamanla da bazı mezhep imamlarıncamüstakil bir disiplin kabul edilerek, tâlî derecede “edille-i şer'iyeye”den biri sayılmıştır. Kelimenin mânâsından da anlaşılacağı üzere maslahat, insanların yararına olan ve onunla salâha ulaşılan bir disiplin demektir ki, bu mânâda o, dinî hayat içinde önemli bir yer işgal eder. Aslında Cenâb-ı Hak, kullarının din, can, mal, akıl ve nesillerinin korunmasında maslahatı bir esas olarak vaz'etmiştir. Bu, Usûl-ü Fıkıh'taki maslahata da bir esas teşkil etmektedir.

Maslahat, diğer fikhî deliller ölçüsünde yaygın olmasa da,

bir hayli fakih, hususiyle de Mâlikî fukahâsı ona ayrı bir önem atfedegelmişlerdir. İmam Şafîî, doğrudan doğruya maslahat delili üzerinde durmasa da, değişik bir yolla onu da kıyas çerçevesi içinde mütalaa ederek, zımnen kabullenmiş görünür. Hanefî fukahâsı farklı bir yorumla ona karşı hüsnükabullerini ortaya koyarlar. Ahmed bin Hanbel ise, pek çok meselede olduğu gibi bu konuda da İmam Şafîî gibi bir yol izler.

Belli ölçüdeki bu farklı yaklaşımlarla beraber maslahat, makbul bir maslahat ise ve başka şer'î bir disiplinle de çakışmıyorsa, hemen bütün mezheplerde –ayrı ad ve unvanlarla da olsa– kabul görmüş ve çok meselede başvurulagelen tâlî delillerden biri sayılmıştır. Hem Şâriin ona yüklediği mânâlar, hem de fukahânın ona tahmil ettiği fonksiyonlar açısından çok önemli bir kültür kaynağı olduğunda şüphe yoktur. Ne var ki, onun da daha genişçe anlatılmasına ihtiyaç vardır. Ancak, onun da açılıp anlatılması böyle bir makalenin istiab haddini aşar.

7. Tasavvuf

Tarifini konuyla alâkalı kitap ve risalelere havale ederek, muhtevasına kısaca geçelim:

Nazarî yanı tarikat, amelî yanı dervişlik diyebileceğimiz tasavvuf, ruhî hayattan ahlâka, ondan da âdâb-ı muâşerete ait konulara kadar çok geniş bir alanda önemli bir bilgi ve kültür kaynağıdır.

Bazıları tasavvufu, nefis ve enaniyet cihetiyle ölüp, kalbî ve ruhî hayat itibarıyla dirilme.. bazıları, kendi nisbîliği içinde iradenin mevcûdiyetiyle beraber, o yolun yolcusu olarak, gassâlin elindeki meyyit gibi Hakk'ın iradesine teslim olma.. bazıları, bir taraftan Kur'ân'da zemmedilmiş bulunan mesâvî-i ahlâka karşı tavır alırken, diğer taraftan da mehâsin-i ahlâk ile bezenme.. bazıları, muktezâ-i beşeriyet kalbdeki ve ruhtaki

bize ait uzaklığı aşarak, ilâhî yakınlığı “kurbet” unvanıyla vicdanlarımızda duyma.. bazıları, Kur’ân ve Sünnet rehberliğinde bir çizgi takip ederek, hayatımızda hevâ ve hevesin yerine hüdâyı ikame etme.. bazıları, bütünüyle “Müsebbibü’l-Esbâb”a yönelerek, sebepleri aktif müessiriyet dışında görme.. bazıları da, cismanî ve bedenî arzulardan sıyrılarak, –imkân el verdiği ölçüde– melekî vasıflarla ittisaf etme şeklinde yorumlamışlardır.

Ahlâkî yaklaşımı öne çıkararak, tasavvufla alâkalı şunları söylemek de mümkündür: O, şeytan ve nefsin dürtülerine karşı her zaman kalbi temiz tutmak.. nefsi kendine has temayüllerinden vazgeçirerek, mümkün olduğu ölçüde, onun hareket alanını daraltmak.. sürekli kalbin ve ruhun derece-i hayatında kalmaya çalışarak, hakikî insanlığa yükselmenin yollarında bulunmak.. Hak’la olan münasebetlerde ciddîlerden ciddî olmanın yanında, hayatını başkalarının maddî-mânevî mutluluğuna bağlamak.. en samîmâne gayretler ve en büyük işlerde bile karşılık beklemeden, peygamberâne bir yol izlemek.. Hakk’a kulluk hamlelerinde her zaman, mişkât-ı Muhammediye’nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) gölgesinde yol almaya kararlı bulunmak.. Allah ile münasebetlerinde Hâlık-mahlûk, abd-Mâbud, talip-Matlub, kâsîd-Maksûd mülâhazalarına sımsıkı bağlı kalarak dupduru, halis, garazsız-ivazsız bir ubûdiyet sergilemek.. mâsiyet karşısında her zaman dişini sıkıp dayanmak.. ibadet ü tâati hayatın gayesi ölçüsünde bir neşve ile yerine getirmek.. belâ ve musibetleri gülererek istikbal edip, kahr u lütfu bir bilmek.. her türlü sa’y ve gayrette beşerî takvimlere değil, Hakk’ın takdirlerine bağlanarak, zamanın çıldırtıcılığına karşı bir kuluçka sabrı göstermektedir ki, esas yeri, kalbin zümrüt tepeleri etrafında telif edilmiş kitap ve kitapçıklar olan tasavvuf, bütün bir hayatı kucaklayan, besleyen, zenginleştiren, beyan, burhan ve irfan destekli öyle engin bir bilgi ve mârifet havzıdır ki, ne Doğunun mistik

telakkileri içinde ne de Batının felsefî cereyanları arasında o derinlikte bir kaynak göstermek mümkün değildir.

8. Kelâm

Söz, konuşma, dil, Kur'ân-ı Kerim, ilâhî emir ve nehiy mânâlarına gelen kelâm; İslâm inanç sistemini aklî ve naklî delillerle müdafaa etmeyi, mü'minlerin düşünce istikametlerini korumayı, dine karşı zaman zaman ortaya atılan veya atılması muhtemel bulunan şüphe ve tereddütleri bertaraf etmeyi, bir kısım yanlış felsefî cereyanlara karşı eskilerin “akâid-i hakka-i İslâmiye” dedikleri hakikatleri “Sünnet-i Seniyye” çerçevesinde koruyup kollamayı üstlenen bilgilerin bütünüdür.

Diğer bir yaklaşımla kelâm, dinin asıl kaidelerini (usûlûddin) Kitap, Sünnet ve bu iki ana esas çerçevesinde selef-i salihînin mütalaalarına bağlayan bir kısım ilim ve mârifet nazariyeleri (epistemoloji) ihtiva eden düsturların mecmûdudur. Bu düsturlar, öteden beri pek çok âlim, mütefekkir ve İslâm filozofu tarafından kitaplaştırılmış ve eskinin mektepleri sayılan medreselerde tahsil edilegelmiştir.

Bazı mütefekkir ve âlimler bu konuda, Kitap ve Sünnet çerçevesinde kalıp, mevzû ile alâkalı herhangi bir fikir yürütmemelerine karşılık, bazıları, beyanı burhanla besleyerek ve irfanla da zenginleştirerek, konuyu hem tasavvufî, hem de felsefî malzemeye genişletmekte beis görmemişlerdir. Beis görmek bir yana, onunla işigali bir dinî hizmet saymışlardır. Gerçi bu ölçüdeki bir açılım, İslâmî düşünce sisteminin içine eski miras artıklarından bazı çarpık şeylerin girmesine de sebebiyet vermiştir ama, bunun Müslümanlara daha büyük, daha geniş düşünce ufukları açtığı da bir gerçektir.

Ne var ki biz, şimdilik burada, kelâmın olumlu-olumsuz yanlarını münakaşa etmekten daha ziyade, sadece onun kültür mirasımız adına ne bereketli ve ne engin bir kaynak

olduğunu hatırlatmakla yetinerek, yeni münakaşalara kapı aralayacak hususlara girmemeyi düşünüyoruz.

9. 10. 11. Örf, Âdet, Teâmül

Örf; kanun olmadığı halde, insanlar tarafından hüsnü-kabul gören ve umumun alâkasına mazhar olan, akla, tabı selîme ve dine de aykırı bulunmayan âdet, hâl ve davranıştır. Hanefî fukahâsı daha farklı bir yaklaşımla ona; “Aklen, şer’an güzel bulunan ve salim düşüncede de münker sayılmayan hususların bütünüdür.” derler.

Âdet ve teâmülle örf arasında ciddî farklar vardır; her şeyden evvel örf veya mâruf güzel görülen bütün âdetlere ıtlak edilmesine karşılık, âdet ve teâmüller bazen nahoş da olabilirler. Bundan dolayı da “iyi âdet, kötü âdet” veya “güzel teâmül, fena teâmül” sözleriyle, âdet ve teâmüllerde bir ayırım gözetmemize mukâbil, örfte böyle bir farklılığa gitmeyiz. Ayrıca örf, hem söz, hem de amelle ifade edilmesine karşılık; âdet ve teâmüller sadece fiil ve davranışlara bağlı kalırlar. Bundan başka, âdet ve teâmüllerin “âtil akıl”a ait bir yanları vardır ki, bu yanları itibarıyla onlar, tamamen eskiyi kabul ve taklide dayanırlar. Kur’ân, pek çok yerde böyle bir anlayışı tenkit sadedinde, “Biz atalarımızı bir din ve bir millete bağlı bulduk ve onların izlerine uyduk (onları izlemeye koyulduk) derler.”¹⁸ diyerek, böyle bir taklit ve şablonculuğu açıktan açığa ayıplar. Örf ise, Kur’ân-ı Kerim’de her zaman mâruf unvanıyla emredilegelen, hiç olmazsa tavsiye edilen hususlardandır.

Biz burada, hukuktaki yerleri itibarıyla bir kısım ahkâma esas teşkil etmeleri açısından değil, örfün mutlak mânâda, âdet ve teâmüllerin de dinin ruhuna muhalif düşmemele-ri şartıyla kültür mirasımızın önemli birer kaynağı olduklarını

¹⁸ Bkz. Bakara sûresi, 2/170, Maide sûresi, 5/104), A’raf sûresi, 7/28, Enbiyâ sûresi, 21/53.

vurgulamak istedik. Yoksa, sadedinde bulunduğumuz konulardan her birerleri, birer kitapçığa, hiç olmazsa uzunca bir makaleye mevzû teşkil edecek kadar geniştir. Bu da, hem bizim iktidarımızı, hem de bu yazının istiab haddini çok çok aşar.

Buraya kadar işaretleyip geçtiğimiz bütün yazılanlar, fevkalâde daraltılmış, hatta bir ölçüde bazen sadece mevzûun ismi ve tarifiyle yetinilerek, dar bir makale çerçevesinde, kültür mirasımızın kaynakları ve bu kaynakların iç yapılarının hatırlatılmasından ibarettir. Bu esnada, birbirinden ayrı gibi görünen kültür mirasımızın değişik kaynakları arasında ciddî bir organik birliğin var olduğunu da vurgulayarak, bize ait ayrı bir özelliği daha hatırlatmak istedik. Bütün bunları yaparken de fantezilere girmemeye fevkalâde özen göstererek ve değişik sunîliklere takılma gibi hususlardan uzak durarak, bütün dikkatlerimizi büyük ölçüde, konunun epistemolojik buudu üzerinde teksif edip, kültür ve düşünce mirasımızın farklı alanları arasındaki münasebetleri hatırlatmaya çalıştık. Anlatılan şeylerin hemen hepsinin hatırlatılması zaruretine binaen, mahrûti bir bakışla her konuyu olabildiğince daraltıp, mevzûun teferruatını uzman firasetlerin yorumuna bırakarak ve şayet gelecekte bunları daha bir detaylandırmayı düşünüyorsak, onu da ömrün vefa etmesine bağlayıp, birer damla ile deryalara işareti şimdilik yeterli bulduk.

İslâm Ruhu

Bugün insanoğluna rahat nefes alabilme imkânını sağlayacak bir tek atmosfer varsa, hiç şüphesiz o da İslâm atmosferidir. Son bir-iki asırdan beri topyekün insanlığa dayatılan pek çok sistem, onun ızdıraplarını artırmadan başka bir şeye yaramadı. Bir kere, bu sistemlerin hemen hepsi, büyük ölçüde onun ruhuna yabancı idiler. Bunlardan bazıları ile muvakkaten bir uyum sağlandı ise de, hemen her zaman bir iç tepki ve hazımsızlığın yaşandığı da bir gerçektir. Bu da, pek çok kimsede içten içe her düşünce tarzına ve her sisteme karşı bir kuşku hâsıl ediyordu ki, böyle bir güvensizlik, kuşku ve tereddüdün de yeni yeni bunalımlara sebebiyet vereceği açıktı. Bu itibarla da, her yeni çağrı aynı zamanda yeni bir buhran sebebi görülüyor ve yeni bir tepkiyi de beraberinde getiriyordu. Getiriyordu, zira her şeyden evvel insanlığa dayatılan bu sistemler, hayat, kâinat ve Yaratıcı münasebetleri açısından pek çok boşlukları bulunan bir kısım faraziyelere dayanıyordu. Ayrıca, insan mahiyetini tam bilememe, dahası, onun kalbî ve ruhî hayatını bütün bütün dışlama, bu sistemlere ait öyle eksiklikler idi ki, bu boşlukların bir başka şeyle doldurulması da mümkün değildi.

Herhangi bir boşluğa meydan vermeden, insan-kâinat ve Allah münasebetini, hassaslardan hassas bir denge içinde

vaz'etme ancak İslâm'a müyesser olmuştur. Gerek ondan evvel ortaya çıkan mânevî teşekküller ve maddî organizasyonlar, gerek ondan sonra insanlığa kurtuluş ve ümit vaadiyle ortaya atılan değişik sistem ve cereyanlar, insanlığın hiçbir beklentisini karşılayamamanın yanında, hep vaad ettikleri şeylerin gerisinde kalmıştır. Bugün, insanlığın beklediği veya ihtiyaç duyduğu şeyler, kalb ve ruhun açlığıyla alâkalı olduğu hâlde, bütün gayretlerin cismanî arzuları tatmine yönelik olması, büyük bir "yanılgı"dır. Deniz suyu ile susuzluğumuzu giderme gayreti ne ise, mânevî açlık ve tatminsizliklerimizi giderme adına cismaniyet ve bedeni semirtme gayretlerimiz de aynı şeydir. Yıllar ve yıllar var ki, topyekün insanlık ve hususiyle de bizim dünyamız hep böyle fasit bir daire içinde dönüp durmuştur. Bedenî arzularını tatmin gayreti adına her hamlesi, onu biraz daha kendi ruhundan uzaklaştırmış ve her uzaklaşma insiyakı da, onda yeni yeni hezeyanlar meydana getirmiştir. O, bu dönemde bir taraftan ruhî ve kalbî hayatındaki boşluklarıyla cismanî ihtiyaçların pençesinde kıvrım kıvrım mük'ap açlıklar yaşarken, diğer taraftan da bedeni itibarıyla küstahlaştıkça küstahlaştı ve nefsanî isteklerini bütün insanî değerlerin biricik hâkimi hâline getirdi. Oysaki, topyekün insanlığın gerçek açlık ve susuzluğunun temelinde İslâm'ın ruhundan uzaklaşma yatıyordu. İslâm'ın ruhu derken elbette ki bu, şimdilerde bakış zaviyemiz ve değerlendirmelerimiz açısından matlaşmış, renk atmış ve semavî cazibesi itibarıyla buğulanmış İslâm ruhu değildi; o, kendi renk ve desenleriyle hâlâ bir kısım temiz ruhlarca duyulup zevk edilen, Saadet Asrındaki insanın hissedip yaşadığı İslâm ruhuydu. Bu ruh, hemen her dönemde tertemiz, dupduru ve hiçbir zamana ve mekâna ait düşünce kirlerinin bulandıramayacağı kadar hep derin deryalar gibi dalgalanıp durmuştu. Ne var ki, ona ulaşmak ve ondan tam istifade edebilmek için belli bir niyet ve nazara, belli bir cehd ve gayrete, belli bir teveccüh ve güvene ihtiyaç vardı.

Bu ruh, ne kadar mükemmel, lâhutî ve dinamik de olsa, onun müntesip ve temsilcilerinde sağlam ve mütemadî bir niyet, isabetli bir bakış ve değerlendirme, kararlı bir keşif ve içtihat azmi ve aradığı her şeyi onun içinde bulabileceği inanç ve güveni yoksa, onca zenginlik ve aşkınlığına rağmen, ondan tam istifade etmeleri mümkün olmayacaktır. Dahası, ömür boyu bu semavî hazine ile iltisaklarını devam ettirseler de, açıklık, sefalet ve türlü türlü ihtiyaç ve illetleri aşmada zorlanacaklardır; zorlanacaklardır zira, her zaman Kur'ân ve Sünnet'le beslenegelen bir dünyanın başka şeylerle tatmin olması mümkün değildir. Ben şahsen, Kur'ân ve Sünnet'in, ilk asırlardaki muhatapları seviyesinde ele alınıp değerlendirilebildiği takdirde, çağımızın pek çok kemikleşmiş problemlerinin çözülebileceğine ve gelecekteki muhtemel bunalım dalgalarının da kırılacağına, hiç olmazsa zararsız hâle geleceğine inanıyorum. Aslında İslâm, bizim dünyamızda, her zaman analarımızın sütü gibi birinci besin kaynağımız olmuş.. duyu, düşünce ve değerlendirmelerimizde hep belirleyici bir rol oynamış.. evlerimizin içinde hep bizimle beraber olmuş, kesintisiz bütün hayatımızda soluklanmış.. ve ona karşı hiç mi hiç yabancılık hissetmemişizdir. Buna mukabil, pek çok yabancı kaynaklı ideolojiler, doktrinler, kapımızın önüne kadar gelmiş, sokaklarımızı naralarıyla inletmiş; ama kat'iyen içimize girememiş, ruhlarımızla hâlleşememiş ve hiçbir zaman onlar bizim, biz de onların olmamışızdır. Aksine, daha ilk karşımıza çıktıkları andan itibaren şekil ve çehrelerindeki yabancılıkla ruhlarımızda tepki uyarmış, tereddütlerimizi deşelemiş, düşünce muhitimizde hep iğreti bulunmuş ve ancak toplumdaki muafiyet (bağışıklık) sisteminin zaafa uğratılması ölçüsünde millî bünyede barınma imkânı elde etmişlerdir.

İslâm, bizim ülkemizde, bizim coğrafyamızda, bizim kentlerimizde, bizim evlerimizde; bizim hayatımızı, bizim ihtiyaçlarımızı, bizim heyecanlarımızı kucaklaya kucaklaya bize o kadar yakın bulunmuştur ki, hemen her hareketimiz, her

davranışımız ve her aktivitemizde ondan pek çok renge rastlamak mümkündür. Tavırlarımızda ve uzuvlarımızda onun boyası, zihinlerimizde onun med ve cezirleri, gönüllerimizde onun sesi-soluğu, simalarımızda onun izi, dizlerimizde, topuklarımızda onun nasırları, yorgunluk anlarımızda onun dinlendirici fasılları, dinlendiğimiz zamanlarda onun düşündüren ilhamları; canlarımızda onun tasarrufu, mallarımızda onun ortaklığı, ferdî ve ailevî hayatlarımızda onun belirleyiciliği; birbirimizi sevip kucaklamada onun inandırıcı teşvikleri, ümit ve emellerimizi şahlandırmada onun sonsuzluk vaatleri; hak, adalet ve eşitlik konularında onun gönüllere inşirah veren dengeli formülleri, bizi ona o kadar içten bağlamış, daha doğrusu o denli onun tiryakisi hâline getirmiştir ki, –Allah korusun– bir gün kalkıp da bizi bırakırsa, zannediyorum kaderimizden kahrolup gideriz.

Hak, adalet, eşitlik ve evrensel güven gibi konuları, belli hedeflere ulaşmada birer vesile ve belli doktrinleri gerçekleştirmede birer vasıta olarak kullananlara karşılık İslâm, bu âlemşümül değerleri, halkın mutluluğu ve Hakk'ın hoşnutluğu birleşik noktasında ele alarak, hem Yaradan'ın hem de yaratılanların isteklerini birden gerçekleştirmiştir. O, Müslümanların da bu espriye bağlı kalmalarını ister. Bu itibarla, eğer bugün Müslümanlar da konunun hassasiyeti ölçüsünde “hak”, “adalet”, “eşitlik” derken bu yüksek mülâhazalarını cismanî ve nefsanî isteklerine alet etmez ve Hakk'a bağlı götürürlerse, şimdilerde olmasa da yarın herkesin imreneceği bir konuma yükselecekleri muhakkaktır. Bu konum, Allah'ı sevme, Allah tarafından sevilme ve insanlar tarafından da gıpta ile takip edilme konumudur. Böyle bir payeyi ihraz eden en birinci sâik ise, İslâm'ın yenilmez gücü ve Müslümanın imrendirici hayat tarzıdır.

İslâm'ın, dıştan ithal edilen herhangi bir ideoloji ve doktrin gibi propagandaya ihtiyacı yoktur. O'nun referansı kendisi ve vefalı temsilcilerinin tavırlarıdır. O, her zaman hakkın

yanında olmayı, hakkı tutup kaldırmayı yeğler ve hakka saygıyı en büyük ibadet sayar. “Hâlık’ın nâmütenahî adı var, en başı Hak; / Ne büyük şey kul için hakkı tutup kaldırmak.” (Âkif) mülâhazaları, bu espriye bağlı söylenmiş ve hiçbir zaman vazgeçemeyeceğimiz bir gerçeğin sesi ve soluğudur. İslâm, her zaman, kuvvetin hakta olduğu prensibine göre hareket eder ve asla, zalim ve azgın kuvvetlerin dayatmaları karşısında “pes” etmez. Hep dik durur, merdane yürür; ne zulmü alkışlar ne de zalime serfûrû eder. “Baş eğmeyiz edânîye dünyâ-yı dûn için; / Allah’adır tevekkülümüz, itimadımız.” (Bâki) der ve koşar hedefine..

Hak ve kuvvet muvazenesi, başlı başına üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.. ve daha bir vuzuh ve inkişafa ihtiyacı vardır. Ancak biz, şimdilik “bir başka zaman” deyip o konuyu geçiyoruz.

İslâm, adalet ve istikameti, en geniş çerçevesiyle ferdî, ailevî ve içtimaî bir yaşam biçimi olarak kabul eder. Evet, hayatını İslâm’a bağlayan bir fert, dosdoğru düşünür, dosdoğru yaşar, hep hakkaniyet çerçevesi içinde kalmaya çalışır; kendinden başlayarak zulme ve haksızlığa karşı tavır belirler ve kendi haklarını koruma, kollama mevzuunda gösterdiği hassasiyet ölçüsünde, hatta ondan da ileri, başkalarının hukukunu gözetmede titiz davranır ve hayatını âdeta bir teraziye bağlı yaşıyor gibi hep tartılı ve ölçülü yaşar.

Adalet ve istikamet konuları da başlı başına ele alınıp tahlil edilmesi gereken mevzulardandır ve bu makalenin istibab haddini aşar.

İslâm, eşitliği, Hakk’ın isteği ve insana saygının gereği olarak görür.. ve onun sarsılmasını ya da tamamen ortadan kaldırılmasını insanlığa karşı işlenmiş büyük bir cinayet sayar. O, renk, ırk, bölge ve seviyeli ailelerden gelmeye bağlı imtiyazlara karşı açıkça tavır alır ve her zeminde bu çarpık anlayışla

fikren mücadele eder. O, her zaman istidat ve beceri farklılıklarını alkışlayıp öne çıkarmada, herkese aynı fırsat eşitliğinin verilmesi ve aynı imkânlardan yararlandırılması konusunda fevkalâde hassastır. İslâm, soya-sopa bağlı yapılanmaları tasvip etmediği gibi, hayatın sadece tek bir ünitesinde bile olsa, belli bir sınıfın hâkimiyetini de (bir çeşit oligarşi) açıkça reddeder. O, her zaman ferdî kabiliyetlerin önünü açar, başarıları alkışlar ve bunu, “Sizin bazınızı bazınızdan üstün kıldık.”¹⁹ mazmununun gereği sayar. Buna mukabil, her türlü monarşik mülâhazaya karşı da mücadelesini sürdürür.

İslâm, toplumun her fert ve her kesimini aynı sıcaklıkla bağrına basar. Herkesin ihtiyaç ve beklentilerini eşit bir çizgide değerlendirir ve avazı çıktığı kadar kimsenin kimseden üstün olamayacağını haykırır; haykırır ve hem eşitliği hem de fırsat eşitliğini ısrarla vurgular. O, istidatları alâkasızlığın ağında söndürme ve kabiliyetleri seçkin doğmamışlıkla zincire vurup felç etmenin üzerine hışımla yürür.. ferdin iç dinamizmi ve samimî gayretlerine dayanmayan yükselmelerin, büyümelerin karşısına dikilir ve açıktan açığa bunun gayriahlâkî olduğunu ilan eder. Gayriahlâkî bu tür davranışları da büyük ölçüde ruh sefaletine bağlar. İslâm, böyle bir ruh sefalet ve zilletini, hem onun maddî sebep ve sâiklerini ortadan kaldırarak, hem de iman, mârifet ve ihsan şuuruyla ferdî iradeleri güçlendirerek ruhlardan söküp atmaya çalışır.

Evet, ruhun her türlü denâet ve sefalete karşı korunabilmesi, ancak sağlam bir inanç, engin bir irfan ve sürekli bir murakabeden oluşan mazbut bir zırha sığınmakla mümkün olabilecektir. Böyle bir donanımla ruhun doygunluğa ve itminana ulaşması, insana beden ve cismaniyetin çok çok üstünde daha önemli ve hayatî şeylerin bulunduğunu gösterir. Aksine, böyle bir donanımdan mahrum bulunan kimselelerin gerçek insanî değerleri korumaları ve uzun zaman ayakta

¹⁹ İsrâ sûresi, 17/21.

kalmaları oldukça zordur. Zira, ruh sefaleti ferdi kendi olmandan uzaklaştırarak, her tarafa çekilebilen, her kalıba sokulabilen öyle bir kopukluğa sürükler ki, artık böyle birinin er-geç kapıkulu durumuna düşüp köleşmesi kaçınılmazdır.

Bizler, İslâm inancının imanlı gönüllerde oluşturduğu/ oluşturacağı dinamizmi kavrayabildiğimiz takdirde, ferdî ve içtimaî bütün iniş ve çıkışların, çöküş ve yükselişlerin gerçek sâiklerini anlamanın yanında, yeniden derlenip toparlanmanın, kendimize gelip kaçırdığımız kervana yetişmenin temel esaslarını da idrak edebileceğimizi düşünüyoruz. Bu hususta, başta Saadet Asrı insanları olmak üzere bütün itilâ dönemlerimizin bayraktarı sayılan altın soyumuz bizim için ciddî birer örnek sayılabilir. Eğer onların anlayış çizgisinde şanlı geçmişimizi, “anilmerkez” bir hız kaynağı olarak arkamıza alır ve kendi mânâ köklerimize sımsıkı tutunarak, Âkifçe bir üslûpla, “Allah’a tevekkül eder, sa’ye sarılır, hikmete râm olursak”; –olmalıyız da– işte o zaman, önümüzdeki bütün aşılmaz gibi görünen tepelerin dümdüz ve düzlüklerin de pürüzsüz hâlde geleceğinde şüphe edilmemelidir.

Gerek düşünce ve aksiyon hayatı, gerek vicdan âleminde Asr-ı Saadet topluluğu ve millî tarihimizin büyük mimarları, İslâm’ın kusursuz temsilcileridirler. Onlar, Kur’ân’ın gölgesinde ve İslâm’ın feyyaz ikliminde yetişmişlerdi; yetişmiş ve ömürlerini, fânileri sonsuzdan ayıran erişilmez bir ufukta sürdürmüşlerdi. İslâm öncesi oldukça sert, hatta vahşi ve âdetlerinde mutaassıp, olabildiğine inatçı, fena huy ve fena âdetlerle delik-deşik bir toplumun böyle bir hamlede akıllı, kalbi, ruhu ve nefsiyle örnek bir cemaat haline gelmesi, başka değil, İslâm’ın apaçık bir mucizesidir. Bunlar, Kur’ân’ı dinledi, Kur’ân’la beslendi; Hazreti Sahibü’l-Kur’ân’a gönül verdi; derken kendilerini, duygu, düşünce ve his dünyalarıyla bir inşa, bir imar ve bir ihya zemininde buldular. Yepyeni bir dirilişe ermiş olmanın heyecanıyla tepeden tırnağa değişti.. kötü huy ve öldürücü alışkanlıklardan uzaklaştı.. nefisleriyle

yaka-paça olarak, gayrimeşrû dairedeki bütün cismanî arzulara karşı savaş açtı.. ve faziletli bir sistemin faziletli temsilcileri olarak, hayatlarını başkalarını mutlu etmeye bağlayıp, yaşamadan daha çok yaşatma azmi içinde bulundular.. her zaman bir kısım beşerî zaafı olabileceği mülâhazasıyla, hep tetikte ve temkinli davrandı ve kaymamaya çalıştılar.. sürçtüklerinde de, gönüllerinin bütün samimiyetiyle tevbe, inâbe ve evbelerle yeniden Hakk'a yöneldi ve amûdî (dikey) yükselme yollarını araştırarak, hep şahikalarda dolaşmaya programlı olarak yaşadılar. Azlığa bağlı ezilmeler, yalnız kalıp gariplik yaşamalar, tehdit edilip bastırılmalar, hatta yer yer maruz kaldıkları mağduriyetler, mazlumiyetler, mahrumiyetler karşısında daima dimdik durdu ve kat'iyen "pes" etmediler. Bu ölçüdeki mukavemetlerinin yanında hep birer muhabbet fedaisi gibi davrandı; herkesi kucakladı, herkese bağrırlarını açtı, her düşünceye saygılı davrandı ve "insanı kâmil" olmanın bütün icaplarını yerine getirdiler. Kur'ân'dan ve Sünnet'ten ruhlarına akan bilgilerden yepyeni bir dünya kurdu ve potansiyel insanî değerlerini realite planında da ortaya çıkararak, arkadan gelenlere örnek oldular.

Yaratıcı'ya yönelen, gerçek kiblesini bulup Hakk'a kullukla çeşit çeşit kulluklardan kurtulan; arzulara kulluk, kuvvete kulluk, şehvete kulluk, şöhrete kulluk gibi, insanı sefilleştiren bayağılıklardan sıyrılmış o insanlar bizim köklerimizdi.. onlar bizlerdik.. bizler, onların hâlihazırdaki temessülleri; onlar bizim aslımız, arkadan gelecekler de bizim faslımız olacaktır. Biz, İslâm'ı evlerimizde hep bir ninni diye dinlemiş, beşiklerimizde gıcırtilarında onu duymuş, analarımızın göğsünde onunla beslenmiş; atmosferimizde onu soluklamış İslâm'ın çocuklarıyız. İslâm, bizim içimizdeydi ve o, hiçbir zaman bize yabancı olmadı.

*D*ar Bir Zaviyeden

Düşünce Sistemimiz

Bizim düşünce sistemimizde; akıl, fikir, kalb, insan hissiyatı ve bütün semereleriyle vahiy.. gibi hususların hemen hepsi fevkalâde önemlidirler ve bir vahidin farklı yüzleri gibidirler. Oturduğu alanın genişliği açısından bu sistemin, başkalarına nisbeten daha bir engin olduğu her zaman söylenebilir. Zaten İslâmiyet, insanlığa sunduğu mesajlarında hep bu açıklık ve vüs'ati gözetegelmiştir: O, muhatap ve müntesipleriyle münasebete geçerken, aklın referansı çerçevesinde, düşünce buutlu, hissiyat televvünlü, vahiy dayanaklı ve ilham enginlikli bir diyalog yolu takip etmiş ve hükümlerini, insan, varlık ve Yaratıcı arasında kurduğu çok sağlam, Kur'ânî muhkemâta uygun, mâkul ve mantikî esaslara bağlamıştır. Kur'ân'ın ışığında İslâm'ın tesis ettiği bu münasebet o kadar güçlü ve insanoğlunun his, düşünce ve muhakemesine o kadar uygundur ki, ne ondan evvel ne de ondan sonra bu ölçüde akıl, kalb ve ruh arasında dengelerin gözetildiği bir başka sistem göstermek mümkün değildir.

Evet İslâmiyet, gerek insanın, biraz da onun o daracık iç dünyası itibarıyla ve gerek bütün bir makro âlemle münasebetleri açısından seciye ve tabiatına en uygun, en ideal bir sistemdir ve onun ihtiyaçlarına cevap vermesi bakımından da eşi-benzeri yoktur/olamaz da. Şunu da hemen ifade etmeliyim ki, bunun böyle olması gayet tabîîdir; zira İslâm'ın en birinci referans kaynağı saf vahiy ve onun en birinci yorumcusu da Sünnet'tir. Bu itibarla da diyebiliriz ki, Kur'ân bir mucize olduğu gibi, onun mesajlarıyla vücut bulup şekillenen bu sistem de bir mucizedir. Kur'ân'ın eşi-benzeri olmadığı gibi O'nun eseri sayılan İslâmiyet'in de misli-menendi yoktur.

Kur'ân'ın aydınlık dünyasında varlık-eşya-tabiat birdenbire farklılaşır ve ayrı bir şekil alır.. insan ve onun maddî-mânevî duyguları ayrı bir derinliğe ulaşır.. akıl, o mucize beyan sayesinde her şeyi olduğu gibi görme seviyesine yükselir.. kalb onun ışıktan atmosferinde tam inkişaf edip gelişebilir.. ruh da, ancak onun vâridâtıyla kanatlanıp kendi “arş-ı kemâlâtı”na yükselir.. yükselip her şeyi gönül sultanlığına bağlayabilir. Bu, dün hep böyle olmuştu, bugün de böyle olmaktadır, yarın da böyle olacaktır. Elverir ki mü'minler, duygu, his, şuur ve idraklerinin yanında onu, indiği dönemdeki tazeliği, safveti, nûrâniyeti ve muhataplarının gönüllerinde hâsıl ettiği heyecanla tam duyabilsinler.

Zaten, duyabilenler için onun soluklarında sürekli bir aşk u heyecan ve bir şevk u iştiyak duyulagelmıştır. Onu gönül kulağıyla dinleyenler, her zaman ondan yükselen bir “ba'sü ba'del mevt” çağrısıyla irkilmişlerdir.

Evet Kur'ân, temel esprisi itibarıyla farklı bir cihad düşüncesiyle gelmişti; insanları, kendilerini tanımaya uyarma cihadi; bütün varlıkla münasebete geçme cihadi; cismânîliğe ve nefsânîliğe baş kaldırma cihadi; muhataplarının kendi içlerinde kendilerini fethetme cihadi; düşmanlığa, kin, nefret,

şehvet, garaz, ihtiras ve kıskançlık gibi.. insanı alçaltan bütün kötü duygu ve tutkulara karşı tavır belirleyip tetikte bulunma cihadı; herkesin kendini bir yüksek mefkûreye bağlaması cihadı; bütün korkuları ve beklentileri aşma cihadı; dünyayı ahiretin bir intizar salonu kabul edip öteleri ihya ve burayı da ötelere bağlı imar etme cihadı.. ve daha bir sürü cihad...

Kur'ân, takriben bir çeyrek asır, büyük ölçüde, insanlara hep bu kabil cihad mesajları sundu.. ve gün geldi O, bu diriltici mesajlarıyla bir “şecere-i mübâreke” misillü “Kökleri yerin derinliklerinde sabit, dalları ise semalara ser çeken bir ağaç gibi”²⁰ gelişti, inkişaf etti ve geniş bir alanı cennetlere çevirdi.. Evet, nazil olduğu dönem itibarıyla hemen her âyet, âdetâ birer çağlayan gibi gürül gürül sesi, birer fevâre gibi fışkıran köpük köpük kevserleri, daha doğrusu, Ulûhiyet âleminde gelmiş turfanda meyveleri andırıyordu. Bu meyveler, her belirişinde arzuyla dopdolu müştaklar tarafından heyecanla koparılıyor, gönüllerin ve ruhların takdirlerine sunuluyordu. Bu takdimler ve takdirler peşi peşine sürüp gidiyor ve o tâli’li insanlar da her gün ayrı bir semavî sofrâ büyüğü ile oturup kalkıyorlardı. Böyle bir mazhariyetle o günkü o dipdiri muhataplar, her gün ufuklarına boşalan vahiy sağanağıyla, sonsuzdan sûr sesi almış gibi iç içe “ba’sü ba’del mev’t”ler yaşıyor, birer Hızır kesiliyor ve uğradıkları herkese de hayat üflüyorlardı. Her zaman dipdiri, her zaman iştihaklarla coşkun, arzularla dopdolu birbirini takip eden dirilişlerle tâli’lerinin zirvelerine yürüyorlardı. Allah “*Ey iman edenler! Allah sizi, hayat verip dirilteceği gerçeklere çağırdığında, siz de O’nun ve Resûlü’nün çağrısına icabet ediniz.*”²¹ mesajıyla onları duyguda, düşüncede, ruhta, gönülde dirilişe çağırıyor; onlar da hiç tereddüt göstermeden “*Rabbimiz! Bizler, bizi inanmaya çağıran ve gelin iman edin diyen Davetçi’yi duyduk, O’na icabet*

²⁰ İbrahim sûresi, 14/24

²¹ Enfal sûresi, 8/24

ettik. Sen de bizi affet, kusurlarımızı bağışla ve bizi hayatlarını iyiliğe adanmış kimseler (içinde yaşat), onlar içinde canımızı al.”²² diyor, bu ilâhî çağrıya koşuyorlardı.

Onlardaki bu sürekli canlılığın sırrı, büyük ölçüde yaşadıkları atmosferden kaynaklanıyordu: Bu insanlar Kur’ân’ı, önyargısız ve yürekten dinliyor.. ona bütün samimiyetleriyle inanıyor.. ve bu Yüce Kitab’ın ışığında Allah’a yöneliyor, gönülden onu seviyor.. sevmekle de kalmıyor, derin bir aşkla onun da herkes tarafından kabul edilip sevilmesi için çırpınıp duruyorlardı. İslâmî duygu ve düşüncelerini hevesâtlarının rengiyle kirletmemeye fevkalâde dikkat ediyor ve onu kendi renk, kendi desen, kendi şivesiyle, seslendirmeye, temsile çalışıyor, muhataplarından da her zaman “cevab-ı savap”lar alabiliyorlardı. İşte onların bu aydınlık atmosferinde, İslâm da, Kur’ân da olduğu gibi anlaşılıyor.. ve hemen herkes, hiçbir şeye takılmadan rahatlıkla ona ulaşabiliyor, onu anlayabiliyor.. gönül gözleriyle onda Hakk’ın ululuğunu görebiliyor.. ve o kirden, önyargıdan uzak akıl, mantık ve muhakemeleriyle de her şeyi yerli yerince değerlendirebiliyorlardı. Onların mücerret bilgiye takılıp kalmaları asla söz konusu değildi. Onlar, her işlerinde gayet süratle ilimden hemen amele geçebiliyor, temsili, bilmenin önüne geçiriyor, malumat ve müktesebatlarını muharrik bir güce dönüştürerek nazarî bilgilerini rahatlıkla pratikleştirebiliyorlardı. Engin vicdanlarıyla, insanın yaratılış gayesini, varoluş hikmetini tam duyup hisseden bu insanlar, başkalarının maddede, cismânî hazlarda ve nefsânî isteklerde aradıklarını Allah’a yönelmede, O’nunla olmada tam zevk edebiliyor ve cismaniyete ait bütün darlıklardan sıyrılarak kalbin ferah-fezâ ikliminde her gün ayrı bir derinliğe açılabiliyorlardı.

Ara ara da olsa, bugüne kadar değişik dönemlerde, sağlam bir Kur’ânî yorum, müstakim bir İslâmî tasavvur –daha

²² Âl-i İmran sûresi, 3/193

doğrusu İslâmî temsilden doğan böyle sema ufuklu ve baş döndüren bir hayat sistemi ki bütün bir ütopya dünyasında tahayyül bile edilememiştir- hep yaşanagelmiştir.. kim bilir bundan sonra da daha kaç kez yaşanacaktır.! Evet, zaman değişse, asırlar başkalaşsa da, insanların bu ölçüde ruhânîleşmesi için herhangi bir mâni olmasa gerek. Eğer Müslümanlar, az önce belirttiğimiz çerçevede, iyi bir mücahede ruhuna sahip bulunur, ne olursa olsun kendilerini asla gevşekliğe salmayıp hep uyanık davranır, hayatlarını, nefis ve cismaniyetlerinin ötesinde kalb ve ruh ufkuna göre sürdürebilir, tabiat ve mahiyetlerinin gereği kendilerinden meydana gelmesi muhtemel fenalıklara karşı sürekli teyakkuzda bulunur ve iç âlemlerinde de olumsuz hiçbir düşüncenin belirmesine meydan vermezlerse, o büyük mazhariyetler bugün için de söz konusu olabilir.

Aslında, İslâmî düşüncenin en önemli derinliklerinden biri de, onun, bazılarınca hor görülen bu dünya hayatını, her şeyi Hak rızasına bağlayarak imar etmeyi ve onu ahiretin bir bekleme salonu şeklinde düzenleyip imrenilir hâle getirmeyi yeğlemesidir ki, işte böyle bir mülâhaza çerçevesinde bu dünyaya her zaman, ahiretin bir mezraası, bir koridoru, bir rıhtımı ve bir rampası nazarıyla bakılabilir..

Evet, İslâmiyet muhataplarıyla, onların zâhir-bâtın bütün duygularını, düşünce, his, şuur, mantık ve idrak.. gibi derinliklerini nazara alarak diyaloga geçer.. o, insanları bütün latife ve hâsseleriyle bir bütün olarak kabul eder ve o çerçevede onlarla konuşur; onların arzularına cevaplar verir, bütün tabî ve beşerî ihtiyaçlarını karşılar ve onlara, bütün zamanlarda-bütün mekanlarda rahatlıkla inkişaf edebilecekleri bir ortam hazırlar.

İslâm düşünce sisteminin diğer bir özelliği de onun, diğer bilgi ve mârifet kaynaklarından daha çok Kitap ve Sünnet me'hazli olduğudur. Bu yönüyle de o, diğer bütün dinî

organizasyon ve felsefî cereyanlardan ayrılır. Evet İslâmiyet, zuhur ettiği andan itibaren hep eski mirasa ve din şeklindeki değişik organizasyonlara karşı mesafeli durmuş ve kendi olarak kalma gayreti içinde bulunmuştur. Onların tahrife ve tağyire uğramamış yanları karşısında ise, “şer’u men kablenâ” diyerek saygılı davranmış ama temelde hep, “menhelü’l-azbi’l-mevrûd” sayacağımız ana kaynaklara bağlı kalmıştır.

Zaten o, ne eski mirasa ne de yeni fantezilere hiç mi hiç muhtaç olmamıştı. Nasıl olurdu ki, onun arkasında Kur’ân vardı. O Kur’ân ki, “Asırları muhtelif bütün enbiyânın kitaplarını, meşrepleri farklı bütün evliyanın risalelerini, meslekleri muhtelif bütün asfiyanın eserlerini icmâlen tazammun eden.. alt-üst, ön-arka, sağ-sol, her yanı parlak, bütün ve him ve şüphelere tamamen kapalı.. nokta-i istinadı bilyakîn vahy-i semavî ve Kelâm-ı Ezelî.. hedefi ve gayesi bilmüşâhede saadet-i ebediye.. içi apaçık halis hidayet.. üstü, envâr-ı iman.. altı, biilmelyakîn delil ve bürhan.. sağ, bittec-rûbe teslim-i kalb ve vicdan.. solu, biaynelyakîn teshîr-i akıl ve iz’an.. meyvesi de rahmet-i Rahmân ve dâr-ı cinân bir kitaptır.”²³ İşte böyle bir kitapla beslenen İslâmiyet, hiçbir zaman, ne idealistlerin hülyalarına, ne rasyonalistlerin mantık muhassalasına ne de pozitivistlerin ve daha başkalarının usûl ve metodlarına muhtaç olmamış, onlara başvurmamış ve onları güvenilir birer kaynak kabul etmemiştir.

İslâmiyet, kendine has üslûbu, metodları ve beşerî problemlere çözüm teklifleri açısından, semavî ve gayri semavî bütün sistemlerden farklıdır ve o her yönüyle tam bir mükemmellik örneğidir: Evet o, insanın bütün temel hususiyetlerini, zihnî, fikrî, ruhî bütün melekelerini nazara alarak onu çok geniş bir çerçeveye oturtur, sonra değişik yüklemelerde bulunur; ne bazı felsefî ekoller gibi sadece onun aklına ve fikrine

²³ Az bir tasarrufla Yirmi Beşinci Söz’den. Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler* s.394.

yönelerek hislerini ihmal eder ne de vicdan mekanizmasını görmezlikten gelerek onu, sırf bir aklî ve mantıkî varlık gibi değerlendirir. Aksine, İslâmiyet insana, Yaradan'ın gözüyle bakar.. onu, tecezzi ve inkısam kabul etmeyen, bütünlüğüyle sağlam bir blokaja oturtur.. iç ve dış duygularının bütün isteklerini cevaplandırır.. ve onu, varlığının maddî-mânevî bütün unsurlarıyla dünyevî-uhrevî mutluluğa ve Cennet'e ehil hâle gelmeye hazırlar.

Mebdeden müntehâya bütün bu hususların gerçekleştilmesine gelince, onu, daha genişçe tahlil edecek mütehasıs kâlemlere bırakıp şimdilik bu konuya da bir nokta koyup geçiyoruz.

Allah ve Hâdiseler Karşısında

Peygamberâne Duruş

Kendini Hakk'a adayıp da Allah'a dayanan insan, yürür vazife ve sorumlulukları istikametinde dönüp arkasına bakmadan. Bilir o nasıl bir kuvvete dayandığını ve kimin hesabına hareket ettiğini. Emindir hedefinden, yürüdüğü yolun doğruluğundan ve yol boyu bir lâhza olsun yalnız bırakılmadığından/bırakılmayacağından. Bu itibarla da o, hiç mi hiç fikrî, hissî dağınıklığa düşmez, teşevvüş ve tereddüt yaşamaz; mükellefiyetlerini derin bir şuur ve hassasiyetle yerine getirmeye bakar; sonra da ciddî bir iç huzuruyla neticeyi Allah'tan beklemeye koyulur; koyulur ve şe'n-i Rubûbiyet'in gereklerine karışmamaya fevkalâde özen göstererek hareket ve faaliyetlerini sadece ve sadece Hak hoşnutluğuna bağlar. O'nun rızasını "olmazsa olmaz" bir esas kabul ederek elinden geldiğince bunun dışındaki bütün değerlere karşı kapanır ve sürekli nefsinin isteklerinden uzak durmaya çalışır. Bir gün gidip yollar bütününüyle sarpa sarınca ve ufuklar kararıp her yanda telâş ve endişe uğultuları duyulunca da, ne yürüdüğü yola

kahreder, ne panikler ne de geriye döner; “Hakk’a dayanır, sa’ye sarılır, hikmete râm olur.” ve Hz. Nuh gibi “*Yâ Rab yenik düştüm; nusretinle teyit et.*”²⁴ der ve bütün samimiyetiyle O’nun hıfzına, riâyetine sığınır ve O’nun lütfedeceği çıkış anını ve çıkış noktasını beklemeye koyulur.

Hak yolunda bulunmak, herkese Hakk’ı anlatıp Hakk’ı duyurmak ve yoldakilere yol âdâbıyla alâkalı rehberlikte bulunmak bir ibadet olduğu gibi her şeyi Allah’tan beklemek, beklenmesi gereken hususlarda zamanın çıldırtıcılığına karşı dişini sıkıp sabretmek de bir ibadettir. İnsan bazen, daha ilk hamle, ilk hareket ve ilk şahlanışta hemen tevfiğe mazhar olur ve aradığını bulur. Bazen de bir ömür boyu küheylan gibi koşar durur da görünürde hiçbir şey elde edemez. Ne var ki o da sonuçta sabırla, ikdâmıyla ve niyetiyle kurtulur...

Bazen dünyevî hâdiseler ve dünyalılar yol vermezler insana; bazen de başa gelenler, altından kalkılmayacak şekilde çetin cereyan eder; eder de yıllar hep Muharrem gibi gelir geçer ve yollar gider Kerbelâ’ya takılır. Ne var ki, Hak’tan fermanlı gönüller, görüp duydukları bu şeyler karşısında ne sarsılır, ne sendeler ne de tereddüde düşerler. Her hâdiseyi müteâil iradenin bir muamelesi kabul ederek, başa gelenleri imtihan sayar, imtihanları tevekkül ve teslimiyetle göğüsler, yolunu kesen töre bilmezlere insanlık dersi verir, her hareket ve davranışını ötelerden gelen emirlere uyma inceliğiyle değerlendirir; bir gözü kendi tavırlarında diğeri o müteâil kapının aralığında yürür himmetini dağıtmadan yücelerden yüce hedefine doğru –Hak rızası olan o hedefe canlarımız kurban olsun– ve hayallerini bile her zaman pâk tutar ağıyâr düşüncesinden.

İşte bu çerçevedeki bir sadakat erinin sevda ölçüsünde tek bir derdi vardır; o da, herkesin Allah’ı bulup O’na yönelmesi, değişik kulluklardan kurtulup sadece O’nun bendesi olması..

²⁴ Kamer sûresi, 54/10.

dur-durak bilmeden dolaşır çarşı-pazar ve sesi-soluğu gönlüne tercüman, bozulmamış her vicdanın kabulüne açık bir üslûpla sürekli inler durur; inler durur ve önüne gelen herkese:

“Vatandaşlarım, gelin yalnız Allah’a ibadet edin; edin ki sizin O’ndan başka ilâhınız yoktur. Bunu yapmazsanız müthiş bir günün azabının gelip tepenize ineceğinden korkarım.”²⁵ (Bu iniltiler Nuh Nebi’ye ait nevhâlerden sadece bazıları..);

“Ey kavmim, sadece ve sadece Allah’a kullukta bulunun; sizin O’ndan başka bir mâbudunuz yoktur. Hâlâ O’na karşı gelmekten sakınmayacak mısınız?”²⁶ (Bunlar da Hûd Peygamber’in çılgınlıkları..);

“Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim; şimdi Allah’a karşı gelmekten sakının da beni dinleyin! Ben bu hizmetimden ötürü de sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Benim ücretimi verecek olan Rabbülâlemin’dir.”²⁷ (Bu samimî ifadeler de o adanmış ruhların müşterek beyanı..) der, her zaman gönlünün nağmelerini duyurur ya da duyuranların yardımına koşar; koşar da: “Ey kavmim, uyun o elçilere, uyun ki, hizmetleri karşılığında sizden bir ücret istemiyorlar ve kendileri de dosdoğru bir yoldalar. Hem ne oluyor ki bana, ibadet etmeyeyim o beni Yaratana? Ve zaten hepimizin dönüşü de O’na. Ben, Cenâb-ı Hak dilemeyince, hiçbir zarar vermeyecek olan ve şefaatleri de bir işe yaramayan, nihayet beni kurtaramayan kimseleri mâbut edinir miyim?. Edinirsem, o zaman apaçık bir sapıklık içindeyim demektir. Şimdi iyi dinleyin; ben o herkesin Rabbi Rabbimize iman ediyorum.” der ve ardından ona “Haydi buyur Cennet’e.” fermanı gelir (şehit edilir). O ise (derin bir civanmertlik hissiyle) “Âh keşke halkım, Rabbimin beni affedip ikramlara mazhar kıldığını bilselerdi!”²⁸ şeklinde mırıldanarak, Allah ve onlar karşısında

²⁵ A’râf sûresi, 7/59

²⁶ A’râf sûresi, 7/65

²⁷ Şuarâ sûresi, 26/107-109

²⁸ Yâ-Sîn sûresi, 36/20-26

tavır ve duruşunu ortaya koyar. (Gökte meleklerin soluklarına denk bu gönül çılgınlıkları da, menkıbelerin “Habibüneccâr” diye naklettiği koçyiğite ait.)

Bir de firavun hanedanı içinde meçhul mü’min vardır ki, ben onun o gürül gürül sesini ne zaman duysam yüreğim hoplar. Bu aslan yürekli yiğit: “Ne o, yoksa bir insan (Musa Aleyhisselâm) Rabbim Allah’tır dediği için onu öldürecek misiniz?”²⁹ diye söze başlar.. en belîğ nasihatlerle insanî duygu ve düşünceler üzerinde sûr sesi gibi tesir icra edecek beyanlarda bulunur.. sinelere haşyet salar.. bazı ruhlar üzerinde korkunç bir ürperti, bazıları üzerinde de inşirah hâsıl eder.. ve sonra da söylemesi gerekli en önemli hususu yiğitçe haykırır: “Şüphesiz, sizin beni tapmaya çağırdığınız putların, böyle bir çağrıya değer hiçbir yanları yoktur. Hepimizin dönüşü Allah’adır (ve o gün) haddi aşan mütecavizler Cehennem’i boylayacaktır. Zamanı gelince benim bu söylediklerimi hatırlayacaksınız. Artık ben şimdilik işimi Allah’a havale ediyorum; şüphesiz Allah kullarını görüp gözetendir.”³⁰ ifadeleriyle de sözlerini noktalar.

Onun/onların bu çerçevedeki civanmertliklerine bazen dalâlet ve sefahet diyen, bazen onları yurtlarından yuvalarından çıkarma ile korkutan, bazen intisap edenlerin ellerini, ayaklarını kesme tehdidinde bulunan, bazen inananları top-tan hor ve hakir gören, bazen nebilerin peygamberâne tavırlarını putlar tarafından çarpılmaya bağlayan, bazen bu mürşitleri taşa tutacaklarından söz eden ve hemen her zaman “Siz de bizim gibi birer insansınız..” diyerek onları hafife alan olabildiğine azgın, küstah, saygısız, mağrur ve bencil o kin, nefret, öfke yığınlarına karşı bu azim ve irade insanları, hep kararlı davranmış ve gürül gürül konuşmuşlardır:

²⁹ Mü’min sûresi, 40/28

³⁰ Mü’min sûresi, 40/43-44

“Ey kavmim, eğer aranızda bulunmam ve Allah’ın âyetlerini hatırlatmam size ağır geliyorsa, bilmiş olun ki ben yalnız Allah’a güvenip dayanmışım. Şimdi siz, Allah’a ortak koştuğunuz bütün putlarınızı da toplayıp bir karar birliğine varın (varın da, yapmak isteyip yapamadığınız) şeyler içinize dert olmasın.. sonra da aman vermeyin bana, ne yapacaksınız yapınız.”³¹ (Bu duruş ve bu gürül gürül ses Tufan Peygamberi’ne ait.);

“Allah bizi, sizin o bâtil ve sapık anlayışınızdan kurtardıktan sonra, kalkar da tekrar sizin o çarpık tefekkürlerinize dönersek, Allah’a karşı apaçık bir iftira yolunu seçmiş oluruz. Allah göstermesin, böyle bir şeyi yapmamız asla söz konusu değildir. Biz yalnız Allah’a güvenir, Allah’a dayanırız. Şimdi ey Rabbimiz, Sen bizimle kavmimiz arasındaki problemi çöz; hakkı izhar buyur. Sen problemleri en iyi çözensin.”³² (Bu meydan okuyuş da nebiler hatibi Şuayb Peygamber’den.);

“Ben Allah’ı şahit tutuyorum, siz de şahit olunuz ki ben sizin Allah’a eş-ortak koşageldiğiniz putların hiçbirini tanımıyorum. Şimdi hepiniz birden, hem de hiç göz açtırmadan bana ne isterseniz yapınız. Ben, sizin de, benim de Rabbim olan Allah’a güvenip dayandım.”³³ (Bunlar da Hûd Nebi’nin tavırlarını aksettiren beyanlar);

“Ey kavmim, şimdi eğer ben Rabbim’den gelmiş delillere dayanıyorsam; O da nezdinden bana güzel bir rızık ve nasip lütfetmişse, (sizin dediğiniz gibi davranırsam) O’na nankörlük etmiş olmam mı? Hem ben sizi nehyettiğim konularda (sözlerime) muhalif hareket etmeyi de düşünmüyorum. (Aslında) benim istediğim bir tek şey var o da, gücüm yettiğince toplumu ıslah etmektir. (Bu konuda) muvaffak kılacak da yalnız Allah’tır. Onun için ben de yalnız O’na dayanıyor ve O’na

³¹ Yûnus sûresi, 10/71

³² A’râf sûresi, 7/89

³³ Hûd sûresi, 11/54-56

yöneliyorum.”³⁴ (Bu da Şuayb Peygamber’den belâgat örneği bir ikaz...);

“Onların peygamberlere “Siz de bizim gibi birer beşersiniz.” demelerine karşılık, onlar da: “Evet (dediler), biz de sizin gibi beşerden başka bir şey değiliz; ne var ki Allah, peygamberlik nimetini kullarından dilediğine ihsan eder. Biz, Allah’ın izni olmayınca bir harika gösteremez ve bir mucize de izhar edemeyiz. (Bizim gibi) iman edenler sadece Allah’a dayanıp O’na güvenirler. Hem biz, neden Allah’a tevekkül etmeyelim ki, yürüdüğümüz bu doğru yolu bize O gösterdi. Öyle ise biz de, sizin vereceğiniz her türlü sıkıntıya sabredip katlanacağız. Zaten, tevekkül edenler yalnız Allah’a tevekkül ederler.”³⁵ (Bu da, Nuh, Hûd, Salih gibi yüce nebilerin olul’l-azmâne duruşlarından bir kesit).

İş bütün bütün tahammül-fersâ bir hâl alınca, bu defa da bütün benliğiyle Allah’a yönelir ve: “Ey Yüce Rabbimiz, biz yalnız Sana güvenip Sana dayandık. Bütün ruh-u cânımızla Sana yöneldik ve sonunda Senin huzuruna varacağız. Ey Ulu Rabbimiz, bizi kâfirlerin imtihanına mâruz bırakma, affet bizi; Sen Azîz ve Hakîm’sin.”³⁶ (Bunlar da peygamberler babası Hz. İbrahim’den yoldakilere bir demet teslimiyet mesajı).

Aslında, iradeleri sağlam, duruşları da yerinde bu gönül insanlarının hemen bütünü hep aynı hedefi kollamış, aynı çizgide hareket etmiş ve aynı değerlere saygı duymuşlardır. Onların duygu, düşünce ve davranışlarında hep aynı şeyler nûmâyan, mesajlarında da aynı dava ve davet birliği göze çarpmaktadır. Ayrı ayrı devir ve ayrı ayrı coğrafyalarda neş’et etmiş olmalarına rağmen, hemen hepsinin de aynı misyonun temsilcileri olduğu açıkça müşâhede edilmektedir. Bunların en bariz özellikleri ise, hemen bütün faaliyetlerini Allah’ın

³⁴ Hûd sûresi, 11/88

³⁵ İbrahim sûresi, 14/11-12

³⁶ Mümtehine sûresi, 60/4-5

rızasına bağlı götürmeleri, mücadelelerinde sadece ve sadece O'nun kudret ve inayetine dayanmaları ve O'nun sıyanetine sığınarak O'nun namına hareket etmeleridir.

Bu kudsîlerin asıl vazifelerine gelince, o da insanları küfür ve dalâlet karanlıklarından kurtararak imanın aydınlığına çıkarmak, ruhları uyararak gönüllere Hakk'ı duyurmak, eşyanın perde önü ve perde arkasını olduğu gibi göstererek dimağlardaki şüphe ve tereddütleri gidermek, varlığın yüzüne nurlar saçarak onun bir kitap gibi okunmasını, bir meşher gibi temâşâ edilmesini sağlamak, bir sanat eseri olarak onu yorumlayıp resmetmek, sonra da çağın idrak ufkuna göre seslendirmek ve bu fâni güzergâhı, bâki âlemlerin bir basamağı, bir köprüsü, bir mezraası, bir pazarı hâline getirmektir.

Bu hususların bir bölümünü ifade sadedinde Kur'ân, Efendiler Efendisi'ne: *“Bu Kur'ân, Rabbinin izniyle insanları, karanlıklardan nura çıkarman ve o üstün kudret sahibi olan, her icraatıyla övgüye layık bulunan Allah yoluna iletmen için sana indirdiğimiz bir kitaptır.”*³⁷ ferman etmekte ve bize peygamberlik misyonunun bir çerçevesini sunmaktadır. Bu konuda Efendimiz yalnız da değildir; Hz. Âdem'den Hz. Musa'ya, O'ndan da Hz. İsa'ya kadar hemen her nebi aynı hizmeti görmüşlerdir. Kur'ân aynı sûrede mevzuu Hz. Musa'ya bağlayarak şöyle buyurur: *“Doğrusu Biz, milletini karanlıklardan aydınlığa çıkarırsın ve onlara Allah'ın (gelecekteki farklı ve önemli) günlerini hatırlatsın diye Musa'yı da âyetlerimizle gönderdik.”*³⁸

Gerçi, çok ciddi bir sorumluluk duygusu, sarsılmaz bir irade ve sağlam bir karakter isteyen bu yüce misyonun temsilcileri de tıpkı bizim gibi birer beşerdirlere; ama azimli, imanlı, olabildiğine doğru; son derece emin, vazifelerinin şuurunda,

³⁷ İbrahim sûresi, 14/1

³⁸ İbrahim sûresi, 14/5

Hak rızası konusunda fevkalâde hırslı, günahlara karşı her zaman dimdik ve kararlı ve insanları doğru yola çağırılmayı da tutku şeklinde yaşayan farklı birer beşerdirler.. dur-durak bilmeden “irşad” der koşar, her zaman vazifelerini derin bir iş-tiyakla yerine getirir, bıkmaz, usanmaz nedir bilmez, sorumluluklarını fevkalâde bir hassasiyetle yerine getirmenin yanında, kat’iyen şe’n-i Rubûbiyet’in gereklerine karışmaz; neticenin hesabıyla asla meşgul olmaz, sadece ve sadece Rabbin teveccühünü beklerler. Hidayeti de, dalâleti de Allah’tan bilir –şart-ı âdî planında iradenin müessiriyeti mahfuz– fermanın O’na ait olduğunu itiraf eder, O’nun hükmüne ve kazasına bin can ile inkiyatta bulunurlar. Bunlar, şer’î ve tenzilî hususlara olabildiğince riayetinin yanında, tekvinî emirleri görüp gözetmede de fevkalâde titiz davranırlar. Bunların; hem Kur’ân, hem kâinat, hem muhatapları hem de Rabbileri karşısında olabildiğine sağlam ve tutarlı bir duruşları vardır; bu duruş, fevkalâde “ulü’l-azmâne” ve seçkinlere has bir duruştur.

Bu seçkin kimselerin himmetleri öylesine yüksektir ki, ne elde ettikleriyle yetinirler ne de kaçırdıkları fırsatlarla ye’se düşer ve paniğe kapılırlar. Başarılarını Allah’tan bilir, falsolarını nefislerine verir, her zaman düz durur ve devrilmemeye çalışırlar. Ezkaza bir sarsılma söz konusu olursa, hemen doğrulur ve yollarına devam ederler. Ne dünyevî imkânlardan kazandıklarıyla aşırı sevinip çılgınlığa girer ne de kaçırdıkları imkânlardan ötürü tasa ve keder yaşarlar. Bütün mazhariyetlerini Hak’tan bilir ve bir yandan imtihan ediliyor olabilecekleri mülâhazasıyla tir tir titrerken, diğer yandan da bütün iyilikleri, güzellikleri O’na bağlayarak, O’nun huzur-u mehabetinde her zaman saygıyla iki büklüm bulunurlar. Onların bu sağlam duruşları karşısında da Allah, bu seçkinlerden seçkin kimseleri asla yalnız bırakmaz; onları dünyada nusretiyle teyit ederek “Yeryüzü Mirasçıları” olmakla şereflendirir; ahirette de, “Cennetü’l-Firdevs”in vârisleri kılar. İşte şahidi: “Şu bir

gerçektir ki Biz, zikirden (Teurat) sonra Zebur'da da: "Dünyaya salih kullarım vâris olacak." (ve dünya onların rengine boyanacaktır şeklinde) yazdık."³⁹; "İşte gerçek mirasçılar bunlardır.. ve bunlar Firdevs cennetlerinde ebedî kalacak olanlardır."⁴⁰

Bu yüce kâmetlerin iç dinamikleri ve misyonlarının çerçevesi ayrı bir makaleye konu teşkil edecek kadar geniş olduğundan ve müstakillen tahlil edilmesi gerektiğinden konuyu şimdilik burada noktalamak istiyorum.

³⁹ Enbiyâ sûresi, 21/105

⁴⁰ Mü'minûn sûresi, 23/10-11

Nübüvvetin Çehresinde

Okuduklarımız

Allah, varlık ve eşya ile Kendinin tanınıp bilinmesini dilediği gibi, vahyin lisanıyla da, tekvînî ve tenzîlî emirlerinin iç içe mütalaa edilmesini; gözlerden kalbe akan mânâların, kulaklar yolu ile gelip ruhları saran nefehatla desteklenmesini; zât, sıfât ve esmâsı itibarıyla “min haysü hüve hüve” bir ulûhiyet anlayışının ortaya konmasını ve tabîî buna karşılık da kullarının sorumluluklarını, bu sorumlulukları nasıl yerine getireceklerini, yürüdükleri/yürüyecekleri yolun âdâb ve erkânını, varacakları hedefin vaad ettiklerini talim etmek istemiştir. Evet, gayb-ı mutlakla alâkalı konuların dosdoğru bilinmesi vahyi gerektirdiği gibi, vahiy de zarurî olarak peygamberlik müessesesini iktiza etmektedir. Bu zarurete binaendir ki, Allah, hemen her devri ve bazı dönemler itibarıyla her kıt’ayı ayrı bir peygamberin vücuduyla şereflendirmiş ve Bediüzzaman’ın ifadesiyle: Karıncayı emirsiz, arıyı ya’subsuz bırakmayan Kudret-i Ezeliye, beşeriyeti de hiçbir zaman nebisiz bırakmamıştır.

Allah, bu kâinatları bilerek ve dileyerek yaratmıştır; yaratmış ve haricî vücud giydirerek var ettiği canlı-cansız, kesiflatîf, arzî-semavî her varlık ve her nesneyi değişik hikmetlerle, maslahatlarla donatmış; belli gayelere bağlamış ve belli hedeflere yönlendirmiştir. Ayrıca, farklı bir tecelli dalga boyunda, Kendini, kendi olarak bildirme, bu mânâda varlığından herkesi haberdar etme, hususiyle de şuur sahibi varlıklara, niçin yaratıldıklarını, neye ve nereye namzet olduklarını, sorumluluklarının neden ibaret bulunduğunu duyurma yolunda, esrar-ı ulûhiyet ve nizam-ı ubûdiyete tercüman olmak üzere özel donanımlı bazı kimseleri birer elçi olarak gönderip, bize yarattıklarının renk, desen, şive, âhenk, mânâ ve muhtevasıyla varlığını anlattığı gibi, bu seçkin kimselerle de tenezzülât perdesinden tenzîlî beyanıyla, beşerin idrak, his ve şuur seviyesine göre, aynı zamanda zâtı, sıfatları, esmâsı arasında bulunan sağlam tenasübü de gözeterek ulûhiyet ve rubûbiyetin esrarını, hilkatın gayesini, fitratın neticesini, insanlığın yeryüzündeki konumunu, varacağı son noktanın keyfiyetini ruhlarımıza duyurmak istemiştir.

Ne var ki, Cenâb-ı Hak –her işte pek çok hikmeti vardır ve daire-i rubûbiyeti aynı zamanda pek çok hikmet ve maslahatları da ihtiva etmektedir– bu tenzîlî ve teşriî emirlerinde herkesi muhatap almamış, herkesle ayan-beyan konuşmamış, böyle çok önemli ve hususiyet isteyen bir konuda sadece, özel donanımlı ve hayatını kalb ve ruh seviyesinde yaşayabilen müstesna bazı karakterleri seçerek onlarla konuşmuş ve bu yüksek istidat, hârika fitrat, yüce seciyelerle, yaratılışın gayesini, var olmanın hikmetlerini, dünya ve içindekilerin mânâ ve muhtevasını, ötelere mahiyetini, ötelere insanları ebediyetlere ulaştıracak Cennet yollarını, yer yer yürekleri hoplatarak, zaman zaman da öbür âleme iştiyakları şahlandırarak bir baştan bir başa bütün yeryüzünü kendi güzelliğinin pırıl pırıl bir meşheri ve ebediyetler hesabına da bir ekim-biçim hasat zemini

olduğunu vicdanlara duyurup insanları yalnızlıktan, gayesizlikten, vazifesizlikten, hedefsizlikten kurtarmış; onlara bu dünyanın ötelere ait bir bekleme salonu olduğunu anlatmış, var olma ve varlığı duymanın ötesinde müstaid ruhları bir de ebediyet vadeleri ve cemâlini gösterme biçaretiyle sevindirmiştir.

Allah, bütün bu yüce hedefleri, peygamber dediği o müstesna kimselerle gerçekleştirmiş ve onları, varlık ve eşyanın dili, tercümanı, yorumcusu; ibadet, istikamet, ihlâs ve âhiret yurduna ulaştırmanın da yanılmayan rehberleri kılmıştır. İşte bu üstün fitratlar, kendi devirlerinde, kendi sorumluluk sahaları içinde sürekli gezip-dolaşmış, hakkı ilan etmiş, onun taleplerini herkese duyurarak mesuliyet alanları içindeki insanlara rehberlikte bulunmuşlardır.

Nebilerin hemen hepsi de –aralarında derece farklılığı mahfuz– birer temiz fitrat timsali, yüksek ahlâk örneği, iffet ve namus âbidesi, emniyet kahramanı ve sadakat numunesidir. Bunlar, üstün karakterleri, ciddî tavırları, hep güven vad eden hâlleri, hiç şaşmayan istikametleri, değişmeyen doğrulukları, meleklerinkine denk vefaları, dağlar rasânetindeki metanetleri ve o derinlerden derin kulluk şuurlarıyla hemen her zaman müşârun bi'l-benân (parmakla gösterilen) olmuş örnek insanlardır. Bu insanlar, aynı zamanda, kusursuz görüntü ve suretleri; gören herkese Hakk'ı hatırlatan sîretleri; her zaman fevkalâdeliklere açık hayat sergüzeştleri; karşılına çıkan ferdî, içtimaî, iktisadî, siyasî, kültürel problemleri bir hamlede çözebilecek kadar üstün istidatları; çevreleri üzerinde olağanüstü müessiriyetleri; harika beyan kabiliyetleri; insan-kâinat-ulûhiyet hakikatleri adına ortaya koydukları bir-biriyle mütenasip, mütevâzin ölçüleri; insanların kalbî, ruhî, zihnî, fikrî, hissî bütün latîfelerini tatmin edecek seviyedeki beşerî müktesebat-üstü fevkalâde donanımları; kâinat ve umum eşyanın iç ve dış âhengine vukufla genel muvazene-ye riâyetteki basiretli, dengeli tavırlarıyla rubûbiyet âleminin

sözcüleri ve tenezzülât-ı ilâhiye perdesinde rabbânî emir ve sırların da aksettirici aynaları mesabesinde dirler.

Evet, hemen her nebi, insanları dünya ve ukbâ saadetine ulaştırın yollarda emin bir rehber; gönülleri ilâhî güzelliklere uyarmada gürül gürül bir nâsih; muhataplarının ruhlarına girmede kusursuz bir mürşid; ele aldıkları kimselerin duygularını, düşüncelerini yontup şekillendirmede, şekillendirip yaratılış gayesine bağlamada bir insan sarrafı; kötü huy, fena âdet, kirlenmiş tabiatları söküp atmada ve onların yerlerine yüksek insanî değerleri ikame etmede mükemmel bir terbiyecî.. imanları kavî, Hakk'a güvenleri metin, sundukları mesajların hakkaniyetinden emin; her zaman tereddütsüz ve itminanla konuşabilen; en ifritten hâdiseler karşısında dahi fütursuz, pervasız, fakat mutlaka dirayet ve fetanetle hareket eden; fevkalâde ciddî, olabildiğine kararlı bir halaskârdır. Öyle bir halaskârdır ki, O, arkasına düşenleri asla aldatıp yanıltmamış, arkasına düşenler de böyle bir ittibadan ötürü kat'iyen pişmanlık duymamışlardır. Bu böyledir; zira onlar, duygu ve düşüncelerimizin mantık ve muhakemelerimizin bize kazandırdığı/kazandıracağı müktesebâtın çok çok üstünde, en sağlam, en duru lâhûtî natürel bilgilerin en zengin hazinedarları; iman, mârifet, muhabbet, aşk u şevk ve zevk-i ruhanî yolunun en emin rehberleri ve insanları Hakk'a ulaştırmanın da en güvenilir kılavuzlarıdır. Hakk'a uyananların onların âvazıyla uyanmış, mârifet mırıldananların dilleri onların sunduğu kevserlerle çözülmüş, Hak rızasını arayanlar, aradıklarını onların atmosferinde bulmuş, kâinat kitabının esrarını merak edenler, onların ortaya koydukları donelerle bu sırlı kitabı doğru okuyabilmişlerdir.

Nebiler maddî-mânevî terakkinin pirleri, aklî ve ruhî kemalât yolunun öncüleri, dinî hayat gibi dünyevî bütün nizamların, intizamların da mimarları ve üstadlarıdır. Onlar sayesinde insanoğlı biyolojik bir canlı seviyesinden hakikî

insan olmanın ayrı bir unvanı sayılan “ahsen-i takvîm” mertebesine ulaşmış; onlar vasıtasıyla kendini keşfederek, varlıklar arasındaki konumunu kavrayabilmiş; onların rehberliğinde, evliyâ, asfiyâ, ebrar, mukarrabîn.. gibi aşkın kimselelerin hayat seviyelerindeki enginliği duyup tadabilmiş.. ve yine onların talim, irşad ve iş’arlarıyla dünyayı hakikî çehresiyle görüp değerlendirebilmiş ve onu bir laboratuvar, bir kimyahaneye, bir eczahane, mükemmel bir saray, muhteşem bir meşher gibi değerlendirebilmiştir. Evet, Bediüzzaman’ın da ifade ettiği gibi; Allah, enbiyâya ittiba edilmesini emretmekle insanları, onların mânevî derinlikleriyle tanıştırap bu feyyaz kaynaktan istifade edebilme imkânıyla şerefliendirmenin yanında, peygamberliklerinin emare ve nişanları sayılan mucizelerinin değişik perdelerden tecellileriyle de, insanoğluna maddî terakki yollarını göstermiş, hiç olmazsa konuyla alâkalı bir kısım iş’arlarda bulunmuş ve hassas, mütecessis ruhların çağrışım sistemlerini harekete geçirerek, bunların hayallerinde teknolojik gelişmelere kapılar aralamış ve onlar arasında beyin fırtınalarının oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Hazreti Nuh’un, nübüvvet tersanesinde inşa ettiği mucizevî gemisi.. Hazreti İbrahim’in, en yüksek hararetlere karşı amyant ve daha ötesinin mukavemetini tedayi ettiren “hasbiyallah” tezgâhından çıkmış ateş dokunmaz gömleği.. Hazreti Yusuf’un, ızdırar derecesine varan evkat cetveli arayışına mucizevârî lütfedilen mahiyeti meçhul saati.. Hazreti Musa’nın, modern sondaj aletlerini ve santrifüjleri çağrıştıran o harika asâsı.. Hazreti Davud’un, demir çelik sanayiini tedâi ettiren, demiri eritip, şekillendirip farklı kalıplara ifrağ etme mucizesi.. Hazreti Süleyman’ın, Belkıs’ın tahtını, resim, şekil, ses, belki de bütün çevre aksesuarıyla celbetmesinin düşündürdüğü modern çağların televizyon, internet ve daha ötesindeki harikaları hatırlatan, âdiyat-üstü tasarrufu.. ve yine bu yüce Nebi’nin, iki aylık mesafeyi bir günde kat’etmesiyle,

bugünkü uçak teknolojisini çağrıştıran fevkalâdeden seyr ü seyahati.. keza onun, metafizik âlemlere müdahaleyi işaretleyen, cin, ifrit ve şeytanları teshiri hâdisesiyle, günümüzdeki ruhlarla alâkalı çalışmaların nihaî sınırlarına kapı aralayan madde ve fizik ötesi icraatı.. ayrıca, kuş, karınca ve diğer hayvanların dillerini veya anlaşma kodlarını öğrenme tekniklerini gösteren, hatta ona teşvik eden “mantıku’l-hayvânât” vak’ası.. Hazreti İsa’nın, cansız nesnelere hayat üfleme, anadan doğma körlerin gözlerini açma, abraşı iyileştirme ve ölüleri ihya etme gibi mucizeleriyle modern tıp ve modern gen biliminin hâlihazırdaki durumlarının çok ötesinde insanı düşündüren hârika muâleceleri ve nihayet İnsanlığın İftihar Tablosu’nun bütün bunların hepsine denk yüzlerce mucizesi.. tekvînî emirler itibarıyla birer işaret, iş’ar, hatırlatma ve tedâîdir ve hemen hepsi de, bu müstesna insanların değişik alanlardaki hususiyetlerinin ele alınıp değerlendirilmesine birer çağrı mesabesinde.

Nebi, Allah’tan gelmesi itibarıyla zarurî bilgiler cümlesinden sayılan malûmatı olduğu gibi alıp kavrayan, sonra da onu, özüne ters hiçbir şey bulaştırmadan başkalarına aktarabilen aşkın, rabbânî bir kabiliyet ve istidattır. Düz insan ve diğer varlıklarda sevk-i ilâhî ile hayat ve üreme faaliyetlerinin –bu aşağıdan bir benzetme– zarurîliği ne ise, nübüvvetle serfiraz ruhların –latife-i rabbâniye, his, şuur ve irade halitasından ibaret olan vicdan mekanizmalarıyla görüp gözetmelerinin, teşhis ve tesbitte bulunmalarının, ihtiyaca göre içtihad etmelerinin kıymet ve değeri mahfuz– vazife ve sorumlulukları da, âdeta böyle bir tabiîlik çerçevesinde cereyan etmektedir. Evet onlar, Hak’tan aldıkları mesajları iç donanımları itibarıyla tabiatlarının bir yanı gibi duyar, fitratlarının gereği gibi de ulaştıracakları kimselere ulaştırırlar; ulaştırır ve durup dinlenmeden her zaman emrolundukları gibi hareket ederler. Hareket ederken de, ihtiyac-ı fitrîlerini yerine getiriyormuşçasına herhangi bir beklentiye girmezler.

Enbiyâ-yı İzâm'ın, ilâhî seçme ve rabbânî tavzif ve onların iç donanımları iktiranına bağlı ifa ettikleri hizmet ve faaliyetlerinin, o temiz vicdanlara ait ef'âl-i zaruriye türünden bir hamle ve hareket şeklinde yorumlanması büyük çoğunluğun görüşü. Bu görüşe göre nübüvvet, iç donanım adına her rük-nü kendi varoluş gayesine yönelmiş –buna tam inkişaf etmiş de diyebiliriz– vicdanın yanında selim fitrat, müstakim tabiat, mahiyet itibarıyla da onu arızasız aksettirmeye müsait reşha gibi ruhlarla ilâhî bir atıyye, bir mevhibe, nebi de, bu mukaddes mevhibe ve atıyyenin özel temsilcisidir. Bu itibarla nübüv-vete, beşer idrakiyle anlaşılmaz şeyleri anlama, kavrama ve kırmadan, inkisara uğratmadan ikinci derecedeki muhataplara intikal ettirme de denmiştir. İşte bu açıdan da o, mebde ve müntehânın birleşik noktası sayılmıştır. Yani Allah, dilediği kimseleri *“يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا”* *“O istediğine hikmet verir; kime de hikmet bahşedilmişse, ona pek çok hayır verilmiş demektir.”*⁴¹ fehvâsınca, bir kısım yüce paye ve mansıpla serfiraz kılmış; sonra da bu seçkin şahsiyetler vasıtasıyla “esrâr-ı ulûhiyet” ve “esrâr-ı rubûbiyet”ini başka vicdanlara duyurmuş, onları da aydınlatmıştır...

Allah'ın, böyle iç donanımlı, masûn ve mâsûm yüksek karakterleri insanlığa göndermesi, takılıp yollarda kalma, şaşkınlığa düşüp zayi olma durumunda bulunan bizlere, yaratılıp vücuda mazhar olma nimeti kadar, hatta ondan da önemli ayrı bir ikramdır; evet var olma bir ihsan, var olduktan sonra bütün kâinat ve hâdiselerin bir elçi vasıtasıyla izahı, yorumlanması, yorumlanıp uhrevî ve ilâhî derinliklerinin ortaya çıkarılması ise ayrı bir lütuf ve ikramdır. Kirlenmemiş, saf her insan tabiatı ve körelmemiş her vicdan, farklı seviyede de olsa, bu izah ve yorumları değerlendirmek suretiyle ruhanîleri imrendirebilecek seviyeler üstü seviyeye ulaşabilir

⁴¹ Bakara sûresi, 2/269

ve ulaşmıştır. Buna mukabil, kibir, zulüm, inhiraf ve körü kö-
rüne taklit kısılcacında yaşayanlar ise, var olma lütfunu seze-
medikleri gibi, ikinci ihsan ve ikram konusunda da –şart-ı âdi
planında iradelerine bağlı olarak– kendi körlük, sağırlık ve
kalbsizliklerine takılıp kalmış ve “*Ona bir melek indirilseydi
de, O’nunla beraber o da inzarda bulunsaydı.*”⁴² diyerek te-
merrüt göstermiş ve bütün bütün ufuklarını karartmışlardır.

Peygamber göndermek ve gönderilecek şahsı belirle-
mek Allah’a ait umûr-u âliyedendir. Bu itibarla da, O’na ba-
kan her iş ve icraat “Her işte hikmeti vardır / Abes fiil işle-
mez Allah.” (İbrahim Hakkı) mantığına bağlanmalı ve sonra
da aklın idrak ufku ölçüsünde O’nun hikmetleri aranmalıdır.
Aslında, gönderilecek elçinin bizden biri olması; hayat bu-
utları itibarıyla duyduklarımızı duyması, bizim hoşlandıkları-
mızdan zevk alabilmesi, her türlü elem ve lezzetlerimizi pay-
laşabilmesi, zaruret saydıklarımızı ve ihtiyaçlarımızı ruhunda
hissedebilmesi, hedef kitle ve muhataplarının yüklenmesi ge-
rekli olan sorumlulukları onun da yüklenmesi, arkasından gi-
decek kimseler için taklit, daha doğrusu ittiba edilir olması..
hâsılı, her zaman Hak mesajlarının semavîliği içinde arzîliğini
de temsil edebilmesi gibi önemli hikmet ve maslahatlardan
söz etmek mümkündür; ama biz yine de, “*Bu işin iç yüzünü
ancak Allah bilir.*”⁴³ der, ⁴⁴ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ hakikatine inkıyadı-
mızı yeniler ve o “Alîm u Hakîm” karşısında sükûtu en büyük
hikmet sayarak, dilimizi kalbimize bağlayıp temkin muraka-
besine dalmayı yeğleriz.

Ancak, bütün bu hususiyetlerine rağmen unutulmama-
sı gerekli olan bir şey daha var ki o da, enbiyâ ve mürselîn-i
kiram efendilerimizin de tıpkı bizim gibi birer beşer olmalı-
r. Evet onlar da bizim gibi beşerdirler; en önemli vasıfları

⁴² Furkan sûresi, 25/7

⁴³ Bkz.: Âl-i İmrân sûresi, 3/7.

⁴⁴ “En kesin ve mükemmel delil, Allah’ındır.” (En’âm sûresi, 6/149).

iman ve ubûdiyet; seçilmelerine esas teşkil eden vazifeleri de, bu inanç ve ibadet anlayışlarını başkalarına da duyurup, onlarla Cenâb-ı Hak arasındaki engelleri bertaraf etmek olan birer beşer. Dağları-taşları altına çevirmek, ırmakların akışını değiştirmek, kuru çölleri yemyeşil cennetler hâline getirmek, nehirleri yarıp ortasından geçmek ve gökten yemek indirmek, peygamberlerin vazifeleri değildir. Gerçi bu zâtların nübüvvet davalarına bağlı olarak yine onların eliyle bu ve buna benzer pek çok kevnî mucizelerinin var olduğunu ifade eden de yine Kur'ân'dır. Ama, bütün bu hârikalar, bir yandan o mümtaz kimselerin hâlisane kulluklarına, vazife şuurlarına, Hak karşısındaki duruşlarına birer ücret-i âcile ve özel lütuf; diğer yandan da, onların ümmetlerinde itminan hâsil etmeye matuf hususî birer teveccüh olup, tamamen meşîet ve ilâhî irade ile ortaya konmuş rabbânî iltifatlardır.

Evet, peygamberlik davasına iktiran etme çerçevesinde Allah, onların eliyle taşı-toprağı altına, kömürü elmasa çevirerek ve yine onların soluklarıyla ölüleri ihya ederek –ki bunların hiçbirisi, Cenâb-ı Hakk'ın hususî inayetiyle, münkir ruhlarla iman hakikatini duyurmasından, küfre kilitlenmiş tabiatları yumuşatarak Kendini onlara hissettirmesinden ve mürde gönüllere hayat üflemesinden daha harika değildir– onların peygamberliklerini kabul yolunda bir lütuf tecellisi, ümitlerini de yakîne sevk etme adına bir ihsan esintisidir. Tabir-i diğerle, Allah'ın yaratmasıyla meydana gelen bu harika hâdiseler tamamen nebiyi teyit ve teselliye, muhataplarını da iz'an ve teslime matuf nübüvvetin temel yörüngesi sayılmayan tâlî vak'alardandır.

Bir kere daha hatırlatmakta yarar görüyoruz: Peygamberlerin asıl vazifeleri, insanların Allah'a ulaşmalarına engel ve ondan uzaklaşmalarına vesile sayılan kibir, zulüm, inhiraf, ataları taklit, nefis ve cismaniyetin tesirinde kalma... gibi fena huy ve fena hasletlerden onların arınmalarını temin; tevazu,

haddini bilme, düşünce istikameti, hakka taraftarlık, kalbî ve ruhî hayata yönelme... gibi güzel huy ve güzel evsafa da uyar-
ma; uyarıp onlara konumlarını ve mesuliyetlerini hatırlatma,
Yaradan’la münasebetlerinde saygılı, yaratılanlara karşı da
şefkatli olmayı öğretme; ebed için yaratılmış bulunan ve ebe-
diyetten başka da hiçbir şeyle tatmin olmayan insanların gö-
nül gözlerini sonsuzun güzelliklerine çevirme; doğru-yanlış,
yararlı-zararlı, güzel-çirkin, hak-bâtil, bâki-fâni... gibi bütün
insanları alâkadar eden hususları önyargısız hemen umum
akılların anlayabileceği ve bozulmamış vicdanların kabulle-
nebileceği biçimde anlatarak onların yanılmalarını önleme;
hidayet ve dalâleti, Hak nezdindeki çerçeveleriyle vaz’ u tes-
bitte bulunarak Hakk’a ermenin sonsuz güzelliklerini, sapıp
gitmenin de korkunç çirkinliklerini ruhlara duyurma; heva ve
hevesin belirlediği biçimde değil, Cenâb-ı Hakk’ın istediği şe-
kilde bir ulûhiyet ve rubûbiyet akidesini talim etme; her işi
Hak rızasına bağlama ve o ufka ulaştırın yolları gösterme;
ötede münkirlerin cezalandırılacaklarını ve mü’minlerin de
Naîm cennetleriyle mükâfatlandırılacaklarını bildirme... gibi
icmalî hususlardan ibarettir.

Peygamberlerden, onların vazife alanlarının dışında bir
şey beklemek, peygamberliği bilememe ve peygamberlere
karşı da apaçık bir saygısızlıktır. Nebilerden, onların vazife
alanlarının dışında herhangi bir istek ve beklentisi olanlara
karşı Kur’ân’ın cevabı gayet nettir: *“De ki: Ben size Allah’ın
hazineleri benim yanımda (da, ben de onlara mâlikim) de-
miyorum. Aslında ben gaybı da bilmem; (ayrıca) ben si-
ze melek olduğumu da söylemiyorum. Ben, bana vahyedi-
lene uyuyor ve ona bağlı hareket ediyorum.”*⁴⁵ Evet, nebi-
ler sadece Allah’ın vahyine tâbidirler ve bütün himmetleri-
le onu en iyi şekilde seslendirmeye, yorumlamaya ve temsi-
le çalışırlar. Bildikleri, söyledikleri, yaptıkları ve yapılmasını

⁴⁵ En’âm sûresi, 6/50

istedikleri hemen her şey, Cenâb-ı Alîm u Hakîm'in özel bir üslûpla onlara duyurduğu mesajların tebliğ ve temsilinden ibarettir. Farklı bir ifadeyle onlar, ilâhî mesajlar karşısında ve bir "menhelü'l-azbi'l-mevrûd" olan vahiy kaynağı başında âdeta birer tevzî, taksim ve tebliğ memuru mesabesinde-diler. Vahyin muhkematına tevfikân yer yer bir kısım yorum ve içtihatlarla bulunsalar da, yine de her şeyi ilm-i muhitin plan ve çerçevesine göre ifadelendirmeye çalışır ve her hareketle-rinde murad ve marziyat-ı ilâhiyeyi gözetirler.

Onlar, hayatlarını her zaman vahyin gölgesinde devam ettirir; bütün faaliyetlerinde sadece ve sadece Hakk'ın hoşnutluğunu arar; her halükârda Cenâb-ı Mürşid'in belirlediği yolda yürür; hareket ve faaliyetlerinin neticesini Allah'a havale eder ve gayretlerinin semeresini de ötelere tâ öbür ucuna bırakırlar. Onlar ve onlara gönülden ittiba edenler, hiçbir zaman dünya sevdasına, makam mansıp arzusuna kapılmaz; her hareket ve her davranışlarını takva duygusuna bağlar; vahye uyma basiretini hidayetin kendisi sayar, bütün aklî, ruhî, kalbî ve hissî melekeleriyle bu aydınlık şehraha yönelir, o yolda yürümeyi kurtulmanın da, kurtarmanın da teminatı görür ve hayatlarını böyle bir görmeye ve böyle bir bilmeye bağlarlar.

Esasen, insan akli, insan mantık ve muhakemesi –bunların hepsini tek bir şey kabul etmek de mümkündür– nübüvet ve onun vaad ettiklerini kabullenip, bu feyyaz kaynaktan tam yararlanabildiği müddetçe, bir yandan kendi alanının serhaddine ulaşma yoluna girerken, diğer yandan da başkalarını aldatan birer vasıta durumuna düşmekten kurtulmuş olur/olacaktır. Her şeyden evvel, böyle davranmada, bütün varlık ve eşyaya hükmeden sonsuz kudret ve muhit ilme teslim olma gibi bir husus söz konusudur. İsterseniz siz buna, akıl ve mantık ürünlerini, akilla, mantıkla elde edilen değişik projeleri ve farklı alanlardaki araştırmaları, tecrübeleri, yani bütün arzî olanları semavîleştirmek, arazî olanlarda da cevherin

ruhunu aksettirmek için her şeyi vahye test ettirme de diyebilirsiniz. Aslında akılı yaratan da Allah'tır, ona vahiy ile derinleşme yolunu gösteren de... Allah, akılla insanların gözünü açmış, vahiyle de aklın doğru görüp, doğru düşünmesini sağlayarak, ona daha geniş bir muhakeme alanı hazırlamıştır; hazırlamış ve o kuşatıcı beyanıyla insanlar üzerinde bağlayıcı hüccetini ikame etmiştir. Tabir-i diğerle Allah, bütünü birden kucaklayan vahiy müessesesini, her zaman dağınık ve birbirinden kopuk bir durum arz eden akıl ve muhakemenin farklı yollarını birleştirecek ve bunların mukayese ürünlerini de test edebilecek bir laboratuvar hâline getirmiştir.

İşte, bütün bu mülâhazalara binaendir ki biz, her biri kendi çağında emin, tecrübeli ve yürüdüğü yolları bütün değişik hususiyetleriyle bilen Enbiyâ-yı İzâm Efendilerimize (alâ nebiyyinâ ve aleyhimüssalâtü vetteslîmât) uyulmadan, emniyetle yol alınamayacağı ve oldukça karmaşık görünen bu hayatın falsosuz yaşanamayacağı kanaatindeyiz. Keza, vahyin, insan aklını değişik hezeyanlardan koruyan bir iksir ve peygamberlerin de bu iksiri yerinde kullanan hâzık birer hekim olduklarına inanıyoruz. Evet, bu seçkin kimseler, insan aklını değişik sapma noktalarına karşı sıyânet eden; ona, yüksek, lâhutî ve fizikî hedeflerin üstünde fizik ötesi ufuklar açan aydınlık birer mürşidler. Bu mürşidlere el veren akıl, mantık ve muhakeme, aynı zamanda kendi serhadlerine ulaşmayı da garanti etmiş sayılırlar. Biz, nübüvvet ve vahye inananlar, akılı, mantığı ve bu melekelerin ürünlerini takdirle karşılayanın yanında, bunların asla vahyin boşluğunu dolduramayacaklarına ve onun sâdık ve kusursuz tebliğcilerinin yerini alamayacaklarına inancımız da tamdır.

Allah-Kâinat-İnsan

ve Nübüvvet

Varlık ve hâdiseleri iyi okuyup isabetli yorumlayarak insan, kâinat ve ulûhiyet hakikati arasındaki dengeyi koruma, peygamberlerin en önemli derinliklerinden biridir ve en aşkın yanlarıdır. Evet varlığın bir “küll” hâlinde duyulup sezilmesi, eşyanın birbirinin modeli olarak umumî şekildeki tecellisi ve mevcudat çapındaki “evrensel” vahdet kanunlarının tam kavranması sadece enbiyâ-yı izâm’a müyesser olmuştur.. ve onların, hususiyile de Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın (aleyhi ekmelüttehâyâ) en bâhir bir mucizesidir.

Günümüzde insanoğlu, onca ilmî inkişaf ve teknolojik gelişmelere rağmen, insan, kâinat ve maverâ-i tabiatla (tabiat ötesi âlemlerle) alâkalı hakikatleri hâlâ heceleyedursun, peygamberler, o fevkalâde donanımları, Hak nezdindeki özel konumları ve sürekli ötelere bilgilendirilmeleri sayesinde, kimisi icmâlen, kimisi de tafsîlen, hem de binlerce yıl önce bu konular üzerinde ciddî ciddî durmuş ve her şeyi Sahibine bağlama çerçevesinde, söylenmesi gerekli olanların hemen bütününü ümmetlerine duyurmuşlardır.

Peygamberler, şimdilerde oldukça yaygın olan ilmî araştırma yolları ve tecrübî metotlarla bu hakikatlere ulaşmadılar; onlar, bu ilim ve mârifete insanoğlunun idrak ufkunu çok çok aşkın akıl, his, şuur ve idrak mükemmeliyetlerinin yanında, kalblerinin vüs'ati ve Allah'la özel münasebetleri sayesinde ulaştılar; ulaştı ve bütün varlığın kâhir bir kudretin tasarrufunda bulunduğunu gördü.. her yerde ve her şeyde hâkim bir ilim ve iradenin vahdetini temâşâ etti.. her nesne ve her hâdisenin çehresinde Hazreti Vâhid u Ehad'i haykıran şahid, emare ve işaretleri okuyup yorumladı; sonra da duyguda, düşüncede, inançta birer tevhid dellâli olduklarını ortaya koydular. Onların, yüzlerce-binlerce yıl önce haber verdikleri insan-kâinat-ulûhiyet hakikati ile alâkalı konularda bilimin, henüz kayda değer bir tespitte bulunmuş olduğunu söylemek oldukça zordur. Şöyle ki ilim, pek çok mevzuda hâlâ bir emekleme yaşamakta ve bugün doğru dediklerini yarın tashihe tâbi tutmakta, muhakkak yanlışmalarını yine muhtemel yanlışlarla düzeltmeye çalışmakta, dahası sürekli kendi kendini sorgulamakta, nisbî doğrularını değişik faraziyelerle sıyanet etmekte ve bir türlü cüz'iyatı tahlil sınırları dışına çıkamamaktadır. Diyebiliriz ki bugüne kadar o, yukarıdaki konularla alâkalı değiştirme mecburiyetini duymadığı tek bir hüküm ortaya koyamamış ve hiçbir zaman mutlak hakikati ifadeye muvaffak olamamıştır. Onun bulup tespit ettiği şeyler yoldakilere sırf bir zâd u zahîre ve araştırmacılara da birer avans türünden şeylerdir.

Şunu da hemen arz etmeliyim ki, bunları ifadeden maksadımız, ne bilimi ve onun ürünlerini hafife alma ne de ilmî araştırmaların kayda değer bir şey olmadığını vurgulamadır. Aksine, bize göre bilim de, onun ürünleri de çok önemli ve saygı duyulması gerekli olan bir değerler mecmuasıdır; dolayısıyla da, mutlaka takdirle karşılanmalıdır. Bizim maksadımız, insan, varlık ve yaratılış hakikatini ifadede en doğru, en mükemmel, en muhît ve yanılmayan, ama günümüzde

hep gözardı edilen önemli bir bilgi kaynağını hatırlatmaya mâtuftur. İşte bu kaynak, geçmişte tahrife uğramış bazı kitaplar müstesna, her zaman taze kalabilmiş nübüvvet kaynağıdır. Şimdilerde modern ilimler, bir kısım küllî görüş ve genel değerlendirmelere bağlayarak varlık ve hâdiselerdeki düzen, ahenk ve işleyişle alâkalı önemli şeyler keşfedip ortaya koymuş olabilirler. Biz bunların bütününe takdirle karşılız; ama, çağın en ileri teknolojilerini kullanarak ulaşılan bu bilgi ve yorumları, icmâlen dahi olsa, bir kısım özel donanımlı kimseler, hem de çok erken bir dönemde ortaya atmışlar ve bazı ilim çevreleri de bunlara karşı lâkayt kalmış veya kadirnâşinas davranmışsa; işte o zaman biz, edebimiz çerçevesinde böylelerine karşı sesimizi yükseltir ve mutlaka doğru bildiklerimizi haykırırız.

Evet, bugün modern bilimlerin ortaya koyduğu nice gerçekler var ki, çok önceleri, icmâlî birer fezleke hâlinde de olsa, peygamberler, bunların hemen hepsini vahye açık o engin ledünniyâtlarına ve müstesna fetanet derinliklerine dayanarak küllî (bütüncül) bir nazarla, değişik şekillerde ortaya koymuşlardı. Günümüzün, modern laboratuvarları ve çok ileri teknolojilerle çalışan araştırma merkezleri, onların ortaya koydukları gerçeklerin neresinde bulunurlarsa bulunsunlar, hâlâ bugün milyonlarca insan her şeyi onların mesaj ve yorumları çerçevesinde değerlendiriyor; hususiyle de insan-kâinat-Allah konusunda bilâkayd u şart onları takip ediyor ve onların arkasından gidiyor. Buna mukabil, bilim ve felsefe adına ortaya atılan en yeni faraziyeler ise, her gün farklı bir kısım nazariyelerle yer değiştiriyor; yani şimdilerin ilim adamları dünkü meslektaşlarını sorguluyor ve tabîî bu arada yıkılmaz ve sarsılmaz gibi görülen pek çok hipotez yerlerini bir bir daha farklı görüşlere bırakıyor ve bilim adına başlarda gezen en sağlam tespitler birer birer geldikleri gibi birer birer de yıkılıp gidiyorlar. Nebilerin getirdikleri gerçekler ise –bir kısım dar idrakli

müntesiplerin tâli'siz yorumları müstesna- her zaman müracaat edilegelen sabit esaslar olarak dünkü kıymetlerini şimdilerde dahi devam ettiriyorlar; devam ettiriyorlar çünkü, onların ortaya koydukları esaslar bütünüyle varlığı bir meşher gibi tanzim eden, bir kitap gibi yazan, bir saray gibi düzenleyen Yüceler Yücesi bir Zât'ın mesajlarına dayanıyor.

Bu sebeptendir ki, insan, varlık ve Yaratıcı hakkında bilgilendirme vazifesi, söz söyleme salâhiyeti, özel donanımlı ve Kudreti Sonsuz'la hususî münasebetleri bulunan bu zatlara bırakılmalı ve varlığın perde önü, perde arkası mânâ ve mahiyetiyle alâkalı açıklamaları da sadece onlar yapmalıdırlar.

Hiç şüphesiz bu zatlardan en önemli vazifelerinden biri de, kâinat ve hâdiselerle, insan hayatı ve onun davranışları arasındaki münasebeti, ahengi ve bu ahengin bağlı bulunduğu biricik kuvvet kaynağı Zât'ı ve insanların o Zât'a karşı sorumluluklarını tayin ve tespit edip ortaya koymaktır. Evet, bütün varlığın, hususiyetle de insanoğlunun nereden gelip nereye gittiğini/gideceğini, neden geldiğini, neden gittiğini en doğru şekilde ve inandırıcı bir üslûpla sadece onlar ifade edebilmişlerdir.

Bu itibardır ki bizler, dünyaya gönderilişimizdeki gâye ve hikmeti, yürüdüğümüz yolda uymamız gerekli olan yol kurallarını ve bu yolculuğun sonuyla alâkalı en sağlam bilgileri sadece ve sadece Hak Elçileri'nin sundukları mesajlarda arama mecburiyetindeyiz. Bunu yapabildiğimiz takdirde, o genişlerden geniş kâinat dairesinin işleyişini, varlığın perde arkası ve muhtevâsını, yeryüzündeki bu baş döndürücü gelip gitmelerin gâye ve hedefini tam kavrayabilir, duyguda, düşüncece huzur, esenlik ve selâmete ermiş oluruz; varlığın içini-dışını, önünü-arkasını bilip değerlendirmeye bağlı bir esenlik ve selâmete.. kâinatın önemli bir parçası olarak yeryüzündeki konumumuzu kavrayıp eşya ve hâdiselerin tâbi bulunduğu umumî ahenge uyma selâmetine.. dünyevî

ve uhrevî mutluluğumuzun zemin ve sebeplerini hazırlayan Zât'a yönelme ve bağlanma selâmetine.. ebediyet arzularımızın yerine getirileceği inancıyla hiçbir zaman inkisar yaşama selâmetine...

İnsan olarak bize bahşedilen bütün bilgi yolları, bilgi vasıtaları belli ve sınırlıdır. Böyle sınırlı imkânlarla elde edeceğimiz bilginin mahdut olduğu/olacağı da açıktır. Zannediyorum, bu ölçüdeki bilgi ve mârifetle değil yaratılışımızın gâyesini, dünyada bulunuşumuzun hikmetini ve kâinatla münasebetlerimizin temel esprisini idrak etmek; yeryüzündeki genel ahengi ve ekosistemin ruhunu kavramamız dahi mümkün değildir. Oysaki insan, kendi hayatını, varlık içindeki konumuna göre düzenleyip yaşama mecburiyetinde olduğu gibi, bütün varlığa hâkim görünen “nizâm-ı âlem” kanunlarına ve yaratılış seviyesinin gereği bir kısım ulvî gâyelere göre tanzim etme sorumluluğunu da taşımaktadır. Eğer o, bu çok inişli-çıkışlı, rampalı-virajlı ve bir hayli de belirsiz yarıları bulunan hayat yolculuğunda, kendi için meçhul bir seyahatin dününü-bugününü, önünü-arkasını iyi bilen bir rehberle teslim olmazsa çok yanılır ve ciddî sıkıntılara maruz kalır; ihtimal hiçbir zaman da yaratılışıyla hedeflenen gâyeye ulaşamaz.

Evet, yürüdüğümüz bu hayat yolunu ve yolculuk sürecince karşılaşmamız muhtemel sürprizleri hiçbir zaman tam kestiremeyen bizler; eğer insanoğlunu ötelemlerden alıp buraya getiren, buradan da başka bir diyara sevk eden o çok merhametli Yaratıcı'nın elçi ve rehberlerine uymazsak dökülüp yollarda kalır, zikzaklar çizmeden kurtulamaz, varlık kitabını doğru okuyamaz, bu kâinat meşherini bereketlendirici bir nazarla temâşâ edemez, dünya sarayının mânâ, muhteva ve içyüzündeki esrârı kavrayamaz; dahası, her biri başlı başına birer kudret harikası olan eşya ve hâdiseleri, hâdiselerin farklı tezâhürlerini bir kısım tabiat kanunlarına bağlayarak bütün o fevkalâdelikleri alelâde şeyler gibi görmeye başlar ve kendi ufkumuzu karartmış oluruz.

Hak rehberleri ve onlara uyan tâlî'lilerdir ki, her zaman varlık ve hâdiseleri doğru okumuş, şekil ve sureti aşarak her şeyin ruhuna yürümüş; maddede mânâyı görüp, müşâhede ettikleri her şeyin özüne nüfuzla her nesnenin zâhirî ve dış yüzü yanında içini ve özünü de mütalaa edebilmişlerdir. Değişik bir ifadeyle onlar varlığı yorumlamalarında, sürekli muhtevayı öne çıkarmış ve her eserde, müessiri gösteren değişik tecelli dalga boyundaki şualardan mesajlar almışlardır. Ayrıca, bu ruhî seyahat ve tefekkür yolculuğunu Yüce Yaratıcı'ya bağlı götürdüklerinden, elde ettikleri bütün bilgi parçacıklarını mârifete çevirip, erdikleri irfan ufku seviyesine göre Hazreti Mâruf'la sımsıkı bir kalbî alâka ve münasebete geçmiş ve bu cennet-âsâ atmosferde her şeye yetebilecek bir ünsiyete ulaşarak kendilerini her lâhza derin bir muhabbet ve zevk-i ruhânî çağlayanında hissetme heyecanı ile O'na yürümüşlerdir.

Evet, bu kutluların varlığa, varlık ötesine bakışları çok farklıdır; onlar her şeyi basiretlerinin aydınlığında temâşâ eder; eşya ve hâdiseleri Yaratıcı Kudret'in vaz'ettiği çerçevede değerlendirir; neyin ne olduğunu, onun hakikat-ı nefsü'l-emriyesi (her nesnenin hakikati) açısından ele alır; cüz-küll bütün varlığı yorumlamada her şeyin birbiriyle muvazenesini, tenâ-sübünü, Hâlık'la münasebetini gözetir ve kat'iyen iç çelişkiye düşmezler. Bu itibarla da denebilir ki, dünden bugüne insan, kâinat ve ulûhiyet hakikati konusunda, doğru görmek, doğru düşünmek ve doğru ifade etmek sadece onlara müyesser olmuştur: Tevhidi, bütün gerek ve lâzımlarıyla sadece onlar seclendirebilmiş, esmâ-i ilâhiye, sıfât-ı sübhâniye, şuûnât-ı zâtiye ile Zât-ı Ulûhiyet arasındaki en sağlam muvazaneyi de ancak onlar kurabilmişlerdir.. evet, ulûhiyet ve rubûbiyet dairelerine ait hususiyetler, aynı menbain farklı tecellileri olarak en doğru şekilde yine sadece onlar tarafından ifade edilebilmiştir.

Eğer irade-i ilâhiyenin peygamber gönderme gibi ihsan buudlu böyle bir tecellisi olmasaydı, en velûd dimağlar dahi asırlar ve asırlar boyu onca gayret ve himmetlerine rağmen

kat'iyen böyle bir sonuç elde edemezlerdi; zaten edemedikleri de meydanda... Önümüzdeki günlerde bilimlerin daha bir inkişafı ve bir kısım farklı bakış açılarının gelişmesi sayesinde onların şimdiki yorumları değişir mi, değişmez mi onu kestiremeyeceğim ama, hiçbir şeyin bugünkü haliyle sürüp gitmeyeceği açıktır. Keşke, bugüne kadar büyük ölçüde şaşkınlık yaşayan insanoğlu, varlığın hakikati ve ötesi gibi beşerî idraki aşan derin konularda biraz da ilâhî mesajlara ve peygamberlerin yorumlarına yönelerek, şimdiye kadar içinde bocalayıp durduğu yanıltıcı bilgilerin sisli-dumanlı atmosferinden sıyrılıp peygamberâne ilhamların esip durduğu semavîliklere açılabilseydi.! İhtimal, işte o zaman, varlığın hakikatini, kâinat içindeki kendi konum ve sorumluluğunu, eşyâ ve hâdiselerin perde arkasını, eşyânın birbiriyle münasebetini, tekvinî emirler arasındaki umumî tenasüp ve genel ahengi daha net görecek, daha iyi anlayacak; anlayacak ve bir taraftan Yaratıcısıyla münasebete geçme vetiresi yaşarken, diğer yandan da, kâinat çapındaki umumî nizama zıt tavırlar almayacak ve hiçbir zaman varlıkla müsâdeme yaşamayacaktı. Ne var ki insanoğlu, hususiyile de günümüzdeki bir kısım âsî ruhlar bu genel yönelişi gerçekleştirmedi ve çok defa Allah'a başkaldırmanın yanında, eşyâ ve hâdiselere karşı da sürekli çelişki yaşadı; yaşadı ve bir türlü ızdıraptan kurtulamadılar. Kurtulamazlardı da; zira onlara bahşedilen bilgi vasıtaları sınırlı, sahip oldukları imkânlar da, karşılıklarına çıkacak problemleri çözmeye yeterli değildi. Onlar, ilmin sebepleri de diyebileceğimiz, ellerindeki vasıta ve imkânlarla varlığın çok az bir kısmını –o da sürekli yanılma ve tashih etme çerçevesinde– ancak keşfedebilirlerdi ve öyle de oldu.

Oysaki insan, kendini kuşatan bütün kâinatlara, içinde yaşadığı dünyaya, ekosisteme, umum eşyanın birbiriyle münasebetlerine kendi ufkunun darlığı, bilgisinin sınırlılığı, düşüncelerinin değişkenliği çerçevesinde değil; kâinatın vüs'a-

ti, hâdiselerin iç içeliği; sonra kendi arzu, istek ve emellerinin genişliğine göre bakmalıydı; bakmalıydı ki, yaşadığı hayatta, yürüdüğü yolda ve yolun sonu itibarıyla da tabiatının gereği beklentileriyle alâkalı ümitlerinde herhangi bir inkisara düşmesin. Ama o, yığın yığın inkisar yaşadı, yaşıyor; yürüdüğü yol ve kendi akıbetine karşı lâkayt kaldığı sürece de bu kırılıp dökülmelerden kurtulamayacaktır.

Evet, ruhlar âleminden kalkıp dünyaya, oradan berzaha ve berzaktan da ebediyete yürüyen insanoğlunun, bu upuzun ve her bölümüyle ayrı bir hususiyet arz eden yolculuğunu şaşırmadan, sarsılmadan, paniklemeden ve herhangi bir endişeye kapılmadan emniyet ve güven içinde devam ettirebilmesi, insanüstü, hatta zaman ve mekânüstü bir mârifet ister. Hâlbuki o, çok defa, iyi bildiğini iddia ettiği şu âlemde dahi, iki adım ötede nelerle karşılaşacağından habersiz âcizlerden âciz bir zavallıdır.. ve böyle birinin ciddî bir program ve plan isteyen bu upuzun yolu kat'edip gönlünce bir noktaya ulaşmasıysa tamamen imkânsızdır. Evet, yolculuk uzunlardan uzun, konulup kalkılan menziller oldukça fazla, geçilecek yollarda ise bir hayli aşılmaz tepeler ve azgın dereler var. Bu kadar problemlili bir yolun aşılıp gerçek menzile ulaşılması için yol âdâb ve erkânını bilen rehberlere ihtiyaç olduğu izahtan vârestedir.

İşte tarih boyu peşi peşine gelen bütün nebiler böyle bir rehberlik misyonuyla gelmiş; insanlığın geçeceği yollara ışıklar saçmış; yoldakilerin gözlerinden perdeyi kaldırmış; Allah, kâinat ve eşyânın hakikati adına arkalarındakilerin ufuklarını aydınlatmış ve onları yalnızlık tasasından, kederinden ve akıbetleri itibarıyla da belirsizlik endişelerinden kurtarmışlardır.

İlk insan ve ilk nebiden itibaren her nübüvvet hareketi temel konularda müşterek bir yol takip etmiş: sürekli, tevhid, haşr ü neşir, peygamberlik, kulluk ve adalet gibi esasları nazara vermiş; fûruata ait meselelerde de zaman, umumî

şartlar ve insanlığın ulaşabildiği seviyeye bağlı irşad, tembih ve değişik ikazlar televvünüyle yoluna devam etmiş; etmiş ve müntesiplerine hep yüksek hedefler göstermiştir. Böylece her zaman dinî hayatta temel konular açısından hep aynı çizgi takip edilmiş, onlara nispeten teferruat sayılan mevzularda ise, belli ölçüde bir kısım farklılıklar yaşanagelmıştır ki, aslında bunun böyle olmasında da zaruret vardır.

Kur'ân, rüşdünü idrak etmiş insanlığa son mesaj ve son çağrıdır. En son gelen bu ilâhî risalet, bütün dinlerde aynı olan değişmez muhkem esasları hatırlatmanın yanında, inkişaf buudlu fûruattaki emirleriyle de, bütün zaman ve mekânların ihtiyacını karşılama vaadiyle gelmiş ve dinî düşünceye son noktayı koymuştur. Bundan sonra artık insanlık, bu son mesajın ışığı altında yoluna devam edecek; gelişme ve değişme enerjisini bu yeni nizama bağlı kullanacak ve mutlak hakikate ulaşma cehdini de onun vesâyeti altında gerçekleştirmeye çalışacaktır.

Evet, artık bundan sonraki çağlar Kur'ân çağı ve bundan sonraki devran da İnsanlığın İftihar Tablosu'nun devranıdır. Kulak verilecek mesaj O'nun mesajı ve önümüzdeki upuzun yollarda hep par par yanacak çerağ da O'nun çerağıdır. Evet, şimdi ferman her şeyi halis tevhide ircâ eden bu En Büyük Muvahhid'de...

... *V*e Gaybın Son Habercisi

Allah, kâinat ve insan konusunda son sözü, varlık ağacının çekirdeği, kâinat kitabının ille-i gâiyesi ve Hakk'a davetin en gür sesi olan Hazreti Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) söylemiştir. “Gayb” ve “Gaybü'l-gayb”ın son habercisi O, eşya ve hâdiselerin yanılmayan yorumcusu O, insan ve Yaratıcı münasebetini hem de herhangi bir iltibasa meydan vermeyecek şekilde ortaya koyan O ve böyle bir münasebetin gereklerini açık-seçik belirleyen de O'dur. O, bir yönüyle ilk ve Hakk'a en yakın, diğer yönüyle de son, fakat en emin bir kurbet rehberidir.

Melekler O'nun muntazırı, nebiler müjdecisi, veliler de O'ndan ışık alan O'nun meyveleridirler. Nübüvvet çerağı başta O'nunla tutuşturulmuş, özündeki mânâ ve muhteva da en nurefşan şekliyle yine O'nunla ortaya konmuştur. Evvelden evvel ilk nur O'nun nuru, son ışık tufanı ise O'nun haricî âlemdeki zuhurudur. Bir başka zaviyeden O, âfak ve enfüsün fihristi, varlığın özü, usâresi, yaratılış ağacının gaye çerçevesinde en münevver meyvesi ve Yüce Yaratıcı adına bütün ins ü cinnin de efendisidir.

O, özü ve konumu itibarıyla her zaman tavsif üstü, zatı açısından nazîrsiz, ötelere ait derinlikleri zaviyesinden ferîd-i

kevn ü zaman, elindeki mesajıyla da apaçık bir bürhandır. Şöhreti tâ Âdem Nebi öncesine dayanmakta; ziyası vücudundan evvel dillere destan; kudûmu ise –ayağı başımızın tacı– bütün insanlığa bir ihsandır. Varlığı vücud sadefinin en saf incisi, mesajı da mesajların en umumîsidir. İlmi bütün ilimlerin zübdesi, irfanı, etrafında en dırahşan çehrelerin toplandığı tertemiz bir kaynak, ufku da sonsuzu temâşâyâ koşan saf ruhların rasathanesi mesabesindedir. Gözler O'nun her yana saçtığı nurlar sayesinde gerçek çehresiyle eşyâyı temâşâ etme fırsatını elde etmiş; kulaklar O'nun söz zemzemesiyle söz cevherinden o güne kadar işitilmemiş lâhûtî besteler dinlemiş; O'nun atmosferinde nice gizli şeyler ayan olmuş ve bulanık düşünceler de durulup safvete ulaşmıştır. O'nu gören ve O'nu dinleyenlerin ruhlarındaki paslar çözülmüş, gözlerindeki buğular silinip gitmiş; başların en başından, sonların en sonundan verdiği haberlerle beşer idrakini aşkın bütün meçhuller aydınlanmış, belirsizlikler birer birer mânâ zeminine oturmuş ve topyekün varlık yaratılış gayesi açısından okunup yorumlanan bir şiir ve ebediyet edalı bir beste hâline gelmiştir.

Bütün ilimler O'nun bilgi deryasından sadece bir katre, umum hikmetler de O'nun mârifet çağlayanından küçük bir damladır. O'nun hayatının saniye ve saliselerine nisbeten bütün zamanlar âdeta bir âşire; O'nun maskat-ı re'si olması sırrıyla, kâinatlar yanında bir tırnak hükmündeki şu yerküre de bütün varlığa denk bir cihandır. Taayyün ve kaderî programda evvel O, nübüvvet davasında son sözün hatibi O, zahirin hakikî şârihi O, esrâr-ı bâtının nâtıkı da O'dur. Ruhü'l-Kudüs'ten ilmî ve aklî hakikatleri almaya müsait yaratılması, engin şuuru, üstün idraki, melekût ötesine açık kalbi ve ötelere ötesini temâşâyâ müstaid sırrıyla O nübüvvet tahtının sultanı, ötelere açık nurânî bir âhize gibi aldığı şeyleri ruhlara ve akıllara arızasız duyurması itibarıyla da risalet âleminin en belîğ tercümanıdır.

O, zatına ait hususiyetleri mahfuz, nübüvvetinin gereği bize Cenâb-ı Hakk'ı zât-sıfât-esmâsıyla bildirir, tanıttırır ve

O'na karşı bizlerde sorumluluk duygusu uyarır; bu yönüyle O, bilinmezleri bildiren, idrak edilmezleri ruhlarımıza duyuran bir tarif edici ve bir muallim-i ekberdir. Dinî hükümleri tebliğ, insanî değerleri talim ve ahlâkî esasları temsil yanı itibarıyla da O, muvazzaf bir müşerri', bir kanun vazı ve hakikatler hakikatinin bir kavlı-i şârihidir.

Nübüvvet, risalet ve bunların vesayetinde vilâyet, zâhire açık oldukları gibi, bâtına karşı da “müfettehü'l-ebvâb” dırlar. Hatta onların akılları dahi, bu ilâhî mansıbın boyasıyla bir insibağdan geçmiştir; geçmiş ve birkaç kadem onların gerisinde durmakta ve onların buyruklarını beklemektedir. Onların akılları gibi haddini bilip nübüvvet vesayetinde giren bir akıl, “Ruh-u A'zam”la nurlanır ve insan hakikatinin önemli bir buudu hâline gelir, zamanla da zâhirin yanında bâtını da sezme, evvelin yanında âhiri de duymaya başlar.

Varlığın hem zâhiri vardır hem de bâtını; zâhir, gözle görülür, duyu organlarıyla hissedilir; akıl ve muhakemeyle de değerlendirilir. Bâtın ise ancak, onu duyma donanımıyla yaratılmış kimselere Allah tarafından açılır ve zâhirin ötesinde bir ses, bir soluk, bir renk ve bir desen olarak kendini hissettirir. Nebiler işte bu sesi, bu soluğu, değişik dalga boylarında bütün bir ömür boyu dinler ve hep ona göre tavır belirlenir.

Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi ekmelüttehâyâ) hususî konumuna göre hususî donanım açısından bu konuda mutlak bir fâikiyetin remzi ve sesidir. O, Allah'ın duyurmasıyla duyulmazları duyar, görülmezleri görür; yer yer ruhunun zaman ve mekân üstü bir mahiyet almasıyla ruhanîlerin önüne geçer; Hak'ın en mükerrem ibadî melekleri aşar ve gidip tâ “Kâb-ı kavseyni ev ednâ” ufkuna ulaşır. O'nun Hak katındaki payesi kadar halk içinde de mütemâdî ve sarsılmaz bir itibarı vardır. O, ömür boyu kıl kadar doğruluktan ayrılmamış; dost-düşman herkese güven vaatetmiş; Hak'tan aldığı mesajları lâhûtîliğindeki cazibesıyla muhataplarına sunmuş; her zaman

mâsumiyetiyle hatırlanmış, masûniyetiyle bilinmiş; fizik ve metafizik âlemlere açık keskin fetanet ve aydınlık ruhuyla tabiat ve mâverâ-i tabiatı hep doğru okumuş, doğru yorumlamış; dolayısıyla da ön yargılı olmayan bütün temiz vicdanların hemen hepsi hiç tereddüt göstermeden O'na koşmuş; en mütemerrid nefisler O'nun karşısında dize gelmiş, en müstesna dimağlar O'nun mesajlarında aklın yaratılış gayesini okumuş ve O'na teslim olmuşlardır. O'nun sayesinde ki, insanoglu, hayvâniyet ve cismaniyetten sıyrılarak kalb ve ruhun hayat mertebesi seviyesinde bir ufka yönelmiştir. O, varolma ufku itibarıyla vücud-u haricîye açılan kapının sırlı anahtarı, varolma gayesini gerçekleştirme adına da Hakk'a giden doğru yolun rehberi ve ebedî saadetin de şefaatkânıdır.

O'na kadar gelip geçmiş bütün nebiler O'nun dediğini demiş, O'ndan sonra gelen bütün evliyâ ve asfiyâ ise –fevkalâde halleri davalarına senet– O'nu tasdik etmiş ve mazhariyetlerinin de O'ndan olduğu itirafında bulunmuşlardır.. evet O, “Allah” deyip nazarları tevhide çevirmişse, bütün enbiyâ ve mürselînin sesi soluğu, bütün evliyâ ve asfiyânın müşâhede ve keşifleri de bunu müeyyiddir.

O, emin bir iman abidesiydi; dediklerini kılı kırk yararçasına yaşıyor, tavırlarını hep ötelere göre ayarlıyor ve hayatını, Hakk'ı görüyor ve O'nun tarafından görülüyor olma derinliğiyle yaşıyordu; herkesten daha hassas davranıyor, her haliyle ciddî bir sorumluluk tavrı sergiliyor; her zaman hüsn-ü akıbet peşinde koşuyor ve gözünü bir lâhza olsun hedeften ayırmadan hep namzet olduğu noktaya doğru koşuyordu; koşuyor ve herkese Allah'la arasındaki o derin münasebetten çizgi çizgi mânâlar sunuyordu.

O'ydu varlığın mânâsını şerh ederek gerçek sahibine bağlayan; eşya ve hâdiselerin özündeki hikmet ve maslahatları ortaya çıkaran; bize burada yalnız olmadığımızı sık sık hatırlatan; görülüp gözetildiğimizi ruhlarımıza duyurarak içlerimize inşirah salan; vahşetlerimizi izale edip gönüllerimizi

ünsiyetle şahlandıran ve bize, baba ocağı gibi bir yerde bulunuyor olma duygularını yudumlatan. Eğer bugün bu sımıcak yuvada her şeyin yerli yerince dizayn edildiğini görüp hissediyorsak, eğer kalblerimiz hakikat aşkıyla çarpıyorsa, eğer varlığı tahlil ve tanıma adına bir şeyler yapıp ortaya koyabiliyorsak bu dimağlarımızda O'nun tutuşturduğu çerağdandır. Evet, insan, varlık ve topyekün kâinatlar hakkında ne biliyorsak bütün bunlar O'nun, ruhlarımıza duyurduğu icmâlin inkişafından ibarettir.

O, dünü, bugünü ve yarını itibarıyla insanlığı yeniden inşa etmiştir, ediyor ve edecektir. Kendi devrinde, tabiatlara sinmiş binlerce senelik çarpık anlayışları, gayri insanî davranışları, sûiahlâk ve mizaç inhiraflarını bir hamlede, bir nefhada değiştirdiği gibi; tamamen şirazeden çıkmış günümüzün yığınlarına da sözünü dinleterek er-geç onları da zabturabt altına alıp mesajının gücünü göstereceğine inancımız tamdır. Siz buna, insan, kâinat ve ulûhiyet hakikatinin yeniden bir kere daha doğru okunup doğru yorumlanması ve insanoğlunun varlık içindeki yerine göre bir duruşa geçmesi ve geçeceği de diyebilirsiniz.

Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) herkesi ve her şeyi alâkadar eden bir mesajla gelmişti ve vazifesi itibarıyla gönülleri, gözleri dolduracak bir derinlik ve cazibeye sahipti. Yaratılışında olabildiğine bir mükemmeliyet, davranışlarında fevkalâde inandırıcılık ve tavırlarında da her zaman cismaniyetini aşan bir lâhûtilik nümâyandı. Bu göz kamaştırıcı zâhirî çizgilerin arkasında O, bugüne kadar hiç kimseye müyesser olmamış, Kur'ân'ın "huluk-u azîm" dediği öyle yüce bir ahlâka sahipti ki önyargısız, bir kerecik olsun O'nun atmosferine giren, bir daha da tesirinden kurtulamazdı. Bu güzellik ve fâikiyetlerinin yanında bir büyüğü beyanı vardı ki, en mahir söz sarrafları dahi O konuşunca dillerini yutar, sessizlik murakabesine dalar ve O'nun ifadelerinin sihri kapılıverirlerdi.

Şimdi isterseniz bu hususları biraz daha açalım: Allah O'na, iç ve dış yapısı itibarıyla öyle bir genişlik bahşetmişti ki, fevkalâde mütevazi olmasının yanında olabildiğine mehîb ve büyüleyiciydi; huzuruna giren en mağrur ve mütekebbir ruhlar bile O'nun mehâbeti karşısında tir tir titrer, düşünce ve niyetlerinin hilâfına farklı bir hâl alırlardı. Mağrur Kısra elçileri, o mehâbet abidesiyle karşılaştıklarında oldukları yerde kalakalmış ve ne diyeceklerini unutmışlardı. Aynı zamanda böylesi bir heybet ve ciddiyetin yanında herkesi büyüleyen ve kendine çeken öyle bir yumuşaklığı vardı ki, O'nu yakından tanıyan herkes, O'na, evlât, anne-baba ve bütün sevdiklerinden daha fazla alâka duyar, âdeta O'nun tiryakisi olur ve bir daha da huzurundan ayrılmak istemezdi. O her hâliyle çevresine güven vaadederek; söz, tavır ve mimikleriyle her zaman Rabbisinin huzurunda bulunduğunu işaretler; sürekli emniyet soluklar ve herkese demet demet güven dağıtırdı. O, evvel ve âhir emin olarak tanınmıştı; bakışlarında emniyet nümâyândı, sözleri emniyet etrafında döner durur ve huzurunda hep emniyet besteleri duyulurdu. O'nun umumî davranışlarıyla aklı, ruhu, hissi, mantığı atbaşıydı ve birbirine müsâvî sayılırdı. Keskin zekâsı; hiç yanılmayan firaseti; her türlü tereddüde kapalı kararlılığı; azm ü ikdamı; kimseyi aldatmamanın yanında baş döndüren stratejileri; en yaman hâdiseler karşısında dahi asla "pes" etmemesi; musibetlerin yüzüne gülmesi ve belâları iyi okuyup onlardan kitaplar dolusu ibretler çıkarması; şiddet, hiddet ve öfkeye sebebiyet veren münasebetsizlikler karşısında olabildiğine soğukkanlı, olabildiğine temkinli davranması hem O'nun insanüstü karakterini, hem de konumunu ve o konuma göre duruşunu aksettiren hususlardan sadece birkaçıdır. Herkesin telâşa kapılıp paniklediği yerlerde O'nun öyle merdâne bir duruşu vardır ki, o duruş karşısında hezimetler zafere dönüşür, bozgunlar yerlerini taarruza bırakır ve mağlûbiyetin tozu-dumanı içinde başarı stratejileri tüllenirdi.

Aile efradı arasında O, eşi menendi olmayan bir aile reisiydi.. arkadaşları içinde, kardeşçe, yumuşak tavırlarıyla gönüllere girmesini çok iyi bilen mükemmel bir mürşit ve muallimdi.. arkasındakileri hiçbir zaman yanıltmayan ve inkisara uğratmayan eşsiz bir rehberdi.. söz sultanı bir hatip, kalb eri bir rabbânî, muhakeme üstadı bir hakîm; harikulâde bir devlet reisi ve bozgunlardan zafer çıkararak bir erkan-ı harpti. Bu mükemmelliklerin hepsi O'nda zirveye ulaşıyordu ama, bütün bunlara rağmen O, her zaman düz bir insan gibi davranıyor, kendini insanlardan bir insan sayıyor; hakkı olan, halkın da terbiyesinin gereği bulunan büyük payeler isnadından fevkalâde rahatsızlık duyuyor ve çok sevdiği o güzide arkadaşlarına bu konuda yer yer biraz da şiddetli ikazlarda bulunuyordu.

Varlığın “ille-i gâiyesi” konumundaydı ama, ona bir sinek kanadı kadar ehemmiyet vermiyor; sultanlara tahtlar bahşedip taçlar giydirdiği halde, olabildiğine zâhidâne yaşıyor ve âdeta hayatını dünyaya karşı oruca niyet etmiş gibi fevkalâde bir zühd içinde geçiriyordu; yemiyor, yediriyor; giymiyor, giydiriyor; bir damla nimet karşısında yüz defa şükürle gürlüyor ve hep minnet hisleriyle oturup kalkıyordu. Mârifet, muhabbet ve haşyet duyguları itibarıyla O her zaman meleklerle atbaşıydı; dünyadaydı ama dünyevî değildi, ukbâ yolundaydı, orayla da evvelen ve bizzat irtibatı yoktu; gönlü hep Rabbinde, gözü O'nun âsârında, âsârına renk, şekil, desen kazandıran esmâsındaydı. Dünyaya bir ukbâ koyu nazarıyla bakıyor, onu bir mezraa gibi görüyor; ekıyor, biçiyor ve elde ettiklerini de hep ötelere bağlıyordu. Rüzgârların tohumları sağa-sola taşıyıp neşv ü nemaya emanet ettikleri gibi O da esiyor-savuruyor; yoksulları görüp-gözetiyor, açları doyuruyor ve kendisi çok defa aç yatıp kalkıyordu. İki cihanın sultanı olarak yürüyüp Rabbine ulaştığında ne sarayı, ne villası, ne servet ü sâ mânı ne de eş ve evlâdına bıraktığı bir malı vardı. Kendi gibi yaşamış, dünyayı kendi gibi değerlendirmiş ve kendine yakışır şekilde buradan göçüp gitmişti; elbette ki, O bir târik-i dünya değildi;

tabîî câlib-i dünya ise hiç olmadı. O, dünyaya dünya kadar, ötelere ve ötelere ötesine de onların kıymetleri ölçüsünde değer veriyor ve ona göre bir tavır sergiliyordu.

Fevkalâde asalet, necâbet ve Hak'la münasebetin hâsil ettiği, herkesin başını döndüren o müthiş mehâbetine rağmen, zıtları bir arada yaşıyor gibi öylesine mütevaziydi ki; az önce arz edilen hususiyetleri görmeyenler O'nu âhâd-ı nâstan biri sanırlardı. Arkadaşlarının onca tazim ve saygısını görmezlikten gelerek onlarla aynı zeminde bulunur, aynı sofrada yemek yer; farklılık ve hususiyetlerini bir namus gibi setreder ve yanında bulunanları, tabiatındaki mehâbet, haşmet ve mehâfetle bunaltmamak için yer yer cemâlî tecelli dalga boyundan, ibret, ders ve nükte edalı mülâtefelerle rahatlatır; izzetini tevazu ile süsler; mehâbetini şefkatle tadil eder ve nâsûtî rengini öne çıkararak o şeker-şerbet konumuna ayrı bir halâvet katardı.

O her zaman halim, selim ve dengeliydi; kin, nefret ve öfke hislerinin tetiklendiği durumlarda bile fevkalâde mülayim davranır; gayzla köpüren insanların şiddetini, hiddetini tadil eder; en can alıcı hasımlarını bir hamlede yumuşatır ve cephe durumuna getirilmek istendiği yerlerde dahi hemen sıçrayıp hakemlik koltuğuna oturmasını bilirdi. Umumî bir hakkın çiğnenmediği, Allah hakkına saygısızlıkta bulunulmadığı hemen her yerde O, bağışlayıcı ve müsamahalı davranırdı ki siyer-i nebevîde, O'nun afv u safh ve müsamahasını gösteren misallerin yüzlercesini görmek, göstermek mümkündür.

Vaade vefada da O'nun eşi-emsali yoktu. Bir kere hulfü'l-vaade bulunduğu, bir kere olsun sözünden döndüğü görülmemişti. Ne peygamberliğinden önce ne de nübüvvetle serfiraz kılındıktan sonra –ahd ü misak tanımayanlara karşı kararlı tavrı malum– hiç mi hiç sözünden dönmemiş, hilâf-ı vaki beyanda, hatta böyle bir şeyi îmâda dahi bulunmamış, hep bir güven ve vefa abidesi olarak yaşamıştı.

O bir beyan sultanıydı; söz cevheri gerçek değerini O'nda bulmuştu. Eline ne hokka ne de kalem almamış, hiçbir kitapla tanışmamış, kimsenin tedris rahlesi önünde oturmamış, kimseye üstad deme mecburiyetinde kalmamış ve üstad-ı küll olduğuna asla toz kondurmamıştı. Bu, ilâhî emirlerin yorumunda zihnî müktesebat ve yabancı malumatın konuyu bulandırmaması, ayrı bir renk ve kalıba ifrağ etmemesi adına, Allah'ın evvelen ve bizzat kendi emirlerini, saniyen ve bilaraz O'nun fitrî melekelerini haricî tesirat ve mülâhazalardan sıyaneti demektir.. ve işte O bu mânâda ümmîydi –O ümmîye canlarımız feda olsun– ama dünya ve ukbâ işleriyle alâkalı hemen her alanda üstad-ı küll olarak öyle sözler söylemiş, öyle hükümler vaz'etmiş ve yerinde öyle kararlar almıştı ki, en mütebahhir âlimlerden en seçkin dâhilere, en mütefelsif dimağlardan en münevver ruhlara kadar hemen herkes o sözler, o hükümler, o kararlar karşısında hayret ve dehşet yaşıyordu. Tarih şahit, hiç kimse, O'nun beyan gücüne karşı bir şey söyleyememiş, hiçbir hükmünü sorgulayamamış, hiçbir icraatını da tenkide cesaret edememiştir.

O, bütün muhtevası pırl pırl öyle bir bilgi havzı ve hazinesi idi ki, ne geçmiş zamanın küllenmiş hâdiselerinden verdiği haberlerinde ne de tarih öncesi farklı milletlerin din, mezhep, kültür, an'ane ve örfleriyle alâkalı ihbarlarında hiçbir itirazla karşılaşmamıştı; karşılaşmazdı da; zira O, Allah'ın elçisiydi ve O'nun bilgi havzına akan o yanılmayan malumat da hep O'ndan geliyordu. O, ifadelerinde söz kesen bir beyan sultanı, mantığında bir muhakeme abidesi ve düşüncelerinde de misyonunun enginliğine denk bir okyanustu. İfadeleri o kadar kıvrak, beyanı o denli vâzih, üslûbu öylesine zengin ve rengin idi ki, bazen bir-iki cümle ile muhataplarına dünya kadar hakikatleri birden arz eder, bazen mücelletlere sığmayacak kadar geniş konuları bir solukluk söze sıkıştırır, bazen de tevil ve tefsir üstadlarına yorumlamak üzere ne söz cevherleri ne söz

cevherleri emanet ederdi. “*Bana cevâmiü’l-kelim verilmiştir.*”⁴⁶ sözleri O’nun işte bu enginliğini işaretlemektedir.

Her zaman O’na yüz cepheden yüz türlü soru yöneltilirdi. Sorulan soruların bütününe, hem de herhangi bir tereddüde düşmeden, hemen cevap verir.. konuşmalarında büyük çoğunluğun anlayabileceği bir üslûp kullanır.. her türlü teşevvüşten uzak olduğu gibi teşvişe de sebebiyet vermeden, gayet vecîz ve fakat arı-duru bir ifade ile maksadını ortaya kor; âlim-cahil, zeki-gabî, az bilen-mütefennin, genç-ihtiyar, kadın-erkek herkesin istifade edeceği bir seviyede konuşur ve muhataplarının gönlünde mutlaka itminan hâsıl ederdi.

O, çok konuşmuş, çok hutbe irad etmiş, ifadelerinde değişik meselelere girmiş, farklı konuları tahlil etmiş, ama hep vakıa mutabık düşünmüş ve konuşmuştur. Onun beyan ve hitabelerinin üzerine hilâf-ı vaki’in gölgesi bile düşmemiştir. Öyle ki, O’nu yakın takibe alıp vurmak için sürekli fırsat kolaylayan o pek azılı hasımları bile hiçbir zaman O’na yalan isna-dında bulunmamış ve bulunamamışlardır.

Aslında, çocukluğundan gençliğine, ondan da peygamberlikle şereflendirildiği kırk yaşına kadar fevkalâde bir hasasiyetle, hemen her davranışı gibi lisanını da hilâf-ı vaki beyandan sıyanet eden birinin, yaşının üçte ikisi gittikten sonra, kalkıp nübüvvet iddiasında bulunacağına ihtimal vermek günahattan öte apaçık bir küfür yobazlığı, akla ve mantığa karşı da bir saygısızlıktır. Kaldı ki, O’nun söylediği sözler, vaz’ettiği hükümler dünü-bugünü-yarını içine alacak şekilde fevkalâde geniş açılıydı.. ve muhtevaları da bir beşer dimağının aşacak kadar mütenevvi idi: O itikatla alâkalı konuşuyor, ibadete dair ahkâm vaz’ediyor, içtimaî, iktisadî, askerî ve idarî konularla alâkalı sözler söylüyor; söylediklerini uyguluyor; uyguladıklarından semere alıyor ve getirdiği esasların doğruluğunu tarihe tescil ettirerek insafli ve önyargısız vicdanlara emanet

⁴⁶ Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/172, 212.

ediyordu; ediyordu ve arkadan binlerce yorumcu, binlerce mütefekkir, yüzlerce filozof ve her biri pek çok fende uzman on binlerce mütefennin O'nun söylediği sözlere ve ortaya koyduğu içtimaî, iktisadî esaslara, askerî ve idarî disiplinlere, terbiyevî kurallara "evet" deyip imza basıyor; ayrıca bunların yanında milyonlarca evliyâ ve asfiyâ da her hüküm ve her beyanda O'nu tasdik edip, O'nun rehberliğinde bu payelere erdiklerini haykırıyorlardı. Bu itibarla da, O'na "hayır!" diyen herhalde ya ne dediğinin farkında olmayan bir densiz ya da beyni yıkanmış bir tâlî'siz olmalıdır; zira, ne dün ne de bugün birbirinden çok farklı bunca mesele hakkında hiç kimse bu ölçüde her zaman ter ü taze kalabilecek tek bir söz söyleyememiş ve değişmez hükümler verememiştir; hele uzmanlık isteyen konularda asla.! Her şeyden evvel, Bediüzzaman'ın da ifade ettiği gibi, bir insan ne kadar yüksek istidatlı ve kabiliyetli de olsa, ancak birkaç fen ve birkaç alanda tutarlı söz söyleyebilir. Oysaki bu Zât, bütün varlık ve hâdiselerle alâkalı, bütün zaman ve mekânlarda geçerli öyle ince işlerden söz ediyor, söylediklerini öyle mâhirâne, hâkimane bir üslûpla ortaya koyuyor ve o denli kendinden emin ve tereddütsüz konuşuyordu ki, görüp tanıyan ve kulak verip ön yargısız O'nu dinleyen herkese "âmennâ" dedirtiyordu.

* * *

O Bir İman ve Aksiyon Abidesiydi

İnsanlık tarihinde iman ve aksiyonu başkaları ile mukayese edilmeyecek ölçüde atbaşı götürebilmiş birisi varsa o da Hazreti Muhammed (aleyhi ekmelüttehâyâ)'dır. O, her zaman aşkın bir inançla Allah'a bağlanmış, bütün benliğiyle O'nun elçisi olduğuna inanmış, O'na tam teslim olmuş; her zaman ciddî bir sorumluluk duygusuyla hareket etmiş; ne inancında, ne davasında, ne yürüdüğü yolun doğruluğunda ne de Allah'ın muvaffak kılacağına hiç mi hiç tereddüt yaşamamıştır; yaşamamış ve hep bir güven abidesi olarak görülüp kabul

edilmiştir. Bu itibarla da, O'nu tanıma bahtiyarlığına eren hemen herkes O'na güvenmiş, O'na itimat etmiş ve O'nun arkasında bulunmayı da ilâhî bir mazhariyet saymıştır.

O'ndaki bu herkesi büyüleyen güvenilirlik, ortaya koyduğu umumî esaslardaki lâhûtilik ve rasânet, hayat-ı seniye-yelerindeki ciddîlik ve istikamet O'nun için öyle yüksek kredilerdi ki, binler-yüz binler demlerine, damarlarına işlemiş o köklü âdet, an'ane ve geleneklerinden kopma pahasına hiçbir tereddüde düşmeden O'na koşuyorlardı. Bu, tarihte emsali gösterilemeyecek çok önemli bir hâdise idi ve O'nun Hak elçisi olduğunu işaretliyordu. Günümüzün, onca güçlü eğitim imkân ve vasıtalarına rağmen, üç-beş çocuğu bir-iki küçük âdetinden vazgeçiremeyen psikologlar ve pedagoglar o Zât'ın dünya çapında meydana getirdiği o büyük inkılâpların esasları üzerinde mutlaka durmalı, bilgi, müktesebât ve düşüncelerini bir kere daha gözden geçirmelidirler...

O, makam hırsıyla çırpınan ve sürekli vahşet hisleriyle oturup kalkan, yağmacılığı mârifet sayan, şöhret peşinde koşan, iyi ve rahat yaşamayı hayatın biricik gayesi bilen; mütecâviz, zalim, yobaz, bencil, kiskanç ve fuhşa açık bir muhitte neş'et etti. O'nun neş'et ettiği bu muhitte duyulan şey sırf zalimlerin "hayhuy"u, mazlumların ah u efganı, zayıfların enîni ve kaba kuvvetin de hırıltılarıydı. Âkifçe ifadesiyle:

*Tam tekmil ma'mure-i dünya o zamanlar,
Buhranlar içindeydi bugünden de betardi.
Sırtlanları geçmişti beşer yırtıcılıkta,
Dişsiz mi bir insan onu kardeşleri yerdî.
Fezâ bütün âfâkını sarmıştı zeminin,
Salgındı, bugün Şark'ı yıkan tefrika derdi.*

Sürü sürü gadirle oturup kalkanlar, yığın yığın intikam hırsıyla homurdananlar, idare etme hummasıyla çırpınıp duranlar, zalimlerin idaresi altında ezilmeyi itaat ve inkıyat sayanlar; baskıcı ve dediğim dedik kaba kuvvetin küstah temsilcileri ve halâyık gibi kullanılan şuarsuz kitleler; ahlâksızlığa serbest

dolaşım imkânı verenler, fazilet ve evrensel insanî değerlere karşı sürekli tehdit uygulayanlar; serâzadlar, çakırkeyfler, Allah'a kulluğunu kulların vaz'ettiği sınırlar içinde edaya zorlanan mağdurlar, garipler ve daha kimler kimler.. evet, her yerde manzara bu idi.. ve O, işte her parçası böyle ayrı bir boşluğa açık tutarsız yığınlardan beşer tarihinin en mükemmel, en müstesna ve mûcizevî bir toplumunu meydana getiriyordu.

Getirip vaz'ettiği esaslarla olabildiğine lâhûtî ve Allah'a yakın, varlığın temel disiplinleriyle milimi milimine mutabakat içinde ve dünya-ukbâ itibarıyla da önu açık bir şehrahta yürüyordu. İnsanlar O'nun o sırlı atmosferinde hem tabiat kanunlarıyla iç içe ve onlarla hem-ahenk hem de din, diyanet ve metafizik meseleleri birden soluklayabiliyorlardı. O'nun mesajında ve o mesajı temsilinde eşya ve hâdiselerle herhangi bir müsâdeme bahis mevzuu olmadığı gibi, insanların cismânî ve ruhânî yanları itibarıyla da ihmale uğramaları ve ya uğratılmaları asla söz konusu değildi.

O, eczası birbirinden çok farklı ayrı ayrı felsefe ve kültürlerin çocuklarından "bünyân-ı marsûs" gibi nizamî ve meleklerle at başı öyle bir toplum inşa ediyordu ki, aşırılıklara, farklılaşmalara açık ve her şey olmaya müsait böyle garip kitleler arasında hem ifratın burnunu kırıyor hem de tefriti hizaya getiriyor; dünya diyor, ukbâyı işaretliyor; bedeni gösteriyor, ruhu hatırlatıyor ve her şeyi yerli yerince değerlendiriyordu.

O'nun mesajları, itikattan ibadete ondan muamelâta ve ondan da –tabiî bu temel esaslara bağlılık içinde– iktisat, idare, hukuk, devletler arası münasebet, harp-sulh kuralları, talim ve terbiye esasları, nefis tezkiyesi usulleri ve ruh tasfiyesi disiplinlerine kadar pek çok konuyu ihtiva ediyordu. O bu hususların hemen hepsiyle alâkalı esasları "sevâd-ı a'zam"ın anlayacağı bir üslûpla ifade ettiği gibi bütün bunların rahatlıkla uygulanabilirliğini de bizzat gösteriyor ve mükemmel bir rehberlik örneği sergiliyordu.

Kendinden sonra, bu hususlara sınımsız bağlılık içinde onlarca devlet kuruldu.. yüz çeşit millet idare edildi. İnsanlık semasının ayı-güneşi milyonlarca aydın ruh, düşünen dimağ, kabına sığmayan aksiyon adamı, devâsâ fakîh ve her şeye vâkıf allâme yetişti; hem de hasım cephenin onca kin, nefret, gayz, tahrip düşünce ve tecavüzüne rağmen.. evet O, nübüvvetle şereflendirildiği andan itibaren kendini, en yakındaki düşmanlarından en uzak hasımlar dairesine kadar çok geniş ve kararlı bir kin, nefret ve husumet cephesi karşısında buldu; buldu ama, ne sarsıldı ne de ye'se kapıldı; aksine, hiçbir şey olmamış gibi, bir yandan mesajını talim ve telkin vazifesini yerine getirerek amelî bir toplum oluşturmaya çalışırken, diğer yandan da birbirinden farklı fakat aynı husumet cephesinde yerini almış onca amansız ve imansız yığınlar karşısında dimdik ayakta durmasını bildi. Ne korku, ne telâş, ne panikleme ne de herhangi bir tereddüt yaşamadığı gibi, hiçbir zaman yazma-bozma, yanılma-tashih etme, mümâşât yapma-fırsat kollama gibi durumlara düşmedi.

Topyekûn bir dünyaya karşı varlığı yeniden yorumladığı, yepyeni bir sesle ortaya çıktığı –o sese ruhlarımız feda olsun-, dinî, gayri dinî bir sürü sistem hakkında düşüncelerini ortaya koyduğu, iktisadî, siyasî, askerî, kültürel konular gibi çok ciddî meseleleri sorguladığı, yerinde bu konulara neşter vurduğu hâlde hiçbir zaman herhangi bir tepki göreceği endişesine kapılmadı. Asla sarsıntı yaşamadı, tereddüde düşmedi ve arkasındakilere de tereddüt yaşatmadı. Her zaman dimdik mesajının arkasında durdu.. herkese emniyet ve güven kaynağı olmasını bildi. Dünyevî-uhrevî vaad, bişaret ve tehditler konusunda hep yakînle soluklandı.. ve uzak görülen akıbet konusunda sabır aşınması yaşayanlara aktif beklemenin sırlarını fısıldayarak, sabra “pes” ettirecek sabır kahramanları yetiştirdi; yetiştirdi ve atmosferine giren mefluç ruhları, dermansız iradeleri, aceleci fitratları birer peygamberâne azim kahramanı hâline getirdi.

O, vazifesiyle alâkalı ne Mekke'deki saf irşad döneminde ne de karşı tarafın başlattığı baskı, harb ü darp ve tehdit karşısında asla eğilmedi ve kat'iyen müdârâta bulunmadı. Tek başına eski mirasın ve kokuşmuş kadim düzenin bütün yalancı değerlerini sarsıp yerle bir ettiğinde korkunç tepkiler aldı; farklı şekillerdeki tehditlere maruz kaldı; bütün bunlar O'nu yürüdüğü yoldan döndüremediği gibi, şekâvet düşüncesine kilitlenmiş bir kısım kanlı kâtiler arasından sıyrılıp Medine'ye doğru yol aldığında; Sevr Mağarası'nda hasımlarınca kuşatıldığında; yürüdüğü o upuzun yolda defaatle önu kesildiğinde; Bedir'de savaşa mecbur edildiğinde, Uhud'da kan içmeye gelenlerle karşılaştığında, Hendek'te tenkil kuşatmasına maruz kaldığında; Huneyn'de o yaman okçuların oklarını göğüslediğinde hep yürekten ve yiğitçe davrandı ve bütün sarsılanlara sarsılma bilmezliğin örneği oldu; oldu ve o müthiş iradesiyle bütün iradzedeleri şahlandırdı.. başkalarının zellerine bağlı hezimet esintilerini zafer meltemleri hâline getirdi.. öldürücü bütün ihtimallerin burnunu kırarak sağda-solda sızlanışlar hâlinde kendini hissettiren hezimet ağıtlarını zafer gülbankları ve muvaffakiyet neşidelerine çevirdi.

O, fevkalâde cesurdu, cesur olduğu kadar da tedbirliydi; yerinde hayatını istihkâr eder, yerinde bir temkin insanı olarak aldığı tedbirlerle herkesi şaşkırtırdı. Ölümü önemsemez, hatta ona karşı hep bir intizar içinde bulunurdu. Aslında O'nun hayat anlayışına göre yaşamak, hep hizmetin yedeğinde tâli bir konu olarak mülâhaza edilmişti; "İ'lâ-yı kelimetullah" ve Hakk'a hizmet varsa yaşamaya değerdi, aksine bu hayatın ciddî bir anlamı olduğu söylenemezdi. O'na göre buradaki hayat, ebedî âlemlere geçmek için bir köprüydü ve bu köprü bir kazanç güzergâhı gibi değerlendirilerek selâmetle geçilmeliydi.

Evet O, hayatını bu mülâhazalara bağlı yaşamış, her zaman yaşatma duygusuyla oturup kalkmış, başkalarının sevinç ve neş'e akisleriyle yetinmiş; eline geçen her şeyi dağıtıp

başkalarını sevindirmiş ve kendi basit, duru bir hayatla iktifa etmiş; basit yemiş, basit içmiş, basit giymiş; her tavrı acizni, fakrını, ihtiyacını çağrıştıran bir çizgide yaşamıştı; yaşamış ve bu mülâhazasını hayatının hiçbir faslında değiştirmemişti. O'na, yaşatma yaşamadan daha zevkli geliyor; yedirme yemeden daha fazla haz veriyor ve sevindirme sevinmeden daha bir farklı görünüyordu. Onun için, O bulduğu her şeyi muhtaçlara infak ediyor, bulamadığı zaman onları vaatlerle sevindiriyor.. mutlaka her düşküne el uzatıyor.. borçluların borcunu ödüyor.. sürekli veriyor ve en paslı gönüllerin dahi paslarını çözerek mesajı adına bu karanlık dehlizleri nurefşân birer “beyt-i Hudâ” hâline getiriyordu.

Hayat-ı seniyyelerini, milyonların hayatlarından daha bereketli kılmasını bilen bu Ferîd-i Kevn ü Zaman, yürüyüp ötelere ulaştığında mübarek kalkanı, üç-beş kuruşluk nafaka parası karşılığında bir dünyalı nezdinde rehin bulunuyordu.

Hâsılı eğer insan O'na insafla bakabilse ve basiretle O'nu temâşâ etse, imanı, mârifeti, sabrı, hilmi, vefası, zühdü, cesareti, cömertliği, doğruluğu, tevazuu, mehâbeti, sözü-sohbeti, oturup kalkması ve bütün ferdî, ailevî, içtimaî, idarî, iktisadî, askerî, terbiyevî ufuk itibarıyla insan üstü bir varlıkla karşılaştığını sanır.

Böyle olması da gayet normaldir; bir kere O:

1. Gelip geçmiş bütün enbiyâ ve mürselînin vâris-i tâmiydi. Allah, gönderdiği her peygamberden O'nu kabulleceklerine dair söz almıştı. Tabîî ki bu daha çok ümmetleri adına bir söz almaydı.

2. Risaleti başka nebiler gibi bir kavme, belli bir bölgeye mahsus değil, âlemşümül ve ebediyet edalıydı. Hasâis kitapları konunun en sadık şahitleridirler.

3. O, Allah'ın insanlığa mücessem bir rahmet hediyesiydi ve en son rehberiydi, Kur'ân'ın âyetleri bunun delili, O'nun sийer-i seniyyesi de bunun apaçık bir burhanıdır.

4. O mücessem rahmet, ümmeti için bir koruyucu sera mahiyetindeydi; O'nun arkasındakiler, geçmiş peygamberlerin ümmetleri gibi toptan helâke maruz kalmayacaklardı.

5. Şanı yüce bu mümtaz insan, nebiler arasında adına Hakk'ın kasem ettiği, "Leamrük"le müeyyed bir imtiyazı hazırdı ve O'nun ömrü Hak muradının mücellâ bir aynaya aksiydi ve kasem de ona yapılıyordu.

6. O'nun diğer farklı bir yanı da Cenâb-ı Hak, bütün peygamberlere isimleriyle hitap ettiği hâlde O'na hep nübüvvet ve risalet unvanlarıyla seslenmişti. Bu aynı zamanda mü'minlere de bir edep dersi sayılırdı.

7. Kendisine "Cevâmiü'l-Kelim" unvanıyla, çok özlü ve vezir bir beyan kabiliyetinin verildiğine daha önce temas etmiştik..

8. Belli bir mesafe çerçevesinde düşmanlarının gönlüne korku salması da O'nun yeri ve konumuna Cenâb-ı Hak'ın ayrı bir teveccühüydü.

9. O, ümmetinin günahlarına karşı tevbe kapılarının hep açık durmasının vesilesi olduğu gibi, günah yollarının kendisine kapalı olması gibi bir mazhariyetin de yegâne sahibiydi.

10. Getirdiği kitap, bir kısım özel şartlarla korunma altına alınmıştı ve kıyamete kadar da başka kitapların uğradığı tağyîre, tahrîfe ve tebdîle uğramayacaktı.

11. Ayrıca O, daha dünyada iken ötelere bütün derinlikleriyle görüp temâşâ etme şerefiyle şereflendirilmiş ve gidişi ubûdiyetindeki derinliğinin kerameti, oradaki mevhibeleri ve dönüş armağanları da risaletinin meyveleri miraç payesiyle taltîf edilmişti.

Deryadan bir katre bütün bu özelliklerinin yanında O, Kur'ân mûcizesi ve kevnî harikalar gibi o kadar çok payelere mazhar olmuştu ki, bunları ta'dat etmek bile zannediyorum mücelletler ister.. aslında, O'ndaki bütün bu derinlikler O'nun melekûfî yönüne ait enginliklerinden kaynaklanıyordu

ki, O bu yanıyla her türlü tarif ve tavsîfi aşkın bir mahiyet arz etmektedir.. evet, O'nun mahiyeti meleklerden de ulvî ve taayyünü bütün varlığın ilki ve öncüsüdür. Varlığı bir ilk nur ve nüve olduğu ayanlardan ayan; O'nunla ilk harekete geçmiştir kutsal kalem, O'nunla gerçekleşmiştir beşerî plan ve O'dur nübüvvet silsilesinde vücud-u Hakk'a en açık burhan. O'dur Hazreti Zât'ın ilk mir'at-ı mücellâsı; O'dur ilâhî sıfatların en şeffaf mahall-i tezahürü; O'dur kâlî ve hâlî Hakk'ın en fasih tercümanı, Allah'ın cihanda mücesssem rahmeti ve bizlere lütf ve nimetlerini tamamlamasının remzi.

O'nunla esrâr-ı ulûhiyet bütün vuzûhuyla bilinir olmuş; O'nunla cihanlar nurlanmış ve varlığın çehresindeki zâhirî sisler-dumanlar silinmiş; kâinatın öbür yönündeki hakikatler ayan-beyan ortaya çıkmış ve Âdem Nebi'ye icmâlen bildirilen her şey O'nda tam tafsîle ulaşmıştır.

Evet bizleri yanıltmadan Hakk'a ulaştırın biricik vesile O; ilâhî esrâr hazinelerinin anahtarları O'nda; varlığın mebde ve müntehâsının sırrı da O'na emanettir.

O mümtazlardan mümtaz Zât, Cenâb-ı Hakk'ın O'na itaati kendine itaat kabul ettiği bir kıblenümâ; O'nun neşrettiği nurlarla, bir kitaba, bir saraya, bir meşhere dönüştü kâinat ve aydınlandı kapkaranlık o koskoca amâ. Zulmetler ziyâ oldu sayesinde, buluştu O'nun aydınlık ufkunda son kez arz u semâ.

Mesajı Kur'ân O, ufku irfan O, beyanı burhan O ve iki cihanın vesile-i saadeti de O'dur. Hakk'ın, harika bin nişanla taltif ettiği zât O, nâmı, Kur'ân'ın referansına bağlı kıyame- te kadar yâd-ı cemîl olarak anılacak da O'dur. O'dur insanlığın medâr-ı şerefi, nübüvvet hakikatinin merkez noktası. Peygamberler ordusunun seraskeri ve ins ü cinnin yanıltmayan rehberi. O'nun beyanı, Fuzûlî'ce ifadesiyle: “Enbiyâ leşkeri- ne mîr-i livâdır.” O'nun kitabı Hak'tan bize en büyük armağandır. “Ruh-u A'zam”ın mahall-i tecellisi O ise –ki öyle olduğu muhakkaktır– O'nun mesajı da ruhlarımızın âb-ı hayatıdır.

O'nunla insanlık gerçek insanî değerlere uyanmış ve O'nunla Allah'ın istediği renge boyanmıştır. O'nsuzluk tam hasret ve hicran, O'ndan kopma da apaçık bir dalâlet ve hizlandırır.

Evet, esmâ-i ilâhiye ve sıfât-ı sübhâniyenin merkez noktası O, peygamberlik semasının kutup yıldızı da O'dur. İlk zuhur ve icmâl-i hakikat O'na bağlı gelişmiş, son mücessem ilâhî inayet O'nunla ifade edilmiş ve kıyamet günü her kapıyı açacak şefaathane anahtarı da O'na teslim edilmiştir/edilecektir.

Hakk'ın O'na yüklediği misyon bütün enbiyâdan çok farklı ve O'na teveccühleri de iltifat ve i'zaz edalıdır. Rabbi O'nunla konuşurken özel bir üslûp kullanır ve bu üslûbuyla O'nu ta'ziz eder ve bize de edep taliminde bulunur. O, hakkında “*Nûn, kalem ve kalem tutan ellerin satırlara döktükleri şeyler hakkı için Sen Rabbinin nimetleriyle serfirazsın ve kat'iyen bir mecnun değilsin. Senin için hiç kesilmeyecek bir ecr ü sevap söz konusudur.. ve Sen bir yüce ahlâk üzere ahlâk abidesisin.*”⁴⁷ buyrulan iltifat ufkunun biricik muhatabı. Varlık kitabını yazan kalemin mürekkebi, kâinat satırlarının yazılışının gaye ölçüsündeki ruhu, mânâsı; ilâhî esrarın zuhûru adına bilinmezlerin en fasih tercümanı ve lâhûfî hakikatlerin de mârifet mahzenidir. O, “*De ki: Ey insanlar! Eğer Allah'ı seviyorsanız, gelin bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.*”⁴⁸ yüksek mansıbının en seçkin siması; “*Sana biat edenler aslında Allah'a biat etmektedirler.*”⁴⁹ payesinin en parlak mazharı, “*Doğrusu Rabbin, Sana vereceklerini öyle bir verecek ki, hem O'ndan hem de verdiklerinden tam razı olacaksın.*”⁵⁰ fehvâsınca rıza mertebesinin zirve insanı, Hak hoşnutluğunun nurefşân temsilcisi, yoldakilerin de ışık ve rehberidir. “*Ey Resûlüm! Biz seni bütün âlemlere*

⁴⁷ Kalem sûresi, 68/1-4

⁴⁸ Âl-i İmran sûresi, 2/31

⁴⁹ Fetih sûresi, 48/10

⁵⁰ Duha sûresi, 93/5

bir rahmet vesilesi olarak gönderdik.”⁵¹ hakikati mazmununca O, dünyada iman ve mârifetle, ötede Cennet ve Cemalullah’la tüllenen âlemlerin sırlı anahtarı, kapısı, o kapı ötesindeki bütün mazhariyetlerin ışıktan vesilesi, künhü nâkâbil-i idrak hakikatlerin müfessiri, Zât âleminin müfti-i hâssı, sıfatlar ufkunun münevver maşrıki, arkasına aldıklarının aldatmaz mürşidi, ehl-i tevhidin kible-nümâ mahiyetindeki imamı, idrak ve ihsas âlemlerini kuşatan sis ve dumanın arkasını gösteren ilâhî ışık kaynağı, Hakk’a gönül verenlerin vefalı ve candan dostu, şeytanın ve şeytanîliğin en amansız hasmı, dünya ve ukbâda kendine bel bağlamışların koruyucu serası ve mücrimlerin de şefaatkânıdır.

Dünyada altından kalkılmaz gibi görünen ağır mükellefiyetler O’nunla tahfif edildi; O’nun sayesinde ümmet sürçme, nisyan ve hatalardan muaf tutuldu. Afv ü azap O’nun ikliminde renk değiştirdi ve her sineye affedileceği ümidi düştü.

Gökler velîmesine çağrılan Hakk’ın özel davetlisi O’ydu; herkesin gözünü diktiği “Kâb-ı Kavseyin”e uğrayıp geçen de yine O’ydu. “Sidretü’l-Müntehâ”nın misafiri olmak sadece O’na bahşedilmiş bir mazhariyet,⁵² مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَعَىٰ mazmununca gördüğü şeyler karşısında başının dönmemesi, bakışlarının bulanmaması da O’na lütfedilmiş özel bir temkindi. O, Âyetü’l-Kübrâ’nın kendi hususiyetleriyle zuhûrunu müşâhede etti, ama asla gözleri kamaşmadı; kamaşmadı ve bütün gök ehlince “müşârun bi’l-benân” oldu. Cibril, ilk defa O’nunla, idrak edilmez bir gök yolculuğunda bir beşere arkadaş ve hadim oluyordu... Bu yolculukta aynı zamanda O, berklerin ışık hızını aşkın bir süratle fizik âlemlerini aşarak fizik ötesine yürüyor ve görülmezleri görüyordu. “Sidretü’l-Müntehâ” ilk konak, “Kâb-ı kavseyni ev ednâ” idrakinde aklın pes ettiği bir zirve ve likâullah da idrak ufkumuzu aşan bir mazhariyet.. bütün

⁵¹ Enbiyâ sûresi, 21/107

⁵² Necm sûresi, 53/17

bunların kahramanı ise, (Şeyh Galip'in ifadesiyle) o Sultan-ı Rusül Şah-ı Mümecced, bîçarelere devlet-i sermed, dîvân-ı ilâhîde ser-âmed, Ahmed ü Mahmud ü Muhammed idi. O, gördü, gördüklerini gördürmek üzere aramıza döndü; duydu, gelip duyduklarını ruhlarımıza duyurdu.. ve vicdanlarımıza Evvel ü Âhir'in, Zâhir ü Bâtın'ın esrarını fısıldadı. Evvel'in en önemli remzi O, Âhir'in nurefşân aynası O, Ehadiyet-i Zâtiye ve Vahidiyet-i Sıfâtiyenin en bülendâvâz davetçisi O; zât, sıfât ve esmâ bilgisinin en emin emanetçisi hakikî insan-ı kâmil de O'ydu... O, taayyün-ü evvel'den Ahmed unvanıyla insanlık ufkunun muhaciri; Mekke'den Muhammed namıyla Medine şehrinin misafiri; berzahtan Mahmud namıyla livâü'l-hamdin mihamdarı ve bütün esmâ-yı şerifesiyle Cennet ve Cemalullah'ın perdedarı, ruhânî âlemlerin feyz kaynağı ve cismaniyet âleminin de asıl cevheriydi.

Ey varlığın özü ve nüvesi, yaratılış ağacının meyvesi ve tevhid hakikatının en gür sesi.! Eğer Sen olmasaydın bizim ve kâinatların ne anlamı olurdu ki.! Biz, Senin sayende kendimizi okuyabildik ve konumumuza göre –geçebildikse– doğru bir duruşa geçebildik. Belirsiz görünen varlık ve hâdiseler Senin kudûmunla aydınlandı. Teşrifinle her şeyin rengi değişti ve her nesne varlığın perde arkası adına fasih bir lisan kesildi. Sâyen yere düşmese de, sâyende düşmekten, düşüp ebedî helâk olmaktan kurtulduk. Kâinat muammasını çözüp değerlendirme vazifesi tâ ezelde Sana verilmişti. Senden evvel gelenler, ömür boyu sadece bu muammanın icmâlini heceleyip durdular. O muammayı hall ve o icmâli de tafsil eden Sen oldun. Her iki cihanın anahtarları da takdir-i evvel ve teslim-i âhîrle Sana verilmiştir; dünya kapısını açan Sen; ukbâ yolunu gösteren de Sensin. Mesajınla Sen hakikat-i tevhidin sözcüsü, cin ve insin de kurtarıcısı oldun.

Sen teşrifinle dünyayı nurlandıracağın âna kadar tevhid davasını yüzlerce-binlerce nurânî sima seslendirdi; ama

hiçbiri Senin ulaştığın o davûdîliğe ulaşamadı. Onlar kendi mevhibe serhadlerine bağlıydılar; onu aşamaz ve Senin uf-kuna ulaşamazlardı. Misyonları uğrunda çok koştular; nice aşılmazları aştılar.. kimisinin önü kesildi, kimisinin kellesi.. kimisi daha yolun başında ötelere yürüdü, kimisi yol yarısında.. kimisi en ciddî temerrütlerle karşılaştı, kimisi uğradığı her yerde taşlandı.. her zaman aşk u şevkle gerildiler, her zaman ölüp ölüp dirildiler. Bunlardan bir hayli kimse aradığını buldu ve sayelerinde yüzlerce-binlerce insan kurtuldu. Bütün bunlar arasında değişik kıt'alara sesini duyuran ve sarsılmadan dimdik ayakta duran sadece Sen oldun. Üç-beş sergerdan müstesna, arkana aldıklarından şaşırıp yollarda kalan olmadı. Yapacak bir sürü iş vardı ve arkandakilerin hepsi de harıl harıldılar; hepsi de durmadan koştı, ama hiçbiri yorulmadı; yorulup yollarda kalmadı.

Onlar Sana, Sen de tam onlara göreydin; seviyordun onları, seviyordular Seni. Kudret eli onları Senin arkadaşlığına hazırlamış gibiydi –o beraberliğin neşvesini Allah bizim gönüllerimize de duyursun– yakışıyorlardı refâkatine ve lâyıktılar da buna. “Şeb-i Arûs” deyip vuslata yürüdüğün günlerde, gönlünün onlara nâzır yanıla bakıp bakıp ağlamıştın o dıraşan çehrelere.. miraç, Senden evvel hiçbir kutluya nasip olmamıştı. Gezip görmüştün rü'yet ufkuna kadar bütün mâverâyı; ama gözleri kamaştırıran o güzellik armonileri içinde bile hep onları ve arkadan gelenleri düşünmüştün. Gönlünde hep, gördüklerini gördürme, duyduklarını duyurma arzu ve iştiyakı tutuşuyordu. Gidişin de, dönüşün de, dönerken müstaid ruhlara kapıyı aralık bırakışın da hepsi harikaydı; kendin gibi gittin, kendin gibi döndün, insanlık tarihinde hep biricik seyahat sayılan bu gök yolculuğunda, Ezel'in lütufları Senin nefesine bağlanmıştı; arz u semadakiler Seni saygıyla selâmlıyor ve sürprizler bekliyorlardı. Her taraf nurdan köpük köpüktü ve her yana ışıklar yağıyordu; hem de bütün çağları

içine alırcasına. Biz, o ışık hüzmelerinden birkaç damlanın da bu ifritten çağın bağına düşmüş olacağı ümidini hep koruduk ve korumaya devam ediyoruz. Sen vefalıydın; her yana iltifat ve teveccüh yağdırırken bu asrın karasevdalılarını mahrum edemedin ve etmedin de. Eğer aramızda hâlâ bir kısım ışığa yürüyenler varsa bu Senin getirdiğin ziyadandır. Eğer şöyle böyle hâlâ yaşıyorsak bu da Sana olan intisabımızdandır.

Ey hep yükseklerde uçan kutlu Nebi! Sen bizim canlarımızın canı, mesajın da kronik dertlerimizin dermanıdır. Ne olur bir kere daha gel ve bizi cansız bırakma.! Son bir kez daha konuş, bendelerini dertlerle kıvrandırma! Yürüdüğümüz yollarda bir sürü kundakçı, bir sürü de fitne ateşi var; sisi-dumanı ufkumuzu karartıyor. Her şeye rağmen düşe-kalka yürümeye çalışıyoruz. Yürüdüğümüz yolları maiyyetinle işaretle ve gönüllerimize rehberliğinin itminanını duyur. Şimdiye kadar bu yollarda binler-yüz binler mugaylanlar arasında yürüdü, ekstradan güller derdi; yer yer yorgunluk yaşadı ve zaman zaman sarsıldılar ama hep harıl harıl koşanlar gibi mükâfat gördüler. Bu sürprizler yolunun başında da, sonunda da Sen varsın; her zaman gözle görünmesen de gönüllerimizde nazlı nazlı oturan Sensin. Bizler, eğer şimdilerde az da olsa bir hayat emâresi gösterebiliyorsak bu Senin ruhlarımıza içirdiğin iksirdendir. Sinelerimizi hâlâ Sana açık tutabiliyorsak bu da sunduğun mesajın büyüsendendir. Sen gönül tepelerinden bize seslenmezsen, biz de ruh ufkumuzdan Senin diriltlen soluklarını duyamazsak hazan yemiş yapraklar gibi sararır-solar ve ufkunda hüznün esintilerine sebebiyet veririz. Hazanla savrulmamayı ve Sana hüznün vesilesi olmamayı ne kadar arzu ederdik, heyhat ki heyhat..!

Sen mürde gönüllere hayat üfleme için gelmiştin ve bunu dayandığın o inayet kaynağıyla başardın da. Bak, şimdi bir zamanlar İrem Bağları gibi üfül üfül hayatın tüllendiği o yerlerde canlı cenazeler dolaşıyor; bülbüllere inat saksaganlar

ötüyor ve her taraf yarasaların şehrayinleriyle inliyor. Hâlimize acı da gel ve dirilmeye talip olanları Sensizlikle öldürme. Bir zamanlar adının şehbal açtığı pek çok yerde, şimdilerde şeytanlar livâdarlık oyunu oynuyor. Dünya bir yoklar ağında ruha, mânâya hasret gidiyor. Ruhlara bir kerecik olsun görünmen bütün şeytanî oyunları bozacak ve asırlardan beri sesi-soluğu kısılmışlara can gelecektir. Bugün, yol diye patikalarda emekleyen bir sürü şaşkın bir sürü de bütün bütün yolsuz var. Her yanda nifak rüzgârları esiyor. Kar-kış sürekli amansızlık solukluyor. Faust'un çocukları eskisinden de toy, Mefisto ise profesyonellerden profesyonel; sürekli yeniliyor ve sürekli bedel ödüyoruz. Haraca kesilmiş gibi bir hâlimiz var; kendimi bildim bileli bizler hep öksüzler gibi itilip-kakılıyor, hep haince düşüncelerin ağına takılıyoruz. Sen var iken biz nasıl yetim oluruz, hüküm Sende ise sahipsizlik de ne demek! Hayır biz, ne yetim ne de sahipsiz; biz, sımsıcak yuvasından ayrılıp kendini sokağa atan sokak çocukları gibiyiz.. Sana dönüp Senin gül rayihalarını duyacağımız âna kadar da galiba şurada-burada tiner koklayıp kendimize etmektan kurtulamayacağız. Her tarafta haramîler kol geziyor, dört bir yanda hırsızların, uğursuzların hırıltıları duyuluyor. Çalan çalana, her şeyi yağmaladılar; yağmalananlar arasında kalbimiz de var. Şimdilerde akl-ı meâdın kolu kanadı tamamen kırık.. vicdan hafakanlar içinde ve ruhumuz da hezeyanlar ağında... Ağzını aç, nefesinden taptaze bir koku gönder ve bizi kendimiz olmaya uyandır. Fânîlik Senin ruhunun tesir gücünü önleyemez, kimse Senin adını gönüllerden silemez. Sen, ezelin bize paha biçilmez armağanı, ebedlerin de bağbânısın. Senin bir çift sözünle diken tabiatını değiştirip gül olur; Sen konuşursen yalının bütün harmanları kül olur.

Bahtına düştük, dostlarınla konuştuğun gibi uzaklığımıza bakmadan bizimle de konuş.! Sen bir kere ağzını açarsen bütün söz cadılarının büyüü bozulacak ve asırlardan beri

dilsizliğe mahkûm edilmişlerin –lâyık olmasalar bile– dillerinin bağı çözülecek ve namına ne hutbeler ne hutbeler irad edilecektir. Senin nefesinle –o nefeslere canlarımız kurban olsun– şimdiye kadar nice ölü çağlar dirildi. Kaç kere İsrail, birkaç adım geriye çekilerek Senin sûr sesi veren soluklarını dinlemeye durdu. Kaç kez kupkuru çöller Senin nefesinle Cennet bahçelerine döndü. Bilmem ki “Son bir kere daha” demeyi küstahlık sayar mısın?! Bu bir küstahlık olsa da, gönüllerimizdeki Sensizliğin yanında çok önemsiz kalır. Biz, kendi kendimize kalmış telkih bekleyen birer tohum, Sen bu ilkâhı gerçekleştirecek bir rüzgâr; biz dirilme bekleyen cansız cesetler, Senin nefesin ise bizim için bir âb-ı hayattır. Esiver başımızın üstünde, bize diriliş yolunu göster; boşaliver sağanak sağanak üzerimize ve bize yeni bir bahar muştusuyla gürlü. Başlarımız, ayağını basacağı noktada, gözlerimiz zuhûrunu beklediğimiz matla’da sürpriz iltifatlar peşindeyiz

Bu dünya Senin dünyan; Senin dünyanda başkalarının sözünün-sazının ne önemi olur! Senin gölgen yeryüzüne düştüğü andan itibaren Süleyman Nebi’nin sadece adı kalmıştır. Sikke Sende, mühür Sende; karşı çerinin başında İskender olsa ne yazar. Senin davudî sesin velvele olup dört bir yanda yankılandığı bir dünyada Davud’a ne ihtiyaç var! Söz Sende ise başkalarının konuşması küstahlık sayılmaz mı? Devrilmiş bulunan bizleri Senden başkası ayağa kaldıramaz; iki büküm olup kamburlaşmış insanlık ancak Senin himmetinle belini doğrultabilecektir.

Çok uzaktan gölgenin başımıza vurması bile ümitlerimize bir “*ba’sü ba’del meut*” nefhası oldu. Hakikî viladetin bütün şeytanî muımları söndürecek ve karanlığa mahkûm ruhları sönmeyen bir ışık kaynağına uyaracaktır. Allah, cihanları aydınlatacak ziyayı Sana bağlamıştır. Dünyaları aydınlatacak ışık kaynağının düğmesi Senin elinin altındadır. Sen istersen Allah da diler; Sen söylersen hepimiz de dinlemeye dururuz. İşte ki ilâhî meşîet konuşsun, söyle ki kulaklar doğru bir söz duysun.

Sen Hak nezdinde de halk nezdinde de bütün cihanlardan daha değerlisin; biz hepimiz Senin nazını çekmekteyiz, Sen ise bizim âb-ı hayatımızsın. Hazreti Mesih'in eli ölü cesetleri diriltiyordu; Sen nice yüz bin seneden beri ölü gönüllere ruh üfleyen İsrail oldun. Şimdi gel ününü bütün dünyaya bir kere daha öyle duyur ki, bütün nifak, şikak ve fitne ateşleri sönsün, her taraf köyünün rengine bürünsün.

Sözlerim benim perişanietimi aksettiriyor; ama dileğim kamunun da dileği.. Seni hep rahmet-i Rahmân bildik, kendimizi de o kapıda birer dilenci. “*Kerem kıl kesme sultanım keremin bînevâlerden / Keremkâne yakışır mı kerem kesmek gedâlerden.*” (M. Lütfi)

رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا
 وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا فَرْجًا وَمَخْرَجًا
 وَصَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَاةً تَكُونُ لَكَ
 رِضَاءً وَلِحَقِّهِ أَدَاءً وَصَلِّ وَسَلِّمْ أَيْضًا
 عَلَى جَمِيعِ إِخْوَانِهِ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّادِقِينَ
 وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ أَمِينَ يَا مُعِينُ

İslâm'a İcmâlî Bir Bakış

İslâm, silm u selâmet maddesinden gelip, kulun Allah'a teslim olması, O'nun buyruklarına inkiyat etmesi, salim ve emin bir yola girerek selâmete yürümesi, herkese hatta her şeye güven vaad etmesi, elinden-dilinden kimsenin rahatsız olmaması mânâlarına gelir.

İslâm'ın temeli ve mebdei iman ve iz'an, müntehâsı da ih-san ve ihlâstır: Ulûhiyet hakikatine, aksine ihtimal vermeyecek şekilde inanıp gönlünü Hakk'a bağlamak; sorumluluklarını O'nu görüyor ve O'nun tarafından görülüyor gibi kemâl-i has-sasiyetle yerine getirmek ve yaptığı/yapacağı her işini rıza ek-senli götürmeye çalışmak İslâm hakikatinin icmâlî ifadesidir.

İslâm'ı, insanın Allah'a teslim olup, kavlî, fiilî, hâlî şükür-lerle, O'na bağlı ve medyun bulunduğunu ifade etmesi; he-men her zaman rağbet ve rehbet içinde bulunması şeklinde özetleyenler de olmuştur. İşte böyle davranan birine mü'min veya müslim denir (İslâmcı değil) ve böyle biri ebedî saadete de namzet kabul edilir.

Esasları Allah'ın mesajlarına dayanan ve Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından tebliğ ve

temsil edilip yaşanan ve yaşatılan İslâm semavî bir dindir.. ve bu dini inanarak hayatına hayat kılan da mü'min ve müslimdir. Onun temel ve bâtınında iman, iz'an ve teslim; zâhirinde de itaat, inkıyat ve salih amel vardır. Selef, bu dini; "İnsanları kendi irade ve ihtiyarlarıyla bizzat hayra sevk eden ilâhî kanunlar mecmuası." şeklinde tarif etmişlerdir ki, işte böyle dinamik bir sistemin, hayata hayat kılınıp temsil edildiği ölçüde dünyevî-uhrevî semerelerinden söz edilebilse de; aksine, hayattan dışlandığı takdirde onun hakkında müspet herhangi bir şey söylemek zor olsa gerektir.

Lügat itibarıyla, iman ve islâm arasında bir fark söz konusu olsa da; islâmın imansız, imanın da islâmsız olamayacağı kabul edilen en sağlam görüştür. İman bir bâtın, islâm ise onun kavlı, fiilî, hâlî ortaya konması mânâsında bir zâhirdir.. ve işte din-i hak dediğimiz ilâhî nizam da bunların mecmuundan ibarettir.. evet din; iman ve islâmın bütün şube ve fakültelerinin hayata hayat olmasının ilâhî unvanıdır ve bu sistemin böylece kabul edilip yaşanması mü'mince bir tavır ve onu bu şekilde temsil eden de (dinci değil) dindardır. Bu itibarla dini sadece inançtan ibaret görenler de, onu bütün benliğiyle kabul edememiş kültür Müslümanları da aldanmış sayılırlar. Her iki zümrenin de, Allah'ın dine, diyanete vaad ettiği dünyevî-uhrevî mükâfatlardan mahrum kaldıkları/ kalacakları açıktır.

Ancak bu mütalaalara dayanarak ameli imanın bir parçası saymak da doğru değildir. Amelin farz olduğuna inandığı halde onu tam yerine getiremeyenler günahkâr olsalar da yine mü'min kabul edilirler.. ve böyle düşünmenin Mürcie mülâhazasıyla da hiçbir alâkası yoktur. Zira, inanıyorum deyip günahı önemsememe başka, onu "*Allah dilerse affeder, dilerse azap eder.*"⁵³ mазmunu çerçevesinde değerlendirmek ise daha başkadır. Kur'ân'a göre iman, olmazsa olmaz bir

⁵³ Buhârî, *îmân* 11; Müslim, *hudûd* 41.

asıl ve bir esas; islâm ise onun, insan tabiatının bir derinliği haline gelmesinin biricik yoludur. İmansız amel nifak, imana rağmen amelsizlik de bir fısktır. Nifak, gizli bir küfür olması itibarıyla affı kabil olmamasına karşılık; fıska da fücur tevbe, istiğfar ve yeniden Hakk'a inâbe ile her zaman mağfiret edilebilme ihtimaline açıktır. Bu itibarla, herhangi bir kimse, amel etmese de onu hafife almadığı veya önemsemezlik etmediği takdirde hakkında hep olumlu düşünölmeli ve hemen onun küfrüne hükmedilmemelidir. Aksine, bir kimse, amel etmemenin yanında Müslöman olmalarından ötürü inananları tahkir ve tezyif ediyorsa, elbette ki onun için aynı şeyleri düşünmek mümkün değildir. Burada şu hususu da hatırlatmakta yarar var: İmanın temeli ve mahall-i inkişafı kalb ve vicdan olmakla beraber, İslâmiyet adına Allah nezdinde aranan diğerk bir önemli esas da, vicdanî böyle bir kabulün yanında salih amel ve ahlâk-ı hasenedir. Bu açıdan da, hem nazarî hususlarda hem de amelî konularda, herhangi bir zorlama olmadığı sürece mü'minin her zaman inanıp kabullendiğı şeylerin arkasında durması şarttır.

Evet, Müslöman olabilmek için, her türlü şirk ve şirk şâibesinden uzak durmak gerektiğı gibi; samimiyetle kalbini Allah'a bağlama, ibadetlerini Allah'ı görüyor veya O'nun tarafından görülüyor olma mülâhazasıyla yerine getirme, içtimaî davranışlarını İslâm'ın öngördüğü ahlâk-ı hasene çerçevesinde ortaya koyma da islâmî ruhun insan hayatına değışik telli boyundaki yansımalarından ibarettir. Aslında, Cibril hadisinde de ifade buyurulmuş olan, iman, İslâm ve ihsana ircâ edebileceğimiz yukarıdaki hususlar aynı hakikatin zâhir, bâtın farklılığı çerçevesinde, birbirinin lâzımı ve bir vâhidin –imanın temel esas olması mahfuz– ayrı ayrı derinliklerinden ibarettir. Bâtın zâhiri istemekte, onunla beslenmekte; zâhir de bâtına dayanıp onun üzerinde temellenmekte ve amelî olan, her zaman nazarînin ruhunu, özünü seslendirmektedir.

İşin esası böyle olunca, dini sırf bir vicdanî meseleymiş gibi göstermek, onun ruhuna karşı bir saygısızlık olduğu gibi, aynı zamanda bir haddini bilmezlik demektir. Dini –işin hakikatini Allah bilir– kabulleniyormuş görünüp “Sen benim kalbime bak.” diyenler, bununla da kalmayıp onun amelî yanlarıyla meşguliyeti aşırılık sayanlar, boş kuruntularla kendilerini avutmakta ve mü’minlere karşı da “takiyye” yapmaktadırlar. İman ve islâmın, şahısların hevâ ve heveslerine göre yorumlanması, onu semavî bir din olmadan çıkarır; beşerî bir sistem haline getirir. Aslında İslâm, insanları hevâ ve heveslerinden kurtarıp Hakk’a ve Hakk’ın hidayetine bağlamak için gönderilmiş bir vaz’-i ilâhîdir. Tabir-i diğerle o, insanları hayvaniyet mahpesinden, cismaniyet darlığından çıkarıp kalb ve ruhun ferah-fezâ ikliminde seyahate hazırlamak için gönderilmiş bir ilâhî kanunlar mecmuasıdır.. ve bu eşsiz nizamın ruhu iman, cesedi islâm, şuuru ihsan, unvan-ı muazzezi de dindir.

Din, başta da işaret edildiği gibi, akıl ve şuur sahiplerini muhatap alır; onları kendi ihtiyar ve seçenekleriyle, dünyevî-uhrevî hayra yönlendirir ve icabet edenlere de ebedî saadetler vaad eder. Din karşısında mükelleflerin yeri, onların bazı sorumluluklar altında ezilmeleri değil; “Yaradan bilir” esprisinden hareketle, iyinin, güzelin, hayrın ve ebedî mutluluğun, Allah’ın ilim, irade ve takdiriyle –şart-ı âdî planında– onların iradelerine bağlanması gibi küllî meşîetin, önceden onlara bahşedilmiş cüz’î ihtiyara bir teveccühü ve bir iltifatıdır. Bu yönüyle de o, değişik din şeklindeki organizasyonlardan çok farklı, ulûhiyet edalı ve ubûdiyet ifadelidir. Bir kere her şeyden evvel, bu dinin muhatapları akıl ve irade sahibidirler ve Allah’ın vaz’ettiği nizamı yaşamaya ve temsile çalışırlar. Bu itibarla da dini, özel bir donanımına karşı özel bir teveccüh şeklinde yorumlamak da mümkündür. Zira akıl ve irade mahrumları onunla mükellef tutulmamışlardır ve onlar için bizzat hayra sevk gibi bir iltifat da söz konusu değildir.

Evet akıl ve irade, dinin ilk şartı ve İslâm'ın hayata hayat olması mânâsına “diyanet”in de en hayatî rûknüdür. Bu da, akl u iradesi olmayanlara, hayrı, şerri temyiz kabiliyeti isteyen din gibi bir sorumluluğun teklif edilemeyeceği demektir. Evet böyleleri için, ne akl u ihtiyârı ilk şart kabul eden ilâhî kanunlar mecmuası dinden ne de Allah'ın yaratması ve beşerin kesbiyle meydana gelecek olan diyanetten söz etmek mümkün değildir.

Bu din, Yarattıklarını Bilen'in vaz' u teklifi olması itibarıyla her zaman hayrı gösterir, hayra sevk eder, hüsn-ü akıbet vaadiyle gönülleri şahlandırır ve belli ölçüde onlarda sû-i akıbet endişesi uyarmakla da onları temkinli olmaya çağırır. Onun bu çerçevedeki emir ve tavsiyeleri hep kalıcı, değişmez ve tazedir. Zira bu emir ve tavsiyeler ezel edalı ve ebed endamlıdırlar. Bütün nizamların, sistemlerin eskiyip partallaşmasına karşılık onlar –ön yargılı olmayanlar nazarında– hemen her zaman yeni ve imrendiricidirler.. şöyle ki; insan düşüncesinin ürünü ne kadar hayır, saadet ve mutluluk vesilesi ya da yolu varsa bunların hemen hepsi muvakkat ve eskimeye mahkûmdur. Bu kabil yol ve vesileler, her zaman insandan insana, toplumdan topluma değişip duran; zamanla deformasyona uğrayan; sürekli yanılma ve tashih ameliyeleriyle aşınan, nisbî, izafî, konjonktürel hayırlar vaad eden, hatta vaad ediyor görünen bir kısım sistemciklerdir ve insanoğlunun beklentilerini kat'iyen verememişlerdir ve veremezler de.

Din-i hakka gelince o, ebed için yaratılan, ebede namzet bulunan ve sonsuz saadet hülyalarıyla oturup kalkan insanoğluna, bütün isteklerini karşılayabilecek bişaret mesajlarıyla gelmiştir; gelmiş, ne insanın mahiyet ve özüne ters bir teklifte bulunmuş ne de onun arzu ve isteklerinden herhangi birini ihmal etmiştir. Evet, selim akıl ve müstakim düşüncelelere göre, bu dinde insanoğlunun arzu, istek ve beklentileri konusunda herhangi bir boşluk ve cevapsızlık bulunmadığı gibi,

tekvînî emirler ve onların yorumlanmalarında da herhangi bir çelişki söz konusu olmamıştır. Ayrıca, bütün bunların yanında, uhrevî saadet, Hak rızası ve Allah'ı görebileceğimiz vaadleriyle o, mahiyetlerimiz, kabiliyetlerimiz, emellerimiz ve temayüllerimize göre planlanmış müstesnâ bir ilâhî sistemdir.

Bir insan, hayatını İslâm dinine göre yaşadığı sürece, hem bu dünyanın meşru bütün nimetlerinden istifade eder hem de ötede tasavvurları aşkın sevap ve mükâfatlara nâiliyetiyle beraber, günü gelince, mutlaka Cenâb-ı Hakk'ın ekstra teveccühlerine mazhar olacağı mülâhazasıyla ömrünü hep Cennet'e götüren koridorlarda yürüme neşvesi içinde geçirir. Hele bir de hayatını, sürekli Hak rızasına bağlı yaşayabiliyorsa –ki diyanette esas olan da budur– böyle birinin, meleklerle atbaşı olduğunu söylemek mübalâğa olmasa gerek. Buna karşılık din-i hakkı tanımayıp akl-ı meâşın rehberliğinde hareket eden, din şeklindeki değişik organizasyon mensupları veya tamamen beşerî ve dünyevî (seküler) sistem taraftarları ise, insanoğlunun ne bugünü ne de yarınlarıyla alâkalı inandırıcı, itminan hâsıl edici ciddî hiçbir şey söyleyememişlerdir, söyleyemezler de; çünkü bu din yeryüzünde Allah'ın nizamıdır. O yaratandır ve Yaratan her şeyi en iyi bilendir. Beşerî her düşünce, her nizam, her sistem, birer sınırlı idrak mahsulü olduğundan, çok defa şahsî, ailevî, millî garaz ve çıkarlarla malûl olabilir; bundan dolayı da mutlak hayra kapalıdırlar ve kat'iyen ebedî saadet vaad edemezler. Evet şahsî garaz, ırkî mülâhaza ve sınıf çıkarlarıyla ufku daraltılmış değişik organizasyon ve sistemler ne kadar da mükemmel olsalar beşer idrakiyle sınırlı bulduklarından ötürü insanın sınırsız arzu ve istekleri adına bir şey söylemeleri mümkün değildir. Zaten böylelerinin zihinleri kirli, akılları müşevveş, mantıkları kör, şuurları miyop, vicdan ve basiret ufukları da her zaman sis ve dumandır. Görmeleri gerekli olan şeyleri göremezler; görsele de yamuk yumuk görürler ve dolayısıyla da yorumlarında hep yanlışlar yaşarlar.

Din-i hak, insanı yanılmayan biricik nizam ve insana dünyevî-uhrevî yeni ufuklar açan enginlerden engin bir vaz'-ı ilâhîdir. Bu lâhûtî sisteme itikadî buudları itibarıyla din, ameli yönleri açısından şeriat, içtimaî fonksiyonları zaviyesinden de millet denir ki, biz “Millet-i İslâmiye” dediğimizde bu mânâları kastederiz. Aslında bir şeye ne şekilde inanılmışsa bütün hareket ve faaliyetler de o inancın ruhuna uygun cereyan eder ve hey'et-i içtimaiye de işte bu tür tavır, davranış ve aktivitelerle şekillenir. Bu itibarla da, sağlam iman eden ve imanını salih amellerle tabiatının bir derinliği hâline getiren her mü'min, hakikat aşığı, hakperest, adil, dürüst, emin, güzel ahlâk örneği, ilim ve mârifet yolcusu, dinin cazibe-i kudsiyesine sımsıkı bağlı ve milletlerarası muvazenede hâkim bir unsur olma tutkusuyla oturup kalkar/oturup kalkmalıdır ve bu mefkûreyi gerçekleştirmeden de bir an geri durmamalıdır.

İnancı iz'an mertebesinde ve tam, ameli bütünüyle hak ölçülerine bağlı, kalbi her zaman Rabbiyle münasebet içinde ve O'nunla olan irtibatı da davranışlarına akseden bir mü'min, asla şuna-buna takılmaz ve kat'iyen başkalarının uydusu olmaz. Her zaman merkezi tutan bir milletin onurlu bir ferdi olma şuuruyla oturur kalkar ve her hareketiyle farklılığını ortaya koymaya çalışır. O, Allah'tan ötürü herkese ve her şeye karşı derin bir saygı duyar; insan olma mazhariyetiyle telif edilemeyecek her türlü basitlikten sakınır; dini, inancı, düşüncesi ve davranışları itibarıyla başkalarına nisbeten hep bir fâikiyet sergiler; bütün bunları yaparken kat'iyen üstünlük psikolojisine de girmez; kendi anlayış ve hayat felsefesini zorla başkalarına kabul ettirmeyi düşünmez. İnanıldığı sistemin hiçbir zaman ikraha yol vermediği mülâhazasıyla herkesi kendi konumunda kabul eder ve şunu-bunu kendi kabullerine zorlama yerine mesleğinin muhabbetiyle yaşar; düşünce ve inançları adına arızasız bir temsil sergiler; insanlar arasında imrenilen bir insan olmaya fevkalâde dikkat eder;

böyle davranırken de kimseden beğeni dilenme peşinde olmaz; yaptığı/yapacağı her şeyi Hak rızası yolunda bulunmanın gereği bilir: Söz, tavır ve davranışlarında sadece Hakk'ın hoşnutluğunu düşünür; gösterişi ve âlâyîşi kalbi öldüren birer virüs gibi görür ve bütün samimiyetiyle tutunur Hakk'a, sonra da yürür yoluna...

Aslında İslâm, müntesiplerine, şunu-bunu kendi inanç sistemlerini kabul etmeye zorlamak veya ikrahta bulunmak için değil, aksine insanları böyle bir baskıdan kurtarıp, onların akıl ve mantıklarına seslenerek, hür iradeleriyle yeni bir seçimde bulunmaya uyarma esprisiyle gelmiştir. Zaten, dinin eksiksiz ve kusursuz yaşandığı dönemlerde, onun mânevî cazibesi ne değişik mantık oyunlarına, ne cerbezeye ne de açık-kapalı baskı ve ikraha hiç mi hiç ihtiyaç bırakmamıştır. Hâl konuşmuş, dil müphemlere ışık tutmuş; meydan söze kalınca, o zaman da vicdanlar muhatap alınmış, beyanlar hikmet ve mev'ize-yi hasene ile süslenerek tebşir ve inzarda bulunmuş, ama kat'iyen kavli ve fiilî icbara başvurulmamış ve hele asla ikrah yoluna gidilmemiştir. Gidilmezdi de; zira İslâm, zorlama ile kabul edilen (mükreh) imanı makbul saymadığı gibi, cebr u şiddetle yaptırılan işleri de onun ruhuna aykırı bulmuştur. Aslında din-i hak, özünde ihlâs ve rıza-yı ilâhî bulunmayan hiçbir ameli ibadet kabul etmez. Ona göre, baskı ve ikrah ile meydana gelen iman, iman değil bir nifak ve bütün şubeleriyle amel de bir riya'dır. Bu itibarladır ki İslâm, dinde zorlamayı asla tasvip ve tecviz etmemiştir/etmez.. ve Kur'ân: "*Din için dine sokmaya matuf ikrah yoktur.*"⁵⁴ diyerek zorlamayı kökünden keser atar; zira onun nazarında riya ayn-ı nifak, nifak da kapalı bir küfürdür. İslâm ise, küfrün kökünü kurutmak, duygu ve düşüncelerden şirki silmek, riya ve süm'a kapılarını kapamak için gelmiştir.

⁵⁴ Bakara sûresi, 2/256.

Ne var ki, böyle bir zorlamanın bulunmaması, vicdanın iç icbarına, kavî, fiilî hakkın ifade edilmesi karşısında kalbin ka- dirşinaslığından kaynaklanan teessür ve cebre benzer tema- yülüne de mâni değildir. Elbette ki fırsat el verdikçe, Kur'ânî bir üslûpla bütün vicdanlara seslenilecek, selim fitratlar uya- rılmaya çalışılacak ve usulünce müsait gönüller Allah'a yön- lendirilmek suretiyle insanlar şirk ve şâibe-i şirkten kurtarıl- cak; en saf ve en hâlis hidayetin Efendimiz'le temsil edildi- ği, insan, eşya ve kâinat hakikatinin Kur'ân'la seslendirildiği, hüküm ve hikmetin Allah'ın elinde olduğu herkese duyuru- larak gönüllerde iman ve islâm nuru, ihsan ve ihlâs şuurunu uyarılacak ve hemen herkes hakikî tevhide çağrılacaktır. Bu, bizim Müslüman olmamızın ve Efendimiz'in davetine icabet etmiş bulunmamızın gereğidir.

Peygamberimiz, peygamberlerin sonuncusu; getirip in- sanlığa sunduğu mesaj, mesajların en ekmeli, en etemmi ve Allah'a ulaştıran vesilelerin de en güvenilir olanı, hiç yanıt- mayandır. Bu din gerçek temsilcilerini bulduğu zaman, her- kesin koşup bağrına sığındığı bir hak gölgeliği olmuş, insanla- rı serinletmiş ve bütün şeytanî sistemlerin büyüsunü bozmuş, en olumsuz durumlarda bile arkasındakileri ışısız bırakma- mıştır. Eğer o, şimdilerde kendini tam ifade edemiyorsa, bu, onun hasımlarının asırlardan beri devam edegelen kin, nef- ret, iğbirar ve tecavüzlerinde; müntesiplerinin de cehalet, ve- fasızlık ve aymazlığında aranmalıdır. Ne var ki biz, bunun sonsuza kadar hep böyle sürüp gideceğine de ihtimal ver- miyoruz. Günü gelince *الْإِسْلَامُ يَغْلُو وَلَا يَغْلَى عَلَيْهِ*⁵⁵ o, yürekte kendisine sahip çıkanlar, hayatlarını ona bağlayıp yolunda bulunmayı yaratılışlarının gayesi bilenler sayesinde mutlaka yeniden hayatın her alanında kendini ifade etme fir- satını bulacak, bir kez daha kendi sesiyle konuşacak, ken- di renk ve deseniyle gözlerimizi kamaştıracak ve o semavî ahengiyle bir kere daha her yerde kendisini hissettirecektir.

⁵⁵ ed-Dârakutnî, es-Sünen 3/252; el-Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ 6/205.

Evet, bu millet Allah tarafından seçilmiş bir toplum olduğunun farkına vardığı ve isminin de *هُوَ سَمِيَكُمْ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلِ وَفِي هَذَا* “Bundan önce de, bu Kur’ân’da da size Müslüman adını veren O’dur.”⁵⁶ mantukunca Allah tarafından verildiğini kavradığı gün *نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ* “O ne güzel Mevlâ, ne güzel yardımcı edicidir.”⁵⁷ deyip Rabb-i Kerîm’ine yönelecek, O’nun hikmetine râm olacak ve sonuçta da Hakk’ın görmek istediği çerçevede mutlaka kendini ifade edebilme konumuna yükselecektir.

Aslında potansiyel olarak böyle bir konumun her zaman söz konusu olduğunu söylemek de mümkündür. Zira İslâm, Allah’ın insanlar için seçip onları şereflendirdiği en son ve en kâmil dindir. Son ve kâmil olmasıyla da geçmiş bütün semavî dinlerin, günümüzün ihtiyaçlarına göre tafsili, açılımı ve seslendirilmesi mesabesindedir. Ne var ki, bu mükemmel sistem şimdilerde, ilk şahitleri ölçüsünde seviyeli temsilcilerden mahrum ve bir kısım vefasızların elinde bulunma bahtsızlığı yaşamaktadır. Bu itibarla da o, onca enginliğine rağmen bugün bir darlığın mahkûmu bulunmakta ve kendini kendi şivesiyle ifade edememektedir. Bu aynı zamanda yeryüzündeki bütün semavî dinlerin de ifade edilememesi demektir. Her şeyden evvel İslâm, bütün peygamberleri kabul ederek, onların mesajlarını, günümüzün insanları ve onların idraklerini de nazar-ı itibara alarak gelmiş, âdeta hepsinin sesi-soluğu mesabesinde câmi’ bir çağrıdır. Bilhassa materyalist ve naturalist mülâhazaların bütün bütün azgınlaşıp gemi azıya aldıkları bir çağda, bu semavî çağrının susması, diğer bütün dinlerin de bu ifritten cereyanlar karşısında yenilgiyi kabullenmeleri ve bütün bütün bitip tükenmeleri demektir. İslâm, din-i hakkın hâmîsi olduğu gibi, her nebinin temel davası bir olması esprisikle, diğer semavî sistemlerin de nokta-i istinad, nokta-i istimdad ve şahidi mesabesindedir. Bu itibarla da,

⁵⁶ Hac sûresi, 22/78

⁵⁷ Enfal sûresi, 8/40

yeniden onu ihya etmek, yeryüzündeki bütün ilâhî dinleri, ıslah edilecek yanlarını ıslah ederek, tecdid ve tamir gerektiren taraflarını kısmen de olsa revizyondan geçirerek ve tesis edalı disiplinleriyle de bu din mensuplarına yeni ufuklar açarak bir mânâda onları ihya sayılacaktır. Ben şahsen bütün bunların mümkün olabileceğini düşünüyorum ve bu konudaki kaynak birliğini de en büyük avantaj sayıyorum.

* * *

Bütün dinler hep aynı temel esaslar üzerinde durmuş ve aynı hakikatlere vurguda bulunmuşlardır. Allah tarafından gönderilen her nebi, temel disiplinler açısından –o günün şartlarına ve zamanın ihtiyaçlarına uygunluk çerçevesinde– bir öncekinin devamı, mükemmili, mütemmimi gibi davranmış, selefinin/seleflerinin mesajını tekrar etmiş, ahvâl ve şerâite göre ikmalde bulunmuş, tafsil isteyen hususları açmış, yenilenmesi gereken mesâilde tecdidde bulunmuş ve hep aynı konular etrafında yoğunlaşmıştır: Tevhid, nübüvvet, haşr ü neşir ve ibadet her peygamberin en birinci meselesi olmuştur; evet, üslûp, ifade tarzı, beyan ve eda farklılığı mahfuz, yukarıdaki esaslar hemen bütün enbiyâ ve mürselînin mesajının özünü teşkil etmiştir/etmektedir. Diyanetlerdeki farklılık veya bazı meselelerdeki icmal-tafsil, ıtlak-takyid, vuzuh-hafâ... gibi hususlar tamamen insanoğlunun idrak ufku, temeddünü ve gelişmişliğiyle alâkalıdır. Cenâb-ı Hak her milletin ilim ve ihata seviyesine, problemlerinin keyfiyeti ve ihtiyaçlarının türüne göre teferruatta özel direktiflerde bulunmuş, hususî kanunlar vaz'etmiş, tekvînî esaslarla teşriî disiplinleri muhataplarının idrakleri açısından yeniden açmış ve her dönemde değişik bir tecelli buuduyla tenezzülât-ı kelâmiyesini farklı şekilde ortaya koymuştur. Böylece hep aynı mazmun, aynı mantuk üzerinde durulsa da, icmâlin tafsîli, mukayyedin ıtlakı, hâssın ta'mîmî ve mübhemin tavzîhi... gibi hususlarda farklılıklar ve yenilikler de devam edegelmiştir. Zira, mübtedî

ve bedevîlere göre yeterli sayılan nice meseleler vardır ki, müntehî ve mütemeddinler için onların biraz daha açılmaları şarttır ve zaruridir.

İşte bu temel espriye bağlı olarak ilk peygamberden son Nebiye kadar bütün enbiyâ ve mürselinin mesajlarında –tâlî konularla alâkalı– hep bir değişim göze çarpmaktadır; ama bu değişimlerin hiçbiri asıl mesajın ruhuna dokunmamakta ve teferruat çerçevesini de aşmamaktadır. Semavî din mensupları arasındaki ayrılıklar, ihtilaflar ve bunlardan kaynaklanan kavga ve muharebelere gelince, bunlar dinden, diyanetten değil; ilâhî mesajın aslına sadık kalamamış kinin, nefretin, menfaat ve çıkarın çocukları olan mübtedî din müntesiplerinin ortaya attıkları yanlış yorumlardan, inhiraflardan, hevâ ve hevesten kaynaklanmıştır/kaynaklanmaktadır. Bu itibarla, dün olduğu gibi bugün de değişik ihtilaf ve iftiraklara düşmeme, düşülmüşse yeniden derlenip toparlanma da ancak ve ancak iman ve islâmı Allah'ın vaz'ettiği esaslar çerçevesinde kabullenip tabiatımızın bir yanı hâline getirmekle mümkün olabilecektir. Ne var ki, böyle bir imanın her zaman semeredâr olması ve kendi gücünü göstermesi; tabir-i diğerle, sürekli vicdanlara hayat ifâza edebilmesi için de “amel-i salih”e ihtiyaç vardır. İman amel-i salihle desteklendiği, mü'min de ibadetle beslendiği nispette ancak Allah'a yakın durabilir, yakınlığını koruyabilir ve O'nun hoşnutluğunu kazanabilir. Aksine, ibadetle beslenip desteklenmeyen bir iman kendi gücünü tam gösteremeyeceği gibi, ubûdiyeti olmayan bir mü'minin de hiç devrilmeden hep ayakta kalabilmesi çok zordur. Onun içindir ki Kur'ân-ı Kerim, hemen her zaman, imanın ardından amel-i salihî zikreder, bir rükn-ü aslî olan tasdik-i kalb bânının yanında “a'mâl bi'l-erkân” zâhirini hatırlatır ve iç-dış münasebetlerimizi sağlama bağlama hususunda sık sık tembihte bulunur; bulunur zira iman, amel için olmazsa olmaz biricik esas, amel de imanın suru, serası, şahidi ve sigortasıdır.

İmandan kaynaklanmayan iyi davranışlar bir kısım rastlantıya işlerdir ve temâdîleri de kat'iyen söz konusu değildir.. ve hele asla istikbal vaad etmezler. Amelsiz iman da tamamen desteksiz, sarsılıp yıkılmaya maruz, inkişafı imkânsız ve bir mânâda nazârî bazı kabullerden ibaret sopsoguk bir taklittir. Din-i hak da dediğimiz İslâm; bu iki hakikatin bütün usûl ve fûrûuna yürekten inanmanın yanında, Kur'ân'la gelen her sorumluluğu uygulamanın muazzez unvanıdır. Bu çerçevedeki İslâmiyet, kalbî-rûhî, maddî-mânevî, dünyevî-uhrevî insan mutluluğunun biricik kaynağıdır. Ne var ki, böyle bir kaynaktan tam yararlanabilmek de, daha yaratılırken insanoğluna bahşedilen zâhirî ve bâtinî donanımını iyi kullanmasına bağlanmıştır. İlk mevhibelerini ikinci vâridâta birer çağrı şeklinde kullanabilenler, ömürlerini, güzelliklerle başlayıp güzelliklerle sürüp giden "salih daire"lerin masmavi atmosferinde geçirir ve hayatlarının saniye ve saliseleriyle ebediyetleri peyleyecek işler başarabilirler.

İslâmiyet, gönülden ona inanıp yaşayan müntesipleri için her zaman bir güç kaynağı olmuş, intisapları ölçüsünde onları hep güldürmüş ve kat'iyen onlara mütemâdî bir hızlân yaşatmamıştır. Sahabeden günümüze kadar değişik dönemlerde, onun sayesinde ne altın devirler yaşanmış ve ne farklı medeniyetler teessüs etmiştir. Aksine, dine sırt çevrildiği ve onun hayattan koparıldığı bir kısım meş'ûm zaman dilimlerinde de, yıkılışları yıkılışlar takip etmiş, yığınlar sürekli inkisarlarla inlemiş ve toplum bir türlü belini doğrultamamıştır. Böyle dönemlerde, ona ve onun gücüne bir hayli inanan da olmuştur; ama, onlar da gözlerini hep fevkalâde zuhurlar ufkunda dolaştırarak harikulâdeden inayet hülyalarıyla yatıp kalkmış ve âdât-ı ilâhiyeyi görmezlikten gelmişlerdir. Gerçi mü'minler, Cenâb-ı Hakk'ın ekstradan bir kısım lütuflarının olabileceğine de inanmalıdırlar; ama, böyle bir inayetin çağrı ve vesilesinin de gayret ve mücahede olduğunu

asla unutmamalıdır. Allah, Kitab'ında, "Uğrumuzda gayret gösterip mücadele edenleri mutlaka başarı vaad eden yollarımıza ulaştırırız."⁵⁸ buyurarak, yaratıp ortaya koyacağı lütuflarının da yine insanın azm ü iradesiyle iktiran içinde olacağını hatırlatmış; şirke yol vermeyip onun önünü kestiği aynı anda, özel teveccühünün bir tecellisi olarak sa'y ü gayretin de önemine vurguda bulunmuştur.

Burada hemen şunu da belirtmeliyim ki; varlık ve hâdiselerin tâbi bulunduğu ilâhî nizam ve bu nizamın ahenkle işleyişini, şu ya da bu sebebe bağlı gibi göstererek izah etmeye çalışmamız, kat'iyen hâdiseleri determinist bir mülâhaza ile değerlendirme mânâsına hamledilmemelidir. Biz sadece, insan davranışlarındaki küllî ve cüz'î iradenin ilâhî meşîet telvünlü bir teveccüh olduğunu ve şart-ı âdî planında bunun önemini hatırlatmak istedik.. bu arada hatırlatmak istediğimiz diğer bir husus da şudur: İrade ister bir temayül, ister o temayüldeki cüz'î tasarruf olsun, her mü'min, vicdanında hissettiği böyle bir tercih kabiliyetini Hakk'ın isteyip dilediklerini yerine getirme istikametinde kullanmalı ve hep bu tür azim ve kararlılık içinde bulunmalıdır.. evet o, her zaman Şer'in çirkin gördüklerinden uzak durmalı, mârûfun peşinde bulunmalı ve tavırlarıyla kararlı bir şekilde her an İslâm'ı temsil çizgisinde olmalıdır; hem öyle bir olmalıdır ki, hayatının her karesi İslâm'ın bir yanına örnek teşkil etmeli ve o, dinin sadık bir mümessili gibi hep onu göstermeli, onu seslendirmeli, onu temsil etmeli ve Allah'ın kendisine bahşettiği bütün imkânları, onu hayata hayat kılma yönünde kullanmalıdır; kullanmalı ve şöyle-böyle her işinde Rabb'in hoşnutluğunu görüp gözetmeli ve Bediüzzaman üslûbuyla: Allah için işlemeli, Allah için başlamalı, Allah için görüşmeli, Allah için konuşmalı; hep lillâh, livechillâh, lieclillâh dairesinde hareket etmelidir..⁵⁹ etmelidir ki şu fâni ömrün gün, saat, dakika ve

⁵⁸ Ankebut sûresi, 29/69

⁵⁹ Bediüzzaman, *Lem'alar* s.21 (Üçüncü Lem'a).

saniyeleri bekâ yolunun zaman parçacıkları hâline gelsin ve onun ebedî saadetine vesile olabilsin...

Mü'min niyet ve tasavvurlarıyla, irade ve planlarıyla her zaman imanını besleme gayreti içinde olmalı, Müslüman olmanın hakkını vermeli ve bir dakikacık, bir saniyecik olsun kat'iyen kendini gaflete ve dolayısıyla da kokuşmaya salmamalıdır. Şuur, his, irade mekiğini sürekli imandan aksiyona, aksiyondan imana hareket ettirmeli ve hayat dantelâsını gönül inşirahıyla Allah'ın nazar-ı şuhûduna arz edecek şekil, biçim ve desende örgülemeye çalışmalıdır.

İmansızlık gönülde bir cehennem, amelsizlik ise bir gurbet, bir açlık ve bir yalnızlıktır. Bu tür insanlarda zamanla, bir kısım kişilik bozukluklarının ortaya çıkması/çıkacağı ise kaçınılmazdır. Bunlar, azimleri itibarıyla olabildiğine gevşek, düşünceleri açısından tutarsız ve iradeleri yönüyle de âdeta meflûçturlar. Dua ve ibadettir iradeyi güçlendiren; Hakk'a teveccüh ve inâbedir fena duygu ve fena tutkuların kökünü kesen. İslâmî ölçüler içinde Allah'a yönelenlerden hiç yollarda kalan olmamıştır; aralarında, kendi zaaflarından ötürü bazı sarsılanlar bulunsa da, tamamen devrilenler görülmemiştir. Hele bir de yaşmalarını yaşatma duygusuna bağlamışlarsa...

Bir mü'min, ancak kendince yaşama ve yaşatma azmi içinde bulunduğu sürece ayakta kalabilir ve devrilmekten kurtulur. Bu hep böyle olagelmıştır; böyle olması da Allah'ın küllî meşîetinin gereği bir âdet-i sübhâniyedir ki, bunu değiştirmeye kimsenin gücü yetmemiştir, yetmez de. Ne var ki, hemen her zaman hayatlarını bu çizgide sürdürenlere mukabil, bir hayli de gayzla köpüren, onları ezmek isteyen, her gün ayrı bir komplo, ayrı bir tehditle karşılırlarına çıkan düşmanları olmuştur; ancak hemen her zaman hakikî mü'minler, maruz kaldıkları bu şeylerle daha bir bilenmiş, âdeta bütün bütün uhrevîleşmiş ve birer ribbî ve rabbânî hâlini almışlardır. Rıza

duygularıyla musibetleri rahmete çevirmiş, belâ sağanaklarını da birer arınma kurnası gibi değerlendirmiş ve hep kendileri gibi düşünmüş ve kendileri gibi davranmışlardır.

Bu itibarla biz Müslümanlara düşen vazife, yeniden kendimize, kendi değerlerimize dönmek, kendimiz olarak kalmaya kararlı bulunmak ve gücümüz yettiği ölçüde kendi kaynaklarımızdan beslenmeye bakmaktır. İslâm dini, Kur'ân ve Sünnet kaynaklıdır; o, onların bağrından fışkırıp gelişmiştir. Müslümanlar bu ilâhî nizamla gönülden sahip çıkarak yaşayıp yaşadıkları sürece imrendiren bir millet olma konumunu korumuş ve hep başkalarına da örnek teşkil etmişlerdir. Aksine, kendi değerlerinden uzaklaşıp, yabancıların mukallidi, hevâ ve heveslerinin tutsağı haline geldiklerinde de sefaletten sefalete sürüklenmiş ve en utandırıcı durumlara maruz kalmışlardır.

Bu açıdan bir Müslüman, ne olursa olsun kat'iyen kendi değerlerini ihmal etmemeli, yabancı kaynaklardan istifadeyi de kendi temel disiplinlerinin vizesine bağlamalı ve dıştan alacağı her şeyi onlarla filtre ederek almalıdır. Yanlış anlaşılmasın, İslâm, Müslümanları fizik, kimya, matematik, astronomi, tıp, hendese, idare, işletme ve ziraat bilimleri... gibi konuları öğrenmeden alıkoymaz; aksine onları bu konularda uzmanlaşmaya teşvikte bulunur ve kimden olursa olsun, bunların alınıp değerlendirilmesini tavsiye eder. Ne var ki o, hiçbir hususta sürekli başkalarına bağımlı olmayı da hoş görmez; inananların bir an evvel ne yapıp yapıp yabancılardan almaları gerekli olan şeyleri alarak dilencilikten sıyrılmalarını ve teşriî emirlerde olduğu gibi tekvînî hususlarda da kendi hususî dünyalarını kurmalarını salıklar.

Altın çağlarımızda bizim cedlerimiz, her gün birkaç kez yeryüzünde Allah'ın halifesi olduklarını hatırlar, dünyevî-uhrevî her iş ve hareketlerinde sürekli O'nun murad ve hoşnutluğunu arar, sık sık teşriî emirler açısından durumlarını

kontrol eder, Rabbileriyle münasebetlerinin seviyesini ölçer; ciddî bir hakikat ve araştırma aşkıyla tekvînî esaslarla meşgul olur, varlık ve hâdiseleri iyi okumaya çalışır; okuyup öğrendiği, duyup anladığı her şeyi aile, toplum ve topyekün varlıkla uyum içinde olabilme yönünde değerlendirir; ilimden irfana yürür, mârifetten muhabbete kanatlanır; her nesne, her hâdise ve Hak'tan gelen her mesajı O'na yükselten bir vasıta olarak görür, dünya işlerinde de, ukbâ mülâhazalarında da hep önde olmasını bilirlerdi.

Onlar, böyle bir ufka ulaşmayı büyük ölçüde, İslâm'ı bir bütün halinde kabullenerek yaşayıp yaşatmakla, onu yürekten sevip sevdirmekle ve Müslümanca yaşamayı hayatlarının gayesi bilmekle gerçekleştirebilmişlerdi. Böyle bir hareket ruhu onların gönüllerine tam yerleşince, dünya ve ukbâ dengesi de kendi kendine teessüs etmiş ve onları bir muvazene toplumu hâline getirmişti. Bu durum onlara, her yerde ve hayatın her alanında kendilerini ifade etme imkânı veriyordu ki, bu sayede, kendi temel dinamiklerine bağlılık çerçevesinde yenileniyor, değişiyor, değiştirme peşinde koşuyor, sürekli derinleşiyor ve imanlarıyla, aksiyonlarıyla çok geniş bir coğrafyada bütün insanlığa âdeta medeniyet muallimliği yapıyorlardı. Onların oturuşlarında-kalkışlarında, konuşmalarında-sükûtlarında hep Hak nümâyândı; bir enstrüman gibi her tavır ve her davranışlarıyla O'nu seslendiriyor, O'nun dellâllığını yapıyorlardı. Bu derinlik ve irfanlarıyla onlar, âdeta bir sahabe topluluğuydu ve Peygamber görmüşlüğe ait pek çok hususiyetin de temsilcileri gibiydiler...

Bu aydınlık insanlar Allah'la münasebete geçtiklerinde veya akıbetlerini düşündüklerinde yer yer kendilerini mârifet enginliklerine salar, haşyetle titrer, gönülden râşelerle ürperir; sık sık muhasebelere dalar, her şeyleriyle kendilerini gözden geçirir; kalb balanslarını yeniden ayarlar; her zaman sorumluluklarını üzerlerinde bir dağ cesametiyle hisseder ve âdeta nefis

ve cismaniyetleri itibarıyla bütün bütün erir gider de tıpkı birer ruhanî varlığa dönüşürlerdi. Hele bir de, Kur'ân ve Kur'ân'la anlatılmak istenen hakikatler gürleyip kalblerine boşaldı mı, artık her biri birer “beyt-i Hudâ” olan o temiz gönüllerde yabancı hiçbir mülâhaza kalmaz; kalmaz da sadece O düşünülür, O duyulur ve günler O'nunla doğar, O'nunla batardı.

Aslında mü'min bir kalbde, hem İslâmiyet hem de başka inanç ve telakkilerin yan yana bulunması mümkün değildir. İman, islâm bir kalbe girince, bütün yanlış kabulleri siler süpürür götürür; ibadet onun her yanına kendi rengini çalar ve ihsan şuuru, Hakk'ı görüyor ve Hak tarafından görülüyor olma seralarıyla onu sıyaneti altına alır ve orada sadece O'ndan gelen esintiler kalır.

Temeli imana ve islâma dayanan Allah'la böyle bir münasebet sayesinde ki, insanın düşünce ve tavırlarında şaşmayan bir doğruluk, mütemâdî bir samimiyet, sürekli bir yardımlaşma duygusu, yürekten bir dayanışma gayreti ve bir uhrevîlik ahlâkı belirir. İşte bu ölçüde, insanın iç dünyasına nüfuz eden iman, mü'minin her hâlinde kendini hissettirir; memuriyetinde, ticaretinde, çarşı-pazardaki muamelelerinde ve diğer bütün sosyal aktivitelerinde onun davranışlarını tesir altına alır; ruhuna kendi mânâsının şeklini çizer ve zamanla bu resim onun tavırlarında okunan mânevî bir kasıde hâline gelir ki; “Görüldüğünde Allah hatırlanır.”⁶⁰ dedikleri de işte bu kıvamdaki bir mü'min olsa gerek...

Bize göre hakikî mânâda iman ve islâm düşüncesi işte budur ve “din” dediğimiz vaz'-ı ilâhî bunların mecmuunun unvanı, diyanet de bu yüce hakikatin hayata hayat olmasının adıdır. Mebdei, “kelime-i şehadet” veya “kelime-i tevhid” dediğimiz, sözlerin o en güzeline dayanır; müntehâsı da gider tâ Hak rü'yetine ulaşır. Onu bu çerçevede kabullenip yaşayan herkes –kalblerini Allah bilir– Kitap ve Sünnet açısından

⁶⁰ Bkz.: İbn Mâce, zühd 4.

mü'min, Müslüman ve dindardır; bundan başka herhangi bir ad ve unvanla anılmaları da onlara karşı bir saygısızlıktır.

İslâmî terminolojide, “İslâm”, “Müslüman”, “dindar” sözcükleri vardır; ama, yabancılar tarafından kasıtlı olarak dilimizin içine sokuşturulan ve cahillerin kullandığı “İslâmcı”, “dinci” diye bir tabir yoktur. Başka din veya din şeklindeki organizasyonlarda bu kabil ifadeler söz konusu olsa da, bizim dinimizde, bu çağa gelinceye kadar bu tür yaklaşımlara asla rastlanmamıştır/rastlanmamaktadır. Dine göre, günah işleyen veya yanlış şeyler yapan bir Müslüman günahkâr olur; ama yine mü'mindir. İslâm esaslarını inkâr etmemek şartıyla, onlardan bazılarını terk eden de yine müslimdir. Bu itibarla, dini bütünüyle yaşamak isteyeneye “İslâmcı” veya “dinci” demek ne kadar münasebetsiz bir ifade ise, bazı İslâmî emirleri yapmayan veya yapamayan kimselere de “küfürcü”, “dalâletçi”, “fıskçı”... demek o kadar saygısızca bir sözdür. Bence herkes nezahet-i lisanîyesini korumalı, insan gibi düşünmeli, insan gibi konuşmalı ve mutlaka herkese karşı saygılı olmasını bilmelidir.

Karma İndeks

A

abd 100
âb-ı hayat 84, 166, 173, 174
âbide 56, 92, 130
âdâb-ı muâşeret 99
adalet 107, 108, 147
Âdem (a.s.) 125, 150, 166
Âhir 169
ahiretin mezraası 116
Ahmed bin Hanbel 99
Ahmed ü Mahmud ü Muhammed
169
ahsen-i takvîm 132
aile 155, 191
akl-ı cüz'î 72
akl-ı meâd 72, 74, 76, 172
akl-ı meâş 74, 76, 180
akl-ı mecaz 72
akl-ı selim 22, 90
akl-ı semavî 72, 74, 76, 79
akl-ı türabî 72, 74, 76
aksiyon 27, 53, 69, 110, 189, 191
Aksiyon Abidesi 159
aksiyon adamı 162
Alîm 135, 138
âlim 101, 158
Allah'ın halifesi 65, 190
Almanya 31, 32, 38, 40
a'mâl bi'l-erkân 186
amelî akıl 73
amel-i salih 186
amelsiz iman 187
amelsizlik 177, 189
Amerika 40
amûdî (dikey) yükselme 21, 58, 111
Anadolu 55
anarşi 46

Anglo-saksonizm 39
animistler 78
antropolojik yaklaşım 28
Âraftakiler 49
Arapça 90
Archimedes 42
arınma kurnası 190
Arş-ı Muhammed 72
asl 97
Asr-ı Saadet 110
Asya stepleri 55
âşık 62
aşk 24, 34, 55, 57, 62, 63, 64, 113,
131, 170
aşkın (olma) 25, 61, 63, 70, 72, 73,
88, 132, 133, 140, 141, 150,
159, 166, 168, 180
ateist 58
âtil akıl 102
Atina 37, 38
Avrupa 32, 66, 86, 89
aydın 41, 58, 162
Âyetü'l-Kübrâ 168
Azîz 124

B

Babil 37, 89
Bâki 108
ba'sü ba'del mevt 21, 27, 32, 34,
113, 114, 173
başkaları için yaşama 57
Batı 22, 30, 32, 66, 86
bâtlı 43, 72, 83, 123, 137
Bâtın 151, 169, 177
bediyyat 46, 47, 48
Bedir 163
Bediüzzaman 73, 74, 75, 79, 128,
132, 159, 188

bekâ 189

belâ 77, 100, 190

Belkıs'ın tahtı 132

bencillik 57

beyan sultanı 157

beyin göçü 20

beyt-i Hudâ 164, 192

biat 167

bilim 22, 30, 89, 141, 142

bilimin sebebi 86

birleşik nokta 30, 41, 44, 47, 107,
134

bişaret 130, 162, 179

Brahmanizm 34

Budizm 34

bünyân-ı marsûs 46, 161

C

cahil 68, 158

câlib-i dünya 156

Cassius 89

câzibe-i kudsiye 69

cehalet 37, 43, 183

cemaat 58, 110

Cemalullah 168, 169

Cemil Meriç 49

cemiyet 41

Cenâb-ı Mürşid 138

Cennetü'l-Firdevs 126

cerbeze 83, 182

cevâmiü'l-kelim 158, 165

Cibril (a.s.) 72, 168, 177

cihad 113, 114

cihan devleti 55

cin 133, 169

cismaniyet 36, 76, 105, 109, 115,
116, 136, 152, 153, 169, 178,
192

cumhuriyet 42

cüz'î ihtiyar 178

cüz'î irade 188

Ç

çağın idraki 76, 125

çevre 40, 41, 132

çift yaratılma 80

D

dalâlet 83, 96, 122, 125, 126, 137,
167, 193

Dante 30

Davetçi 114

Davud (a.s) 132, 173

Deliliğe Methiye 84

demagoji 76, 77, 83

demokrasi 35, 45, 51

Denis Papin 42

determinist mülâhaza 188

devlet 39, 51, 162, 169

devletler arası muvazene 20, 21, 46,
58, 60

dinci 176, 193

dindar 58, 66, 176, 193

dinde zorlama 182

dinin yenilmez gücü 46

dinler 56, 151, 185

diyalektik 76, 83

diyalog 42, 68, 112

diyanet 37, 66, 161, 179, 192

dua 94

düşünce inhirafı 91

düşünce mimarları 39

E

ebed arzusu 22, 61

Ebû Hanife 98

edebiyat 45, 47, 62, 65

edille-i şer'iyye 98

Edison 30

Efendimiz (s.a.s) 59, 78, 95, 125,
175, 183

egoizma 57

eğitim 33, 36, 39, 160

Ehadiyet-i Zâtiye 169
 Einstein 30
 ekstradan lütuf 187
 ekstra ihsan 54
 ekstra teveccüh 180
 elçi 129, 134, 144
 Enbiyâ-yı İzâm 134, 139
 Erasmus 84
 erkan-ı harp 155
 esmâ-i ilâhiye 145, 167
 esrâr-ı bâtın 150
 esrâr-ı rubûbiyet 129, 134
 esrâr-ı ulûhiyet 134, 166
 estetizm 47, 70
 eşitlik 107
 evkat cetveli 132
 Evvel ü Âhir 169

F

fâikiyet 63, 68, 93, 151, 153, 181
 fakirlik 37
 fakr u zaruret 43
 fâni 125, 137, 188
 fantezi 39, 47, 59, 103, 117
 Fârâbî 30
 faraziyeler 142
 fâsit daire 52
 fasl-ı müşterekler 58
 Faust 74, 172
 fecr-i sâdık 48
 felsefe 89, 93, 142, 161
 fenomen 29
 ferdî enerji 56
 ferdî şuur 26
 ferdî vicdan 68
 ferdiyet 69
 ferîd-i kevn ü zaman 149, 164
 fetanet 142, 152
 feyz kaynağı 169
 Fikih Metodolojisi 88, 89, 90, 97
 fisk 177, 193

fikir mimarları 47, 48
 Firdevs 127
 fitne 171, 174
 folklorik gösteriler 36, 45
 Fransa 40
 Fuzûlî 83, 166
 fücür 177

G

gaflet 35, 189
 Galile 30
 gammazlama 59
 garipler 161
 gaseyan 68
 gassâl 99
 gayb 128
 Gaybü'l-gayb'in son habercisi 149
 gâye-i hayal 50, 51, 52, 56, 57, 59, 69
 gayz 50, 68, 162
 Gazzalî 76
 geçmişimizin düşünce mimarları 39
 genç nesiller 20, 48
 Gnostisizm 89
 gönül erleri 47
 gönül gözü 91
 gönüllerin fethedilmesi 61
 gönül sultanlığı 113
 gözyaşları 23
 Grek 89
 gül devri 23
 günah 165, 193
 güzellik 47, 153, 170

H

Habibüneccâr 122
 hafî kıyas 97
 hakikat aşkı 20, 31, 58, 59, 65, 153
 hakikat-ı nefsü'l-emriye 145
 hakikî viladet 173
 Hakîm 124, 135, 138

Hakk'ın hoşnutluğu 107
 Hak'la beraberlik 24
 Hak rızası 34, 116, 120, 126, 131,
 137, 180, 182
 Hâlik 86, 100, 108, 145
 haramîler 172
 hareketsizlik 57
 harekette disiplinsizlik 57
 Harizmî 30
 Harran 89
 hasbîler kadrosu 54
 haşyet 25, 122, 155
 hayat enerjisi 38
 hayat üfleme 133, 136, 171
 hedefsizlik 53
 Hendek 163
 her şeyi Allah'tan bekleme 120
 hevâ ve heves 78, 79, 100, 178, 186,
 190
 hırs 59, 83, 126, 160
 Hızır (a.s.) 114
 hicret 54
 hidayet 117, 126, 137, 138, 178, 183
 hikmet 94, 129, 134, 135, 152, 182
 hilâfet 70
 hilkatın gayesi 129
 Hintli kalabalıklar 56
 hipotez 142
 hissi boşluklar 50, 51, 53, 58
 hizmet aşk u şevki 57
 Hollanda 84
 hoşgörü 68
 Hristiyanlık 34, 66
 Hûd (a.s.) 79, 121, 123, 124
 hukuk 89, 90, 161
 hulfü'l-vaad 156
 huluk-u azîm 153
 Huneyn 163
 hurâfe 43
 huşû 70
 huzur 49, 68, 126, 143

hücciyet 74, 96, 97, 98
 hücre 44
 hür düşünce 22, 59, 66
 hürriyet 21, 35, 56

I

islah 123, 185
 itlak-takyid 185

İ

ibadet 23, 52, 62, 64, 68, 69, 95,
 100, 108, 120, 121, 130, 136,
 182, 185, 192
 İbn Heysem 42
 İbn Sinâ 30
 İbrahim (a.s.) 43, 78, 79, 124, 132
 İbrahim Hakkı 135
 İcmâ 95, 96
 iç dinamizm 27, 109
 iç donanım 134
 iç duyuş 62
 iç hamle 62
 iç huzuru 119
 iç insiyak 52
 iç iz'an 62
 iç kimliğimiz 36
 iç resim 61
 iç sezi 64
 içtihad 98, 133
 içtimâî hastalıklar 43
 içtimâî râbita 46
 idealizm 67
 ideal nesiller 54, 55
 ideoloji 49, 50, 106, 107
 ifrat 46, 87
 iftira 55, 123
 iftirak 43
 ihlâs 95, 130, 175, 182, 183
 ihsan şuru 192
 ihya 59, 110, 114, 133, 136, 185
 İki cihanın sultanı 155

ikinci bir tabiat 63
 İkinci Cihan Harbi 38
 i'lâ-yı kelimetullah 163
 ilhad 58, 75, 78, 79, 82
 ilim aşkı 29, 30
 ilim ve din mücadelesi 66
 ille-i gâiye 149, 155
 ilmin sebepleri 73, 146
 İmam Şafîî 99
 imanda derinleşme 80
 imansızlık 189
 imtihan 120, 126
 İngiltere 40
 inhiraf 77, 78, 91, 135, 136, 153,
 186
 inkâr 32, 58, 78, 193
 inkılâp 44, 66, 70
 inkisar 21, 50, 53, 134, 144, 147,
 155, 187
 insan 24, 28, 33, 49, 52, 58, 61, 62,
 63, 64, 67, 69, 70, 72, 73, 74,
 76, 84, 86, 87, 92, 93, 104,
 111, 112, 113, 119, 122, 130,
 131, 132, 133, 134, 138, 139,
 140, 141, 142, 143, 144, 145,
 146, 147, 149, 151, 153, 155,
 159, 160, 164, 165, 169, 170,
 177, 179, 180, 181, 183, 187,
 188, 193
 insana değer verme 33
 insan-ı kâmil 111, 169
 insanlardan bir insan olma 155
 insanların gönüllerine girme 51
 İnsanlığın İftihar Tablosu (s.a.s.) 43,
 46, 133, 148
 inşa 48, 59, 110, 132, 153, 161
 inşâ eden akıl 73
 irade 43, 86, 93, 122, 125, 133, 136,
 145, 176, 178, 179, 189
 İrem Bağları 171
 irfan 42, 55, 64, 89, 92, 94, 100,
 109, 145, 166

irfan (Gnostisizm) medeniyeti 89
 irşad 78, 126, 132, 148, 163
 İsa (a.s.) 125, 133
 İsaf 77
 İskender 173
 İslâmcı 175, 193
 İslâm düşmanlığı 65
 İslâm'ı temsil çizgisi 188
 İslâmî düşünce 73, 74, 101, 116
 İslâmî Rönesans 31
 İslâmiyet 112, 113, 116, 117, 118,
 177, 187, 192
 İslâm kültürü 64
 İsrafil (a.s.) 173, 174
 istikamet 70, 108, 130, 160
 istikbal 34, 44, 100, 187
 istiklâl 28, 56
 iş bölümü 33
 ittifak 57, 95, 96
 iyilik 47

J

Japonya 31, 32, 33
 Jean 42

K

kaba kuvvet 160
 Kâb-ı Kavseyn 151, 168
 kabz 52
 kader telakkimiz 77
 Kafdağı 67
 kâinat kitabı 70, 73, 79, 81, 82, 84,
 131, 149
 kalb 43, 51, 68, 70, 76, 92, 105, 112,
 113, 116, 117, 129, 152, 155,
 177, 178, 186, 191
 kalbin zümrüt tepeleri 100
 kalblerin fethi 62
 kalb ve kafa ayrışması 66
 kalb ve kafa izdivacı 76
 Kant 73

kanun 89, 102, 151
 kapitalizm 39
 karınca ve arı topluluğu 42
 Kelâm-ı Ezelî 117
 kendimiz olma 36, 40, 48, 53, 172
 Kerbelâ 120
 kesir-i hakikî 78
 kesrette vahdet 70
 keyfiyetin sıfırlanması 56
 kısır döngü 41
 kıyamet 26, 96, 167
 kıyas 66, 96, 97, 98, 99
 kıyas-ı celî 97
 kıyas-ı hafî 97
 kibir 135, 136
 kin 50, 55, 68, 113, 122, 156, 162,
 183
 Kısra elçileri 154
 Kitap-Sünnet 86
 kolektif faaliyetler 57, 58
 kolonileşme çağı 28
 komünizm 39
 konjonktür 26, 35
 Kopernik 30
 kritik edilme 45
 Kudret-i Ezelîye 128
 Kudreti Sonsuz 75, 143
 kudsîler 22, 125
 kulluk 23, 100, 111, 130, 147
 kuluçka dönemi 37
 Kur'ân ve Sünnet 90, 100, 106, 190
 kurbet 100, 149
 kutsal kalem 166
 kuvvete kulluk 111
 küfür 78, 79, 125, 158, 177, 182,
 193
 küllî meşîet 178, 189
 kültürel zaman 88
 kültürlüzlük 45
 kültürümüzün temel referansları 69
 küsuf 68

L

Lâ ilâhe illallah, Muhammedün
 Resûlullah 62
 Lalende 73
 Lât 77
 latîf 129
 latife-i rabbâniye 133
 Leamrûk 165
 Leonardo da Vinci 30
 liberalizm 39
 lider 52
 lieclillâh 188
 likâullah 168
 lillâh 188
 livâ'ül-hamd 169
 livechillâh 188
 lobi 54
 Londra 39
 lütuf 134, 136, 166, 170, 187, 188

M

Mâbud 100
 Mahmud 169
 makîs 97
 Maksûd 100
 mâkul 74, 75, 76, 77, 82, 112
 mâkuliyet 75, 81
 Makyavelist 53
 Mâlikî 99
 mânevî açlık 105
 mânevî donanım 23
 mankurt 46
 mantık 40, 48, 51, 74, 76, 89, 115,
 116, 117, 131, 138, 139, 182
 mantıku'l-hayvânât 133
 Mâruf 145
 mâsumiyet 152
 masûniyet 152
 mâşerî vicdan 26, 37, 41, 64
 Matlub 100
 Max Planck 30
 mazmun 185

- maznun 66
 mecnun 167
 Mecusî 77, 78
 medeniyet 19, 27, 28, 29, 33, 36, 51,
 56, 59, 191
 medeniyetimiz 35, 89
 medeniyet muallimliği 191
 Medine 163, 169
 medrese 39, 101
 Mefisto 74, 172
 Mefisto-Faust oyunu 74
 mefkûre 28, 50, 51, 52, 54, 55, 56,
 58, 114, 181
 mefkûresizlik 59
 Mehmet Âkif 31, 54, 108, 110, 160
 Mekke 163, 169
 melek 83, 84, 94, 122, 130, 135,
 137, 149, 151, 155, 161, 166,
 180
 Menât 77
 menfaat ve çıkarın çocukları 186
 menhelü'l-azbi'l-mevrûd 98, 117,
 138
 mesâi tanzimi 33
 Mesih 22, 43, 77, 174
 mesuliyet 130
 meşher 78, 86, 125, 132, 143
 meşîet 136, 173, 188
 metafizik 21, 23, 34, 50, 72, 73, 76,
 133, 152, 161
 metafizik gerilim 20, 22, 40, 50, 52
 metotlu hareket 33
 Mevcûd-u Meçhûl 70
 mev'ize-yi hasene 182
 Mevlânâ 76, 82, 83
 mezhep 85, 98, 157
 Mısır 19, 37, 38
 Michelangelo 30, 42
 milat 76
 millet 19, 20, 26, 33, 34, 35, 37, 38,
 40, 45, 46, 50, 54, 57, 60, 69,
 162, 181, 184, 190
 millî atlas 37
 millî birlik 53
 millî gurur 33
 millî hars 28, 41, 48
 millî kimlik 32
 millî kültür 38, 41, 46, 48
 Millî Mücadele 52, 54, 55
 millî ruh 36, 42, 54
 millî zaman 87
 miraç 165, 170
 mir'at-ı mücellâ 166
 misyon 34, 55, 167
 mişkât-ı Muhammediye 100
 mizaç inhirafları 153
 M. Lütfi 174
 motivasyon 45, 51, 53, 56, 57, 58
 muallim 51, 58, 84, 155, 191
 muallim-i ekber 151
 mucize 110, 113, 124, 132, 133, 136,
 140
 muhakeme 40, 76, 89, 139, 155, 157
 Muhammed Hamidullah Hoca 89
 Muhammed (s.a.s.) 149, 159, 169
 Muharrem 120
 muhasebe 23, 74, 191
 mukallit 78
 murakabe 64
 Musa (a.s.) 43, 79, 122, 125, 132
 mûsikî 47, 48
 mutabakat 95, 96, 161
 mutasavver yorumlar 28
 mutluluk 22, 179
 muvazene 19, 46, 58, 191
 muvazene toplumu 191
 mücedditler 43
 müfettehü'l-ebvâb 151
 mükellef 178
 mükemmel cumhuriyet 42
 mükevvin akıl 73
 mü'min 22, 60, 65, 70, 75, 122, 175,
 176, 181, 186, 188, 189, 192,
 193

münferit hareket etme 57
 Münih 39
 Mürcie 176
 mürselîn 135, 152, 164, 185, 186
 mürşid 43, 131, 139, 168
 Müsebbibü'l-Esbâb 300
 Müslümanlık 34, 58
 müstakim tabiat 134
 müstehcenlik 46
 müşâhede 42, 45, 47, 86, 145
 müşârun bi'l-benân 130, 168
 müşrikler 77, 78, 79
 müşterek hareket 55, 56, 58
 mütefekkir 101, 159
 mütereddit ruhları ikna 81
 mütevassıt şefaatçiler 77
 mütevazi 154
 müzik 42, 47

N

Nâile 77
 Naîm cennetleri 137
 Nasîruddin et-Tûsî 42
 naturalist 184
 nazarî akıl 73
 Nazizim 39
 nebi/-ler 76, 121, 122, 123, 124, 125,
 130, 131, 132, 133, 134, 137,
 142, 147, 149, 150, 152, 164,
 165, 166, 171, 173, 185
 nefis 24, 95, 99, 116, 136, 161, 191
 nefis tezkiyesi 95, 161
 nefis-i nâtika 72
 nesil 20, 23, 24, 48, 54, 98
 nesillerin yetiştirilmesinde en önemli
 hususlar 24
 nesl-i cedid 22
 Nesr 43, 77
 Newton 42
 New York 39
 nifak 172, 174, 177, 182

niyet 81, 91, 105, 106, 155, 189
 nizam 56, 66, 67, 129, 176, 180,
 181, 188
 Nuh (a.s.) 43, 79, 120, 121, 124, 132
 Nûn 167
 nur-zulmet ikilemi 77
 nübüvvet 82, 132, 134, 136, 138,
 139, 142, 147, 150, 151, 158,
 165, 166, 185

O

Orta Çağ 20
 ortak payda 58
 Osmanlı 38, 55

Ö

öbür âlem 94, 129
 öç almak 20
 öfke 83, 122, 156
 ölüleri ihya etme 133
 ölüm 21, 38, 55, 57, 77, 84, 163
 ölü ruhlar 22
 ön yargı 91, 152, 159, 179
 örf 36, 37, 86, 91, 102
 özden kopma 39
 özel teveccüh 188

P

Paris 39
 pedagoji 93
 peygamberâne azim kahramanı 162
 Peygamberimiz (s.a.s) 82, 183
 peygamberlerin vazifeleri 136
 politika 51
 pragmatik yörünge 51
 put 43, 77, 78, 79, 122, 123
 putperest 78, 79

R

rabbânî 131, 133, 134, 136, 155, 189
 Rabbülâlemin 121

râbita 46
rahmet-i Rahmân 117, 174
rantabl 58
rasânet 160
rasyonalistler 117
Râzî 30
rehabilite 81
rehavet 21
rehâvet 52
rehber 52, 56, 73, 83, 84, 90, 94,
100, 120, 130, 131, 132, 145,
147, 159, 161, 180
reh-i sevdâ 57
revizyon 185
rıza 167, 175, 182
rızık 75, 80, 123
ribbî 189
Risale-i Nur 73, 82
risalet 148, 150, 151, 165
riya 182
Roma 19, 37, 38
Rönesans 30, 31, 32
rubûbiyet 79, 130, 134, 137, 145
ruhanîler 94, 134, 151
ruh işçileri 39
Ruh-u A'zam 72, 151, 166
Ruhu'l-Kudüs 150
ruhun karakol gücü 72
Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (s.a.s.) 95,
140, 151, 153

S

Saadet Asrı 105, 110
sabr 59, 162
Sâbîler 77
sahâbe 187, 191
Sahibül-Kur'ân 110
salih amel 177
Salih (a.s.) 79, 124
salih daire 31, 187
sanat diliyle tevhid 70

Sanatkâr 86
selef-i salihîn 89, 101, 176
selim fitrat 134, 183
semavî sofrâ 71, 114
sevgi 24, 68, 69
Sevr Mağarası 163
seyr u sülûk 94
Seyyid Bey 89
sifât-ı sübhâniye 145
sır 54
sırat-ı müstakîm 61
Sidretü'l-Müntehâ 168
sistemli düşünce 20
siyaset 38
siyer 65, 156, 164
Slavizm 39
sofizm 27
sömürü 22, 26, 27, 28, 43, 53
söz sultanı 155
sûiahlâk 153
sulh 68, 161
Sultan-ı Rusül 169
sûr sesi 21, 114, 122, 173
Suvâ 43
Süleyman (a.s.) 132, 173
Sünnet 65, 86, 88, 89, 90, 94, 95,
97, 100, 101, 106, 111, 113,
116, 190, 192
Sünnet-i Filiye 95
Sünnet-i Hudâ 95
Sünnet-i Kavliye 95
Sünnet-i Seniyye 101
Sünnet-i Takrîriye 95
Sünnet-i Zevâid 95

Ş

şablonculuk 31, 102
Şah-ı Mümecced 169
şâibe-i şirk 183
Şâri 96, 99
Şeb-i Arûs 170

şecere-i tûbâ 62
 şehit 121
 şehvet 83, 111, 114
 şe'n-i Rubûbiyet 119, 126
 şeriat 30, 181
 Şeyh Galip 169
 şeytan 74, 83, 100, 133, 168, 172
 Şia 96
 şiddet 154, 155, 156, 182
 şirk 74, 75, 78, 79, 82, 177, 183
 şöhet 24, 57, 111, 150, 160
 Şuayb (a.s.) 79, 123, 124

T

taayyün-ü evvel 169
 tab-ı selîm 102
 takiyye 178
 taklit 48, 102, 135, 136, 187
 takva 138
 tasavvuf 83, 99, 100
 tecdid 185
 tecelli 27, 129, 132, 136, 140, 145,
 156, 166, 177, 185, 188
 tecrübe 40, 52
 tefekkür 24, 145
 tefsir 90, 91, 157
 teknoloji 20, 30, 89
 temsil 36, 44, 51, 80, 135, 151, 176,
 181, 183, 188
 tenâsüb-i illiyet 30
 tenezzülât perdesi 129
 terör 68
 teslimiyet 120, 124
 tevbe 111, 165, 177
 tevekkül 23, 110, 120, 124
 Tevrat 127
 tokat 29
 toplum piramidi 45
 töre 45, 120
 Tufan Peygamberi 123
 Türkistan 19
 Türkiye 52, 54

U

ubûdiyet 100, 136, 165, 178, 186
 Uhud 163
 ukbâ 131, 155, 157, 161, 169, 191
 usûlüddin 72, 101
 Usûl-ü Fıkıh 88, 89, 90, 97, 98
 Usûl-ü Fıkıh medeniyeti 89
 Usûl-ü Hadîs 88
 Usûl-ü Tefsir 88
 Uzak Doğu 31, 32
 Uzzâ 77

Ü

ücret 121, 136
 üçüncü sınıf ülkeler 53
 ümit 23, 40, 50, 105, 107
 ümmet 95, 96, 136, 140, 164, 165,
 168
 ümmî 157
 ümniye 27
 üstad-ı küll 157
 Üzeyir (a.s.) 77

V

Vacibü'l-Vücûd 86
 vahdette kesret 70
 Vahid-i Hakikî 78
 Vahidiyet-i Sifâtiye 169
 Vâhid u Ehad 141
 vahiy 73, 112, 113, 114, 128, 138,
 139
 varlığın ille-i gâiyesi 155
 Vedd 43, 77
 vefa 54, 68, 90, 103, 156, 183
 vehim 77, 83, 117
 vesile 21, 39, 98, 107, 136, 166, 189
 vicdan 62, 110, 117, 118, 133, 134,
 172, 177, 180
 vize 190
 vuslat 63, 64
 vuzuh-hafâ 185

Y

Yahudilik 34
yakîn 136, 162
yaratılış ağacı 149, 169
yaşatma azmi/- duygusu 111, 163,
189
Yeğûs 43, 77
yenilenme 20, 29, 31, 32, 34, 58,
185
Yeryüzü Mirasçıları 126
yetişmiş insan 33
Yeûk 43, 77
yığınlar 162, 187
yıkık rüya 50
yobaz 160

yol âdâbı 120
yol meşakkati 62
Yunan 19, 86, 89
Yusuf (a.s.) 132

Z

Zâhirîler 96
Zâhir ü Bâtın 169
zan 83
Zât-ı Ulûhiyet 145
Zebur 127
Zehrâvî 30
Zerdüşî 77
Zeydiye 96
zulüm 135, 136
zühd 95, 155